ØKONOMI og POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 39. Årgang . Nummer 1 . 1965
København 1965

ØKONOMI OG POLITIK

39. ÅRGANG . NR. 1 . 1965

INDHOLD

ERIK KROGSTRUP: Landbrugets stilling i industrisamfundet 3

ADOLPH RASTÉN: Træk af de senere års politiske udvikling i Tyrkiet 16

JACQUES BERG: De Gaulles republik II 30

Fortegnelse over litteraturanskaffelser omhandlende moderne historie og statskundskab 63

Den internationale økonomiske situation 75

Den danske økonomiske situation 86

Politisk kronik 103

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1965

FORFATTERNE

ERIK KROGSTRUP: Cand. oecon., direktør for Dansk Landbrugs Realkreditfond.

ADOLPH RASTÉN: Redaktør, medarbejder ved Danmarks Radio.

JACQUES BERG: Cand. mag., undervisningsass. ved Institut for Samtidshistorie og Statskundskab ved Københavns Universitet.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af sekretær, cand. polit. Poul Buch Hansen, Det økonomiske Råd, og sekretær, cand. oecon. Helge Korsbæk, Det økonomiske Sekretariat.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal, Årsabonnement 15 kr. Enkelte hæfter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Fuldmægtig, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, professor ANDERS ØLGAARD, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT og lektor, cand. polit. THORKILD HJORTKJÆR. Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon (01) 14 51 82. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 30. juni 1965.

LANDBRUGETS STILLING I INDUSTRISAMFUNDET

ERIK KROGSTRUP

Skal man forsøge at give et billede af landbrugets fremtidige placering under en udvikling, der gennem en årrække kraftigt har placeret byerhvervene i centrum for den økonomiske vækst, må man nødvendigvis tage sit udgangspunkt i en analyse af erhvervets fremtidige afsætningsmuligheder.

En af årsagerne til, at dansk landbrug gennem den sidste halve snes år har været et erhverv med stagnerende produktion, medens byerhvervene som helhed i samme periode har haft en næsten eksplosiv vækst, er jo netop at finde i de vanskelige afsætningsvilkår for fødevarer i denne periode. Under den almindelige økonomiske ekspansion i Europa har den lavere indkomstelasticitet for fødevarer medført en stærkere forbrugsudvidelse på andre områder og derved en stadig stigende beskæftigelse i industri, handel og servicefag.

Den afsætningskrise, dansk landbrug har været igennem i perioden 1955–63, er samtidig i betydelig grad en følge af det kraftige vækst tempo i den internationale landbrugsproduktion af animalske levnedsmidler i denne periode. Produktionen af fødevarer er steget så stærkt alle vegne i de udviklede samfund, at der ikke fuldt ud har været behov for at udnytte leverancemulighederne fra det danske landbrug, der blev mere og mere fortrængt af landenes nationale beskyttelsespolitik på landbrugsområdet. Er dette så en udvikling, der vil fortsætte?

Tænker man sig først, at de synspunkter, der fra enkeltside har været fremsat om, at Danmark omkring år 2000 alene vil skulle dække sit eget forbrug af fødevarer, vil vise sig rigtige, ville vort landbrug gå en trist skæbne i møde. Vi har i dag en produktion, der er tre gange hjemmeforbruget. Med en befolkningstilvækst herhjemme på 50 pct. frem til år 2000 skulle landbrugsproduktionen halveres i forhold til det nuværende, hvis alene hjemmemarkedet skulle dækkes.

En sådan indskrumpningsproces ville være næsten umulig at få gennemført i praksis, idet den ville stille større tilpasningskrav, end det ville være

muligt at opfylde. Med effektiv teknik vil antagelig nogle få procent af vor samlede arbejderstyrke kunne dække landets egen fødevareforsyning, mod 4–5 pct. i dag, nemlig en tredjedel af landbrugets samlede arbejdsstyrke, der endnu udgør 13–14 pct. af den totale arbejdsstyrke. Under en sådan sammenskrumpningsproces ville den dårligste jord og de ringeste bygninger under disse forudsætninger efter alt at dømme gå ud af drift i voldsomt omfang. Det er dog ikke til at forestille sig, at et erhverv med så glorværdige traditioner som eksporterhverv, og med en arbejdsform, der stadig tiltaler så mange mennesker, skulle kunne afvikles i en sådan fart. Men man behøver dog vist ej heller et øjeblik tro på, at det vil gå sådan for vort gamle hovederhverv.

Men vil erhvervet skulle arbejde under vilkår, hvorefter det som hidtil kan påregne at finde lønnende eksportmuligheder for tilnærmelsesvis de to tredjedele af sin produktion, eller vil eksporten gradvis skulle formindskes relativt, og erhvervets produktion følgelig ikke have fornødent incitament til fremtidig vækst – eller blot opretholdelsen af status quo? Af svaret på disse spørgsmål vil erhvervets stilling i høj grad afhænge.

Hvad den allernærmeste fremtid angår, synes der for dansk fødevareproduktion som helhed alene at være grundlag for en yderst reserveret bedømmelse af afsætningsmulighederne. Siden sommeren 1964 er Danmarks eksport til fællesmarkedslandene gået alvorligt tilbage. Og det, vi står mest umiddelbart overfor, er yderligere usikkerhed i form af fortsat eksportnedgang til fællesmarkedet. Vi har nået en fase i udviklingen, hvor dansk landbrug rigtigt får at føle de ubehagelige konsekvenser af en landbrugspolitik i fællesmarkedet, der er i færd med at reducere dansk landbrug til næsten helt udenforstående tilskuer til et fødevarearrangement, der hastigt arbejder mod selvforsyning, og – på visse områder – måske overproduktion, som vi så med tiden tilmed yderligere skal konkurrere med på de andre markeder. Danmarks landbrugseksport til fællesmarkedet var endnu i 1964 mellem en tredjedel og en fjerdedel af vor samlede eksport af landbrugsvarer, så det er et betydeligt område, der nu er direkte i farezonen.

Æg og slagtekyllinger er ved helt at forsvinde som eksportvarer til fællesmarkedet, der selv forcerer produktionen i vejret – ofte i industriel massefabrikationsteknik. En eksport af flæsk og søer i hidtidigt omfang kan næppe heller ventes, snarere må man frygte, at denne afsætning også tenderer mod at falde helt eller delvis bort. Osteeksporten vil vel også fortsat blive en hel del formindsket. Bedst tegner udsigterne sig for kødeksporten, men også på dette område kan der efterhånden konstateres tendenser til, at vor eksportfunktion i voksende udstrækning vil blive truet af fransk ekspansion på det tyske marked, og at vor reserveleverandørstilling under alle omstændigheder vil komme til at foregå i en stadig hårdere konkurrence med an-

dre kødeksporterende områder som Irland, Sydamerika og til dels Østeuropa. På næsten alle områder viger Danmarks landbrugseksport til fællesmarkedet i disse måneder faretruende hurtigt.

Afsætningsudsigterne for dansk landbrug for de nærmest følgende år er således særdeles usikre – og det må de siges at være og vel i voksende grad, så længe Europa skal være spaltet op i to store markedsgrupper.

Det er dog det bredere afsætningsperspektiv på længere sigt, der skal afgøre spørgsmålet om dansk landbrugs fremtidige stilling. I så henseende er det ikke tilstrækkeligt at anskue problemerne bare i fællesmarkedet og i EFTA. Det står intet sted skrevet, at det er i fællesmarkedet, dansk landbrug skal finde afsætningsmuligheder, så man må betragte de samlede muligheder i en hel verden i økonomisk vækst med de generelle perspektiver, en sådan fortsat økonomisk vækst åbner.

Her er det et spørgsmål, om de mere langsigtede eksportperspektiver for dansk landbrug kan anskues med en vis moderat optimisme. Grundlaget for en sådan bedømmelse af langtidsudviklingen for dansk landbrugs eksportgrundlag er i givet fald faktorer, som mest konsekvent er fremdraget af professor, dr. oecon. Holger Gad i Århus, sidst i et foredrag for historielærerforeningen. Professor Gad giver her udtryk for, at de fremtidige muligheder for eksport fra dansk landbrug vil blive bestemt af balancen mellem udbud og efterspørgsel efter landbrugsprodukter i hele det nordatlantiske område. Såfremt den stærke økonomiske vækst fortsætter, kan man – siger han – regne med, at efterspørgselen efter landbrugsprodukter inden for dette område vil vokse med omkring 2 pct. om året, hvoraf omkring 1 pct. hidrører fra befolkningsvækst og 1 pct. fra den omlægning af spisevaner, der fortsat finder sted i retning af større forbrug af dyrere fødevarer, og et aftagende forbrug af elementære fødevarer som kartofler, brød og gryn. Spørgsmålet er derfor, om den animalske produktion i det nordatlantiske område vil have en tendens til at vokse med mere eller mindre end omkring 2 pct. om året.

I hele det nordatlantiske område har væksten i den animalske produktion i tiåret 1950–60 været 3–4 pct. om året.

I hele den lange periode 1880–1950 var vækstraten i Vesteuropa langt mindre end 2 pct. om året, men i tiden 1950–60 var der en stigning i den animalske produktion på 5 pct. om året. I Nordamerika var vækstraten i tiden 1935–1950 5 pct. om året, men i tiden efter 1950 har stigningen her været mindre end 2 pct. Der er altså fra omkring 1950 sket en væsentlig ændring i vækstens regionale fordeling til fordel for Vesteuropa.

Det kan imidlertid forudses, at landbruget i Vesteuropa nu er ved at glide ind i 2. fase af industrialiseringen, hvor de lettilgængelige vækstfaktorer i form af sparet hestefoder og stærkt forøget forbrug af kunstgødning er ved at være opbrugt (dog næppe i Frankrig), og hvor en modsatrettet

tendens fra ekstensivering af landbrugsarealet, fremkaldt af færre og større ejendomme, måske er ved at sætte sig igennem.

Professor Gad giver dog udtryk for, at det på nuværende tidspunkt er umuligt at udtale sig med sikkerhed om, hvorvidt den lysning, der er sket i det danske landbrugs eksportmuligheder i 1963 og 1964, og som har givet sig udslag i stærkt stigende eksportpriser fra midten af 1963, skyldes, at mere langvarige tilpasningsprocesser er ved at sætte sig igennem, eller om det skyldes mere tilfældige klimatiske forhold. Jeg er tilbøjelig til at mene, at de sidste to års ret gode landbrugskonjunktur er en følge af mere tilfældige forhold som tørke i Sydeuropa og særligt kolde vintre, selv om udviklingen i høj grad har været understøttet af en gunstig forbrugsudvikling i Mellem- og Sydeuropa som et resultat af bedre indkomstvilkår.

Professor Gad finder imidlertid, at det er overvejende sandsynligt, at vækstempoet i den animalske produktion i det nordatlantiske område fremover vil blive væsentlig mindre, end det har været i perioden siden 1950. Han regner med, at den stærke økonomiske vækst i Vesteuropa vil fortsætte, og går følgelig ud fra, at fødevareforbruget fortsat vil stige støt og gradvis. Ved at sammenholde disse to sandsynlige tendenser drager professor Gad den konklusion, at det ikke er svært at bedømme landbrugets fremtidige eksportmuligheder med en god del optimisme. Gad forudser desuden, at efterspørgsel fra U-landene og hjælpeprogrammer for disse vil kunne dirigere en stadig større del af det amerikanske kornpotentiel til verdens fattige lande, og at dette kan tendere mod at fremkalde et fald i produktionen af animalske produkter i Vesteuropa. Det vil dog nok længe trække i modsat retning, at fællesmarkedet har sluttet aftale om en så høj kornpris, at der sandsynligvis vil komme en øget kornproduktion i Frankrig, der har store jordreserver. Men Gad mener, at man let når dertil, at der skal betales en væsentlig højere pris for at opretholde eller fremkalde en stigning i den animalske produktion i Vesteuropa i trit med forbrugsudviklingen.

Det er min opfattelse, at professor Gads optimisme for det lange løb vil kunne vise sig lige så lidt holdbar, som andre nationaløkonomers profetier fra 1940 til 1965 i samme retning hidtil har været det, selv om det er forståeligt, at forventningerne om, at industrilandenes befolkning fra 1960 til år 2000 øges med 50 pct. og den samlede verdens befolkning med mere end 100 pct., frister til optimisme for fødevareproducenternes fremtid.

Problemet om en endnu mere massiv flytning af elementære ernæringsstoffer fra Nordamerika til Asien løses i hvert fald ikke fra dag til dag, eller fra år til år. Man må heller ikke være blind for, at der i Asien og andre udviklingsområder må være et vist grundlag for at udløse de selvsamme vækstfaktorer, som har bragt produktionsekspansionen i europæiske landbrug siden 1950, nemlig at erstatte trækdyrene med deres store foderfor-

brug, der vel totalt er større end menneskenes, med maskiner, og at lære at tilføre kunstgødning som i USA og Europa. Som følge af denne teknikkens spredning til alle verdens områder, og også som en konsekvens af, at mulighederne for teknologiske fremskridt i landbrugsproduktionen sandsynligvis vil være lige så store fremover som hidtil, bl. a. gennem nye forædlinger i planteavlen, der muligvis vil kunne fordoble ha-udbyttet af korn og græs m. v. endnu engang, føler jeg mig ikke overbevist af professor Gads argumentation.

Optimistiske synspunkter på linie med professor Gads har jeg dog mødt fra enkelte andre sider, da jeg i slutningen af 1963 deltog som den amerikanske regerings gæst i et internationalt landbrugssymposium i Amsterdam. Her fremdrog navnlig f. eks. den svenske dr. Holmström, der er direktør for det svenske landbrugsøkonomiske forskningsinstitut, at landbrugsproduktionen ikke mere steg i Sverige. Han omtalte, at Sverige havde været nr. ét i hurtig industrialisering og fravandring fra landbruget, og påpegede muligheden af, at fravandringen kunne blive fuldt så voldsom i det øvrige Europa, og at der følgelig om nogle år kunne blive knaphed på visse landbrugsprodukter i Europa, så man med den uelastiske efterspørgsel efter landbrugsvarer ville kunne opleve lidt af en »guldalder« for de overlevende i landbruget.

Jeg tør vel ikke helt udelukke, at tendenser i denne retning må tages i betragtning i overvejelserne om dansk landbrugs fjernere fremtid, selv om jeg hidtil ved at betragte perspektiverne i Amerika og tendenserne i fællesmarkedet til at gøre det samme som USA, har haft svært ved at se andet end tendenser til produktionsoverskud forude. I Amsterdam var det svenske synspunkt i hvert fald også en undtagelse og noget enestående, idet de fleste talere på det store landbrugssymposium talte mere om de fortsatte muligheder for teknologiske fremskridt i landbrugssektoren og den heraf følgende stadig voksende tendens til overproduktion, selv om de samtidig påpegede, at den kolossale befolkningstilvækst i U-landene – og den fra år til år stadig voksende afstand i levefoden i de fattige og de rige lande – før eller senere måtte kunne ændre billedet noget.

Jeg føler mig i alt overbevist om, at der foreløbig vil være gode muligheder for at udvide verdens kornproduktion, omend efterhånden med øgede omkostninger. Har jeg ret i, at der nok skal blive produceret tilstrækkeligt korn, har jeg samtidig grund til at nære skepsis over for den alt for store optimisme for fødevareproducenternes fremtid, selv om det ville være kærkomment at kunne dele optimismen fuldt ud. Vil der i den nærmere fremtid kunne produceres korn nok, vil dette være det helt afgørende for fødevareproduktionens fremtid.

For i de nævnte prognoser glemmer man efter min opfattelse, at den animalske fødevareproduktion på adskillige områder efterhånden kan fore-

ståes i en teknik, der næsten nærmer sig industriproduktion, hvorfor produktionen på disse områder kan varetages med meget lidt arbejdskraft. Alt taget i betragtning er min personlige optimisme i hvert fald ikke større, end at jeg er alvorligt bange for, at det lange løb vil vise sig at være så langt, at dele af de svageste områder i dansk landbrug kan blive alvorligt ramt i mellemtiden for ikke at sige meget hurtigt.

Til disse svageste områder må først og fremmest henregnes slagtefjerkræ- og ægsektorerne – og måske til dels også med tiden svinesektoren, idet disse områder lettest kan gøres til genstand for en industrielt betonet masseproduktion baseret på indkøbte fodermidler og ansat arbejdskraft – og allerede i en ikke helt ubetydelig udstrækning er genstand for en sådan udvikling i vore store aftagerlande og hos vore konkurrenter.

På den anden side vil afvandringen fra landbruget, der er stærk over alt i Europa, vel på noget længere sigt betyde en vis afdæmpning af malkekvægholdet. Markedet for mejeriprodukter vil derfor antagelig før eller senere komme til at stille sig mere gunstigt i forhold til markedet for andre dele af landbrugsproduktionen. Da malkekvægholdet nu engang i Europa vil være en forudsætning for produktion af kalve som grundlag for fedekvæg, og der i de stadig rigere samfund vil være et bestandigt voksende behov for godt okse- og kalvekød, må der nok alt i alt forudses ret gode fremtidige muligheder i malkekvægholdet og kødproduktionen, muligheder som verdens mest vågne og dygtigste landbrugsbefolkning nok skal vide at udnytte. Mange er for længst i gang med at bygge nye, store, rationelle kostalde med næsten automatisk udstyr, der passer til denne udvikling.

Det kan vel også være en støtte for den fremtidige afsætning af mejeriprodukter og kød, at kødefterspørgselen i dag retter sig mod kød af ungdyr, og at man ikke både kan slagte ungkreaturerne og bevare dem som basis for en produktionsudvidelse. Der ligger måske en særlig chance for dansk landbrug her gennem udnyttelse af løbende ændringer i markedsforholdene for de forbundne produktioner af mejeriprodukter og kød. Med et solidt engelsk smørmarked i ryggen skulle udnyttelse af korttidssvingningerne for grænseproduktionen nok være mulig med godt udbytte for et markedsvågent landbrug som det danske, således som det f. eks. er sket netop i den periode af kødknaphed og relativ prisstabilitet for smør, der har været rådende fra efteråret 1963 til efteråret 1964.

Uagtet, hvad fremtiden vil bringe landbrugserhvervet, der som liberalt indstillet eksporterhverv altid har været vant til at arbejde under usikre forudsætninger, står vi i Danmark foran en absolut nødvendig og sikkert yderst revolutionerende indre udvikling i erhvervet.

Når mange sagkyndige i dag arbejder med prognoser, hvorefter vi i 30-årsperspektivet kun vil have unge i landbruget til at rekruttere 60–70.000 mandlige landbrugere, hvoraf formentlig højst 30–50.000 selvstæn-

dige og resten arbejdere og funktionærer, ja, så vil udviklingen blive præget af betydelige forandringer i de tilvante produktionsmønstre. Udviklingen mod færre landbrug vil også nødvendigvis komme til at gå hurtigt som følge af, at to femtedele af brugerne i dag er fyldt 55 år.

Landbrugskommissionen og lovgivningen synes principielt at have forudsat, at småbrug skal lægges sammen parvis til nye, lidt større, traditionelle landbrug, idet de ikke har gjort andre sammenlægninger lovlige. Sådanne sammenlægninger af to småbrug kan jo være særdeles fornuftige i mange tilfælde for de nuværende ejere. I det længere og videre perspektiv er der imidlertid overvejende meget lidt fremtid i, at kun sådanne sammenlægninger er tilladt, idet sammenlægningerne ofte kræver for store investeringer i overtagelsen og til nyt bygningsproduktionsapparat, og idet der ikke er folk nok til at drive dansk landbrug efter dette hidtidige mønster. Sammenlægninger af småbrug betyder blot en stivnelse i traditionelle produktionsformer, medens chancen i de mindre brug med dygtige ejere efter udviklingen nok ofte vil ligge i en specialisering på forskellige områder af husdyrproduktionen i større bygningsareal eller med udnyttelse af jorden til arbejdskrævende specialafgrøder. Men man må dog i denne sammenhæng være opmærksom på, at specialdriften ikke giver samme mulighed for jævn arbejdsfordeling året rundt som det alsidige bondebrug med kvæg. Der kan derfor i specialdrifterne blive tale om sæsonmedhjælp eller ejerens deltidsbeskæftigelse uden for bedriften.

Problemet om arbejdskraftens mest rationelle udnyttelse i landbrugene vil nok vise sig ikke alene at være et arealstørrelsesproblem, men fuldt så meget et specialiseringsproblem, eller snarere et problem om stor omsætning pr. mand, således at strukturdebatten nok i stigende omfang vil komme til at dreje sig om næsten alle brugsstørrelser, og problemerne måske også vil blive store i mange mellemstore bondebrug med beskedent produktionsapparat. Der vil i fremtidens landbrug næppe mere være arbejdskraft nok til at bevare alsidig drift i traditionel betydning i al almindelighed.

Det er i denne forbindelse et helt centralt punkt i udviklingen, at vi har nået den fulde beskæftigelse, hvorved arbejdskraft mere end noget andet er kommet i sælgers marked. Hermed er spørgsmålet om, at alle bliver beskæftiget på en stadig mere produktiv måde, kommet i focus. De tidligere store beskæftigelsesreserver i landbruget er som led i denne udvikling draget over i byerhvervene gennem bl. a. bedre aflønning og mere fast arbejdstid eller kortere arbejdstid.

Overalt i erhvervene vil tendensen i disse år være den samme: Den menneskelige arbejdskraft vil blive stadig knappere og dyrere. Alle erhverv må i princippet betale arbejdskraften det samme. For at beskæftige den ikke blot dyre, men også knappe arbejdskraft lønnende, må alle virksomheder i alle erhverv beskæftige den i samme teknik. Det vil igen sige det indu-

strielle samlebånds teknik. Byggeriet og andre traditionelle håndværksområder vil blive stadig mere industrialiseret. Handelen vil gradvis opleve det samme, idet det jo til dels er denne udvikling, der afspejler sig i de store selvbetjeningsbutikker og magasinkæder, eller i den stadig stærkere specialisering i de almindelige grossist- og detailled. Landbruget vil stedse mere i dets produktionsmønster blive præget af de samme tendenser.

For landbrugets vedkommende vil vi, som OECD's generalsekretær, professor Thorkil Kristensen, for nylig fremhævede det i Fyens Mejeriforening, formentlig opleve en tendens til, at strukturforandringen fremmer det landbrug, der som industrien arbejder med indkøbte produktionsmidler og betalt arbejdskraft. Udviklingen i de store europæiske træk tyder på, at det vil gå ud over familiebrugene til en vis grad. Det er dog min personlige opfattelse, at meget af fremtidens landbrug vil blive opbygget med grundlag i det nugældende familielandbrug med dygtige, unge indehavere.

Thorkil Kristensen gav nærmere præciseret udtryk for, at masseproduktionen inden for landbruget fortrinsvis vil komme til at omfatte korn og kød. Hertil kan nok føjes produktion af græs i ny teknik. Mekaniseringen kan derimod næppe give nogen større udvidelse af mejeriproduktionen, men derimod en øget koncentration af produktionen.

Jeg deler Thorkil Kristensens synspunkter. Den traditionelle binding mellem grovfoderproduktion og husdyrhold på den enkelte bedrift skal man ikke længere lægge for megen vægt på. Vi har i dag et så fortrinligt transportsystem og en sådan tørringsteknisk indsigt, at grovfoder efterhånden må kunne blive handelsvarer, selv om man må gøre sig klart, at transporten af grovfoderet endnu ikke er særlig billig. Det er nok i hvert fald en forudsætning for den videre udvikling på dette område, at det grovfoder, der skal blive handelsvarer, bliver som helt tørrede produkter.

Vi vil efterhånden i en vis udstrækning kunne få en udvikling her i landet som i Californien, hvor der eksisterer et så effektivt marked for alt foder, at husdyrproduktionen i tiltagende grad kan samles i specialbedrifter, der arbejder med nogenlunde samme teknik som byernes virksomheder. Allerede længe har vi haft den arbejdsdeling i dansk landbrug, at de store ejendomme producerer korn, som omdannes til animalske produkter på mindre ejendomme. Fremtiden vil sikkert bringe en langt mere vidtgående arbejdsdeling efter samme principper, idet dog markproduktionen sandsynligvis vil blive intensiveret på nye måder, med stadig mere anvendelse af kunstig vanding osv. Man har i denne forbindelse et levende indtryk af, at fremtidens landbrugsproduktion også i høj grad må indstille sig på at koordinere de mere traditionelle foderproduktioner med langt mere let omsættelige og transporterbare, standardiserede varer, som leveres helt befriet for vandindhold til selve staldproduktionen.

Vejen til at nå dette mål vil vel i nogen grad gå over en stadig opdeling

af produktionen, således at de enkelte led varetages af mere specialiserede enheder ofte med egentlige fabriksled indskudt, hvor det er fornødent, navnlig i stadiet mellem afgrødernes høst og deres fordeling til de foderforbrugende landmænd. Uanset at flere led vil kunne foregå på samme ejendom, vil vi nok opleve øget tendens til, at produktionen fremover spaltes op på følgende måde:

På jorden:

1) Dyrkning i større enheder af foderafgrøder som korn, græs og roer m. v. i bestandig mere arbejdskraftbesparende teknik.
2) Med udgangspunkt i disse foderafgrøder fabrikation af piller, foderbriketter eller mel på fabrik.

I fjerkræsektoren:

1) I store enheder produktion af æg, for hønsenes vedkommende dels konsumæg, dels rugeæg.
2) Rugeæggene overtages af nogle få store rugerier, som i voksende udstrækning også ejer æglæggerne.
3) Opfedning – ofte i meget stor skala – af slagtekyllinger, ænder og gæs.

I kvægholdet:

1) Mælkeproduktion i mere specialiserede enheder.
2) Kødproduktion i mere specialiserede enheder som aftagere af kalve fra den mere specialiserede mælkeproduktion.

I svineproduktionen:

1) Fabrikation af pattegrise, der hurtigt tages fra soen, så denne kan komme i gang med et nyt kuld.
2) Opfedning af svin.

Nu skal man jo ikke lægge for meget i disse opspaltninger, men alene opfatte dem som tendenser, som næppe de første år vil revolutionere landbrugets verden, men som alligevel vil indgå i fremtiden.

På alle områder vil der foregå en yderligere koncentration af produktionen. Inden for ægproduktion, rugerivirksomhed og slagtekyllinge- og andre fjerkræproduktioner er specialiseringen og koncentrationen i dag allerede en kendsgerning, og den er stærkt på vej i svineproduktionen. I 1961 tegnede 5 pct. af svineproducenterne sig for en femtedel af produktionen. I dag tegner disse 5 pct. af producenterne sig – så vidt det kan skønnes – for over en tredjedel af den samlede svineproduktion. De har nok samtidig lyst og evne til at overtage endnu mere.

Landbrugets traditionelle forestillinger »om lidt af hvert«, samt et af

besætningen afhængigt jordtilliggende, er som helhed endnu absolut fremherskende. Allerede arbejdskraftmangelen skønnes imidlertid i de næste 10–20–30 års perspektiv efterhånden at ville sætte en stopper herfor. Den heraf følgende tendens til øget specialisering og koncentration af produktionen vil nok indebære muligheden af, at mange animalsk producerende landbrugsbedrifter i voksende udstrækning vil være afhængige af store, moderne bygninger, medens den effektive planteproduktion bliver mere afhængig af store arealer. Inden for mælkeproduktionen vil vi nok få stadig flere 2–3 og 4 mands-bedrifter at se, hvor de unge vil kunne få en god uddannelse.

De landbrugsvirksomheder, der fremtidig skal forestå den animalske produktion, må sikkert alle til at indrette sig på at producere i væsentlig større skala end hidtil. Tendensen vil være, at man med et minimum af arbejdskraft i væsentlig større stalde med stadig mere automatisk udstyr skal udføre et maksimum af arbejde. Landbrugsbedrifterne vil i fremtiden formentlig blive endnu mere nuancerede end hidtil, idet der i de næste 10–30 år oven i de bedrifter, vi hidtil har kendt, vil komme mindre specialbedrifter på familiebrugsbasis og større specialbedrifter af forskellig art på det store bondebrugs område – antagelig med 2–3 nye parcelhuse til funktionærboliger. Det gamle i landbruget vil i mange tilfælde først dø ud med de nuværende indehavere, men i mellemtiden ofte være suppleret med endnu en stald. Det nye med tendenserne til flere specialbedrifter – eller blot langt større og bedre udstyrede stalde pr. mand – vil dog nok samtidig komme hurtigere, end mange i dag forestiller sig. For at udviklingen kan forløbe efter behovet, vil det være påkrævet, at landbruget kan afskrive sine nye bygninger på 20–30 år. Dette ville også befordre den allerede påbegyndte bevægelse mod mere standardpræget og hermed på længere sigt mindre omkostningskrævende byggeformer.

Hvordan udviklingen end vil foregå, må ét stå klart: Vi har her i landet som følge af de her skitserede udviklingstendenser et afgørende behov for at få slået fede streger over de fleste af restriktionerne i vore jordlove, idet disse restriktioner ingen hjælper, men skader mange, og i øvrigt er indført under en samfundsstruktur, som tiden er løbet fra. Der må nu ganske særligt advares mod at liberalisere jordlovgivningen etapevis, idet noget sådant vil øge farerne for store fejlinvesteringer stærkt og virke sinkende på en naturlig tilpasning. Af hensyn til den politiske psykologi må vi vel fortsat have en overgrænse for adgangen til sammenlægninger, men lad den ikke blive væsentligt under 200 ha god jord, for ellers vil man afskære en del efter udviklingen fornuftige sammenlægningsmuligheder. Det skal i denne forbindelse gentages, at fremtidens landbrugsejendomme formentlig vil blive endnu mere nuancerede, end de er i dag, og at mine synspunkter om nødvendigheden af en langt friere jordlovgivning ikke betyder, at jeg mener, alle landbrugene behøver at have meget jord, men blot at nogle skal drive

langt mere jord end hidtil, hvis den overvejende del af jorden forsat skal kunne dyrkes rentabelt.

Alt i alt kan foranstående konkluderes derhen, at man må forvente, at arbejdsvilkårene i landbruget gennem stadig mere mekanisering og automation i stadig mere specialiserede bedrifter vil komme til at ligne arbejdet i byerhvervene. I Dansk Landbrugs Realkreditfond har vi bidraget med ca. 60 mill. kr. til finansiering af den tilsvarende udvikling i gartnersektoren, som synes at være kommet en lille halv snes år foran udviklingen i landbruget. Gartnersektorens virksomheder domineres i dag i hastig voksende grad af fabrikslignende plante- og grønsagsfabrikker, der kendetegnes ved stadig større produktion pr. mand, muliggjort gennem øget mekanisering af de enkelte arbejdsprocesser.

Udviklingen vil hastigt gøre landmanden til en moderne forretningsmand, stillet over for lige så store krav som industriens og gartnersektorens fabrikanter og handelens effektive varefordelere.

Det er imidlertid heldigvis min erfaring fra besigtigelse af vel næsten 10 pct. af de 12.000 landejendomme samt en stor part af de 500 gartnerier, realkreditfonden nu har pant i, at de unge i jordbrugssektoren er overordentlig dygtige og veluddannede. Man har måske en vis skepsis over for udfaldet af de ændringer, der erhvervsmæssigt foregår i disse år, men har på den anden side gennem erhvervsglidningen og de stadig mere erkendte kontakter land og by imellem også fået den indstilling, at landbruget som livsform ikke skal bevares for livsformens egen skyld. Fortiden kan og skal ikke opretholdes for illusionernes tilfredsstillelse. Målet må derimod være en indkomst, svarende til gennemsnittet for andre erhvervsdrivende. De unge forstår i høj grad disse udviklingens krav, og deres valg af ejendom og deres rationelle investeringsprojekter vidner om et sikkert blik for fremtiden.

Så meget om perspektiverne for udviklingen i de enkelte landbrugsbedrifter.

Dansk landbrugs høje internationale stade er ikke mindst en følge af andelsbevægelsen og de mange fællesforetagender, der bl. a. har stået for videreforædlingen af de enkelte landejendommes produkter og skabt de lurmærkede kvalitetsmærkevarer, der har betinget dansk landbrugs internationale salgssucces.

På disse områder står vi også over for revolutionerende udviklingstendenser. Man behøver blot at pege på sammenslutningsplanerne inden for mejerier, slagterier, grovvarehandel m. v., og tendenserne til de store koncentrationer, som f. eks. planerne om dannelsen af »Mejeriet Danmark« står for. De mange små lokale andelsforetagender vil forsvinde, og der vil opstå landskoncentrationer, der vil forestå produktionen på et langt færre antal fabrikker end det antal, der i dag – sammen med effektive private

industrier og handelsforetagender – forestår forædling og salg af dansk landbrugs produkter.

For landbrugets fremtid kan det med de vigende afsætningsmuligheder til fællesmarkedet og en sandsynlig gradvis fremtidig nedgang i bulkeksporten (levende kreaturer, frosne kroppe og hele svin) se ud til, at det vil være forarbejdningsindustriernes og handelsleddenes initiativ og dygtighed til at oparbejde færdigvarerne og sælge disse i stadig nye former og på bestandig nye måder til alverdens lande som danske kvalitetsspecialiteter, som vil blive afgørende for dansk landbrugseksports betydning og dermed for dansk landbrugs stilling i det længere perspektiv, idet det nok er på dette område, grænseafsætningen og dermed fremtiden ligger.

Den skildrede proces vil i landbruget som i den tilsvarende udvikling i de andre erhverv først og sidst kræve kapital til sammenkøb af ejendomme og jord og til opbygning af fremtidens produktionsapparater i bygningerne. Landbruget har måske særlig gode muligheder for denne kapitaltilførsel. Kredit- og hypotekforeninger, sparekasser og banker har altid i ganske særlig grad stået til erhvervets disposition. Oven i disse muligheder kan der så efter behov trækkes på den i 1960 stiftede Dansk Landbrugs Realkreditfond, hvorved mulighederne for finansiering af ejendomshandeler, sammenkøb af ejendomme og nyt landbrugsbyggeri ikke kan blive bedre på privat kreditgivningsbasis. Alle rimelige låneansøgninger kan absolut imødekommes.

Med stiftelsen af Dansk Landbrugs Realkreditfond, som nu kun 4 år efter starten har modtaget over 13.000 låneansøgninger og har udlånt over 500 mill. kr., er der åbnet adgang til organiseret belåning på kapitalmarkedet op til 70 pct. af en ejendoms handelsværdi, herunder medregnet værdien af besætning og driftsinventar, og medregnet merværdien af de projekterede nyinvesteringer, der skal finansieres, så de 70 pct. stort set i en normalt besat landejendom svarer til ca. 100 pct. af værdien af den faste ejendom. Højere kan en forsvarlig belåning på pantesikkerhedsbasis ikke gå, og en endnu højere belåning, som man har været inde på at overveje i Landbokommissionen, er der ikke basis for. Når realkreditfonden kan forsvare at gå så langt i sin finansieringsbistand, skyldes det dens særlige administrationsform, der gennem mange besigtigelsesrejser muliggør nøje føling med den egnsvise udvikling. Hertil kommer, at der lægges stor vægt på de lånsøgende landmænds personlige kvalifikationer samt er tilvejebragt meget store supplerende sikkerheder fra landets banker og sparekasser samt Danmarks Nationalbank i form af garantikapitaler, hvilket har etableret en ekstra betryggelse for fondens obligationer ud over pantesikkerheden.

Det må erkendes, at det nuværende høje renteniveau virker alvorligt tyngende i et erhverv, der endnu gennemsnitligt har en relativ langsom omsætning af investeret kapital. På den anden side må den høje rente ses

i det almindelige konkurrenceperspektiv: I en kapitalknap tid må erhvervene konkurrere om kapitalen på lige fod – ellers spoleres samfundets totale effektivitet af fejlinvesteringer.

Dansk landbrug har i disse år dygtigt arbejdet sig hen imod en produktionsstruktur, der er lige så effektiv som byerhvervenes. Gennem en øget teknisk indsats kunne landbrugsproduktionen efter krigen fastholdes og endog frem til midten af 50'erne øges, trods en afvandring på 100.000 helårsmedhjælpere. I det følgende tiår frem til 1965 er landbrugsproduktionen ikke steget nævneværdigt, men produktionen pr. mand er gået yderligere stærkt i vejret, idet medhjælperantallet er gået ned med endnu 100.000 helårsarbejdere.

Reduktionen i medhjælperantallet er endnu langt fra fulgt op af tilsvarende ændringer i ejendomsstrukturen. En forældet jordlovgivning, tilpasset 20'ernes og 30'ernes arbejdsløshedsvilkår og derfor ude af trit med 50'ernes og 60'ernes dynamik, har helt frem til 1960 formået at konservere landbrugsstrukturen med næsten 200.000 brug, der i hvert fald på papiret var selvstændige. De ældre ejere hobede sig op – det var jo ikke dem, industrien havde bud efter. Fra 1960 er den naturlige afgang af ældre brugere imidlertid slået ret stærkt igennem, og da de unge medhjælpere ikke længere findes i tilstrækkeligt antal til fuld afløsning, er antallet af selvstændigt drevne brug faldet med 20.000 fra 1960 til 1964 – og med stigende styrke. Der er al mulig grund til at påregne, at tendenserne fra de sidste 4 år til, at ca. 5000 selvstændige landbrug årligt vil forsvinde, vil danne mønster også for de kommende år.

Hvad der her sker på landbrugsområdet, falder godt i tråd med de almindelige tendenser mod øget produktionskoncentration i alle erhverv og til udligning af produktionsfaktorerne, erhvervene imellem efter disses afsætningsmuligheder. De landbrug, der ikke kan yde en familie samme levestandard, som byernes lønmodtagere kan have, forsvinder, efterhånden som de siddende brugere lægger op. Det langt færre antal landejendomme, der vil blive tilbage som egentlige erhvervslandbrug, kan med moderne teknik udnytte de derved ledigblevne produktions- og afsætningsmuligheder til en større omsætning og større fortjeneste pr. beskæftiget – dvs. samme resultat som i byerhvervene, omend baggrunden er en anden, idet landbrugsproduktionen tilsyneladende ikke – i hvert fald ikke foreløbig – kan udvides ubegrænset som følge af de gældende markedsrestriktioner på dette område. På land som i by indebærer udviklingen større, mere kapitalkrævende, men også mere produktionsdygtige virksomheder, når produktionen ses i relation til antallet af beskæftigede. Denne tilpasning går i disse år sin gode, sunde gang i landbruget. Den vil medføre, at landbrugets stilling i industrisamfundet bliver som en stadig mere integreret del af dette, men stadig som en meget betydningsfuld bidragyder til hele samfundets fortsatte økonomiske fremgang.

TRÆK AF DE SENERE ÅRS POLITISKE UDVIKLING I TYRKIET

ADOLPH RASTÉN

En byggeplads i Ankara er ikke anderledes end byggepladser i andre storbyer – om dagen. Men efter fyraften bliver den anderledes. På en byggeplads i en europæisk storby går byggearbejderne om aftenen hjem til kone og børn og middagsmad og hviler ud til næste dag. Og byggepladsen er øde og tom. I Ankara går byggearbejderne ikke hjem efter fyraften – ikke alle i hvert fald. Mange, undertiden de fleste, bliver på byggepladsen om natten. De spiser aftensmad på byggepladsen og sover der, for de har lang vej hjem. Deres hjem ligger i en landsby i Anatolien, fjernt fra hovedstaden. De er landarbejdere, eller hvad man kalder jordløse bønder. De tilhører den hundredtusind- eller milliontallige skare af anatoliske landarbejdere, som går på markarbejde hos Aga'en, den tyrkiske jordbesidder, når det er sæson, og som nu er begyndt at komme til storbyen, fordi der er bedre fortjenstmuligheder ved byggeriet eller måske på fabrikken. Men der er ikke råd til at leje et værelse, mens arbejdet på byggepladsen står på. Og det ligger heller ikke for den anatoliske landarbejders mentalitet at indlogere sig hos fremmede i storbyen. Han har sin kappe eller sit tæppe og finder sig på byggepladsen en bastmåtte, og er der ingen bastmåtte, så lægger han sig i sin kappe eller sit tæppe på jorden og sover, som andre sover i deres seng. Jorden er hans hytte. Den anatoliske landarbejder er så forbundet og så fortrolig med jorden, at han bruger den som hjem og soveplads. Byggearbejderen i Ankara er endnu ikke blevet byarbejder. Han er fra landet. Han har hjemme i landsbyen som hans fader og hans bedstefader og hele hans slægt. Han sover på jorden ved byggepladsen, når han har fundet arbejde i storstaden, og har han ikke fundet arbejde, så sover han om natten på jorden uden for arbejdsanvisningskontoret, mens han venter på, at der vil blive anvist ham et arbejde. Der er 3 1/2 million tyrkere, som venter på arbejde – i storbyerne, købstæderne og landsbyerne.

Det er for resten ikke ret meget, byggearbejderen i Ankara kan tjene. Landarbejderen, der kommer til storbyen for at prøve lykken, har ingen

uddannelse, og som ufaglært må han nøjes med en dagløn på en halv snes lira, hvilket svarer til 7–8 kroner. Men så er hans spisevaner jo også meget enkle. Hans daglige frokost består af brød og druer og vand. Til middag får han brød og druer og vand, engang imellem youghurt, men så skal han være meget sparsommelig, for youghurt er kun for dem, som har råd. Intet folk i verden spiser så meget brød som tyrkerne. Det gennemsnitlige brødforbrug i Tyrkiet er 200 kilo pro persona om året, det svarer efter vore begreber til to–tre franskbrød om dagen, men denne ensformige kost lives op af druen, der gør det ud for pålæg og vitaminer. 80 kilo om året er gennemsnitsforbruget af druer, det turde vist også være en slags verdensrekord.

Byggepladsen i Ankara kan fortælle forskellige andre træk om de sociale og økonomiske tilstande i Tyrkiet. Byggearbejderen i storstaden bygger ikke til sig selv eller sine standsfæller. Han bygger for de velhavende. Der er i disse år foregået et meget livligt boligbyggeri i Ankara og andre storbyer, men også et meget ensidigt byggeri. Bygherren, som går til banken for at blive finansieret, må regne med en udlånsrente på op til 20 pct., og skal pengene tjenes ind igen, må huslejen nødvendigvis ligge i topklassen. Men der er ikke topfolk nok til at befolke disse lejligheder, og man ser da, at tusinder af dyre boliger står tomme i Ankara, fordi mellemstanden ikke har råd til at bo i dem. Dette gør imidlertid ikke noget – for bygherren og banken – for der er på forhånd kalkuleret med, at tusinder af lejligheder vil stå tomme. Huslejen fra de beboede lejligheder er så stor, at den rigeligt kan dække investeringen i de tomme. Til gengæld er slumkvartererne overfyldte, og i det gamle Ankara – det oprindelige middelalderlige Angora, som Atatürk i 1923 gjorde til Tyrkiets nye hovedstad – er folk stuvet sammen i så tæt et mylder, at det ligefrem håndgribeligt illustrerer befolkningsstatistikken: en tyrkisk familie har en gennemsnitlig størrelse på 5,6 personer. Og landsbyerne står ikke tilbage for storstadens fattigkvarterer som statistisk illustrationsmateriale. I den tyrkiske landsby består husene af ler og jord, som er klinet op omkring ubrændte teglsten, og den vesteuropæiske besøgende vil fejlagtigt udpege en gede- eller fårestald og udbryde »Jamen, det er jo fantastisk!«, når det forklares ham, at det, han tror er gede- eller fårestald, i virkeligheden tjener som bolig for en familie på op til fjorten personer eller mere. For en familie i den tyrkiske landsby består jo ikke blot af mand og kone og børn – gennemsnitligt altså 5,6 personer – men også af bedstefader og bedstemoder og søn og sønnehustru og børnebørn og kanhænde andre slægtninge. Og det er da for resten endnu sådan i Tyrkiet, at ægteskab mellem de unge ordnes af forældrene. Jeg mødte i Ankara en ung mand på en snes år, der tjente som altmuligmand i en velhavende familie. Han skulle hjem til landsbyen for at blive gift med sin forlovede. Hvem var pigen? spurgte jeg. Hvor og hvordan havde

han truffet hende? Pigen var vist god nok, fik jeg at vide, men han kendte ikke ret meget til hende, for det var hans fader og moder, der gennem en mellemmand havde arrangeret giftermålet med pigens fader og moder, og når den unge mand nu blev gift, så ville pigen flytte hjem til hans forældre. Eftersom der ikke var arbejde i landsbyen, ville han selv efter brylluppet vende tilbage til Ankara for at tjene til livets ophold og forsørge konen hjemme i landsbyen, indtil han måske en dag fik råd til at hente hende ind til Ankara, men det var nu ikke sandsynligt lige med det samme – og det ville gå med dette unge ægtepar som med hundrede tusinder af andre unge tyrkiske ægtepar. Konen bliver boende hos ægtemandens forældre og overtager svigermoderens forpligtelser og opvarter svigerfaderen og den øvrige familie. Den unge ægtemand i storbyen eller købstaden kommer hjem til konen og forældrene engang imellem, og familien formerer sig. Når den gamle fader engang dør, flytter sønnen tilbage, og når hans børn bliver halvvoksne, ordner han og konen deres ægteskab, sådan som deres ægteskab er blevet ordnet af forældre og svigerforældre – i den anatoliske landsby fortsætter livet og traditionen som før, og landbefolkningen udgør 70 pct. af Tyrkiets befolkning. Anatolien er hovedlandet, og Anatolien er bondelandet, som det har været i århundreder.

Og brød og druer er hovedernæringen. Sundhedsministeren fortalte mig, at malaria, som har ødelagt så mange civilisationer i Lilleasien, nu er udryddet i Tyrkiet, men at i stedet tuberkulosen er landets sundhedsproblem nummer ét. Der er 750.000 tuberkulosetilfælde hvert år. Ikke så meget på grund af ernæringen som på grund af dårlige boligforhold, mangelfulde kommunikationer, lægemangel og den enorme befolkningstilvækst. Det hedder med en forsorent-ironisk karakteristik i Tyrkiet, at landets største produktion er børneproduktionen.

Dette land med 30 millioner indbyggere formerer sig med 3 pct. hvert år, og da 43 pct. af befolkningen er under 14 år, kan man regne ud, at Tyrkiet om tyve år vil have fordoblet sit befolkningstal, altså være vokset til 60 millioner. Hvordan løse de sociale og økonomiske og arbejdsmæssige problemer i et land, der vokser så abnormt hurtigt, i et land, hvor enhver form for børnebegrænsning er forbudt i henhold til koranen og loven! Først nu er man begyndt at angribe dette problem, og i den tyrkiske femårs-plan har man accepteret princippet om fødsels- og befolkningskontrol, men hvilken revolution vil dette ikke være blandt de anatoliske bønder, og for kirken. Nok er kirken og staten adskilt i Tyrkiet, men her som på mange andre områder er der endnu langt mellem forfatningens ordlyd og dens realiteter. Kirken er den store åndelige og indirekte også en vigtig politisk magt i den tyrkiske landsby. Halvdelen af den samlede tyrkiske befolkning kan ikke læse eller skrive; Imamen – landsbyens kirkelige og dermed åndelige fårehyrde – er den store høvding, og fra moskéen udstrå-

ler han sin myndighed over bønderne og landarbejderne og præger deres hverdagsliv – også på valgdagen, når der skal stemmes mellem regeringen og oppositionen.

Men var der ikke engang i Tyrkiet en mand, som hed Kemal Atatürk? Og gennemførte han ikke en revolution? Og var det ikke meningen med denne revolution at forvandle Tyrkiet fra et asiatisk til et europæisk samfund? At industrialisere og modernisere det? Var det ikke meningen at bryde kirkens og Aga'ernes, de store godsejeres magt! Jo, at Atatürk engang har levet, det ser man overalt i Tyrkiet, i hver eneste landsby, i hver eneste gade, på hvert eneste landsbytorv og på hver eneste plads i hver eneste storby. Det ser man på hvert eneste kontor, offentligt og privat, i hvert eneste hjem. Den store Atatürk, Tyrkiets fader, lever i statuer og på fotografier, og hans minde og hans vældige skabelsesværk tilbedes af alle. Atatürk tilbedes som en afgud. Han virkeliggjorde ungtyrkernes vage tilløb til en revolution imod sultan-herredømmet, han gjorde det i årene efter den første verdenskrig. Han udråbte og skabte den tyrkiske republik. Han udskilte kirken fra staten og afskaffede kalifatet, den muhammedanske verdens kirkelige overmyndighed – det svarer til, at man ville afskaffe pavestolen i den katolske verden. Han gjorde Ankara til hovedstad, han degraderede Konstantinopel, som havde været sultanernes århundredgamle politiske centrum, og gav den navnet Istanbul. Han var Tyrkiets store og uforglemmelige leder fra 1923 til 1938 og søgte at omforme et middelaldersamfund til et vestligt samfund. Hans reformer var i sandhed revolutionære. Han gjorde kvinden ligestillet med manden, han afskaffede sløret og fez'en og indførte den europæiske klædedragt og den europæiske hat. Ombytningen af fez'en med hatten var en kulturrevolution. Han afskaffede det arabiske alfabet og indførte det latinske. Han gjorde søndag til den ugentlige hviledag i stedet for fredagen, som ellers overalt er muhamedanernes helligdag. Han indførte parlamentarismen og skabte to-partisystemet, og toparti-systemet var for den tids tyrkere en virkelig politisk revolution.

Hvad han udrettede i perioden mellem 1923 og 1938 gjorde ham værdig til betegnelsen Tyrkiets Cromwell. Og det er fuldt ud begribeligt, at han trods – eller rettere med alle sine menneskelige skavanker tilbedes som en afgud.

Men han døde for tidligt. Og han nåede ikke at skabe den revolution, som skulle efterfølge de nationale og kulturelle revolutioner. Tyrkiet fik ikke sin sociale og økonomiske revolution. Det fik ikke en landreform, som gør bønderne økonomisk uafhængige.

Aga'en er stadig den økonomiske magtindehaver. Bønderne er ikke mere livegne, men deres hus og jord og store dele af deres afgrøde ejes af Aga'en, Aga'en kan eje ti og tyve og halvtreds landsbyer.

Tyrkiet fik heller ikke den sociale og økonomiske revolution, som frigjorde arbejderne. Først efter den anden verdenskrig er en industrialisering kommet i gang. Og først efter Tyrkiets anden revolution – officerernes og hærens revolution i maj 1960 – har arbejderne fået grundlovsmæssig ret til at organisere sig i fagforeninger. Maj-revolutionen har forsøgt at videreudvikle en række af de reformer, som Atatürk ikke nåede at gennemføre – eller ikke kunne gennemføre, fordi modstanden fra godsejervældet og pengevældet og kirkevældet og bureaukratismens vælde var for stor. Trods Atatürks revolution og maj-revolutionen i 1960, trods en begyndende industrialisering og en forfatningsreform, trods positive bestræbelser på at praktisere vestlige demokratiske former er Tyrkiet endnu kun ved begyndelsen til en social reform. Rammen er til stede og hos mange også viljen. En moderne og fremskridtsvenlig opinion er til stede i presse og blandt intellektuelle, og for første gang i Tyrkiets historie er en organiseret faglig arbejderbevægelse til stede. Men modstanden er også til stede. Autoritære kræfter opererer, som forsøger at bekæmpe udformningen af Atatürks og maj-revolutionens erklærede hensigter og mål. Og i visse arbejder- og politiske venstrekredse mærkes en begyndende utålmodighed. En utålmodighed over, at dette land, som fra naturen er så rigt, stadig er så fattigt, og over at rigdommen er fordelt på så få og fattigdommen fordelt på så mange. En utålmodighed over, at revolutionen af 1923 blev standset i sin fulde virkeliggørelse af mægtige kræfter, og over at revolutionen af 27. maj 1960 også søges standset af mægtige kræfter. En utålmodighed, som venter på og kræver revolutionens fortsættelse og fuldførelse.

Som et udslag af denne utålmodighed kom det for nylig til voldsomme uroligheder i forbindelse med en strejke blandt minearbejderne ved kulminerne i Zonguldak – i den nordlige del af Tyrkiet op mod Sortehavet. Støttet af fagforbundet gik arbejderne i strejke for at gennemføre en lønforbedring. Mineselskabet opfyldte nogle af deres krav. Fagforbundet afblæste strejken og beordrede minearbejderne tilbage til arbejdet. Men en del af dem nægtede at bøje sig for lønafgørelsen og fortsatte strejken. Der opstod skænderier blandt arbejderne indbyrdes. Skænderierne udviklede sig til slagsmål, mændene i byen delte sig i to lejre, politiet prøvede at gribe ind, men det tyrkiske temperament var kommet i kog, og nu blev hæren tilkaldt. En bataljon soldater rykkede frem og åbnede ild mod arbejderne, to blev dræbt, roen blev genoprettet, arbejdet blev genoptaget. Og et rygte ilede gennem hovedstaden Ankara og fortalte, at den tyrkiske hær stod i alarmberedskab rundt om i landet.

Denne tildragelse ved kulminerne i Zonguldak illustrerer mindst tre vigtige samfundspolitiske træk i Tyrkiet 1965. Den illustrerer de tyrkiske arbejderes splittelse – de tyrkiske fagforeningers svaghed – og den tyrkiske hærs rolle som vogter af ro og orden. Minearbejdere forsøgte at gennem-

føre en strejke, der officielt var afblæst og dermed ulovlig. Fagforbundet havde ikke kontrol over situationen, og politiet, som burde have haft den under kontrol, måtte tilkalde hæren. Og næsten alle fandt dette i sin orden. Hæren betragtes som rygraden i det tyrkiske samfund. Hæren beskytter landet mod ydre og indre farer. Næst efter Tyrkiets landsfader Atatürk, som døde for 27 år siden og tilbedes som en afgud, er hæren nationens helligdom. Ethvert parti, enhver politiker, enhver forening og enhver organisation – også fagforeningerne – starter enhver udtalelse eller erklæring med en bekendelse til Atatürk, forfatningen og hæren. I denne rækkefølge, men med tydelig betoning af hæren som altings oprindelse og midtpunkt.

Denne betragtning hos tyrkerne er også historisk og politisk både naturlig og rigtig. Kemal Atatürk begyndte sin store statsmandskarriere som officer i sultandømmets kejserlige hær. Han gennemførte sin revolution som hærfører, han vandt Tyrkiets uafhængighed med militære midler. Bagefter aflagde han uniformen og udskilte hæren fra det politiske liv, sådan som han havde udskilt kirken fra staten. For han ville opbygge et vestligt samfund, og han gik så vidt som at fratage officererne deres stemmeret. Men derved gjorde han også hæren til noget sakrosankt. Hæren skulle stå over partierne og dog samtidig være ikke kun en national helligdom, men også et demokratisk forbillede. Den skulle fra sin upolitiske ophøjethed våge over, at partierne gjorde deres politiske pligt.

Atatürk forsøgte selv at skabe et oppositionsparti for at vænne tyrkerne til et vestligt flerpartisystem, men forsøget mislykkedes, parlamentsmedlemmerne i Ankara var endnu ikke modne hertil. Og da Atatürk døde i 1938 og hans nærmeste medarbejder Ismet Inönü kom til magten, var tiden ikke gunstig for reformer. Under den anden verdenskrig opstod en stærk nationalistisk bevægelse, den såkaldte panturanisme, som var stærkt påvirket af Hitler-Tyskland og drømte om et nyt tyrkisk imperium i Lilleasien. Tyrkiets aktier var ikke de bedste i den allierede verden. Nationalistbevægelsen eksisterer endnu, men den har fået en modbevægelse. For efter krigen kom en venstre-reaktion, som vendte sig i næsten lige grad mod nationalisterne og Inönü's folkeparti og hans étparti-system. Og endelig tillodes i januar 1946 et regulært oppositionsparti, det såkaldte demokratiske parti. Inönü havde brug for en sikkerhedsventil. Senere kom andre partier til, men først i 1950 kom det til frie valg. Og valgene gav demokraterne en overvældende sejr. – Efter 27 års uafbrudt regeringstid måtte folkepartiet, Inönüs parti, give magten fra sig. Den nye stærke mand var demokraternes fører Adnan Menderes. Bønder, arbejdere og middelstand kastede sig med begejstring i demokraternes arme, og Menderes syntes virkelig at skulle indføre en ny demokratisk æra. Materielt var det en opgangsperiode, mange samfundslag fik bedre kår. Men så fulgte inflationen og økonomisk tilbagegang og utilfredshed, og i Menderes' hænder forvandledes styret til et autoritært og

næsten diktatorisk regime. Oppositionen blev undertrykt, pressen kom under censur, universiteterne og domstolene under kontrol, politiske og intellektuelle modstandere blev idømt fængselsstraffe eller deportation. Midt under et NATO-møde i Ankara demonstrerede studenterne imod Menderes-regimet, og det blev klart for omverdenen, at Tyrkiet, der skulle udgøre den sydlige flanke i demokratiets forsvar, selv var havnet i diktaturets lejr.

Redningen kom i maj 1960 fra hæren, som alt for længe havde støttet Menderes, men nu fandt tiden inde til revolution. 27. maj 1960 er skæringsdatoen for overgangen til den mere demokratiske udvikling, som i fem år har præget Tyrkiet. Opgøret med det demokratiske parti, altså diktaturpartiet, blev voldsomt. Partiet blev forbudt, to af dets ledende mænd, præsident Bayar og Menderes selv blev hængt, hundreder idømt fængselsstraf og en ny forfatning indført. Det er den, Tyrkiet bygger på i dag – den og hæren som forfatningens garant. Hæren har genvundet sin anseelse, og præsident Gürsel, der som general og hærchef ledede maj-revolutionen, sidder i sit præsidentpalæ ved kontrolbordet og styrer det politiske maskineri. Formelt står hæren uden for og over partierne, og dette er en politisk trosbekendelse hos alle, også hos officererne selv, men ingen kan benægte, at hæren i virkeligheden er statsmagt nummer ét.

Derfor får hæren også æren af de mange nye demokratiske reformer, som er indført og bebudet siden 27. maj 1960: pressefrihed, faglig og politisk bevægelsesfrihed for arbejderne, dommerstandens uafhængiggørelse, oprettelse af en forfatningsdomstol, skabelse af en økonomisk planlægningskommission, løftet om store landreformer og en lang række andre forjættende forandringer. Men trods alle fremskridt er det endnu for tidligt at tale om en virkelig politisk stabilisering. Siden maj-revolutionen har Inönü's folkeparti nok regeret igen, men det overraskende var, at partiet ved valgene efter revolutionen ikke kunne genvinde sin tidligere styrke. Thi nok var Menderes' demokratiske parti blevet forbudt, men dets vælgere var der stadig, og de flokkedes nu om det nye retfærdighedens parti, der opstod af Menderes-partiets illegale rester. Mod dette kunne hæren ikke gribe ind uden at overskride den formelle grænse for ikke-indblanding. Der skete det for revolutionsideen forsmædelige, at retfærdighedens parti, Menderes' efterfølgerparti, blev det største. Men så meget kunne hæren blande sig i situationen, at partiet ikke fik mulighed for at danne regering. Inönü har derfor med hærens støtte været statsminister i tre regeringer, bestående af en koalition mellem Inönü's af hæren protegerede folkeparti og et par mindre partier, mens det mistænkelige retfærdighedens parti blev holdt udenfor.

Selvsagt kunne denne kunstige situation ikke opretholdes i det lange løb. Og i begyndelsen af 1965 nedlagde Inönü embedet som statsminister,

formelt på et nederlag om nogle poster i finanslovforslaget, reelt fordi koalitionspartierne vejrede bedre tider i et samarbejde med retfærdighedens parti. Men først og fremmest fordi hæren åbenbart ønskede at demonstrere et regeringsskifte som bevis for demokratisk praksis.

Man kunne ikke længere holde det store oppositionsparti, parlamentets største parti, udenfor. Man turde ikke udfordre folkestemningen ved at sætte det parti i karantæne, som utvivlsomt råder over et flertal på landet og sandsynligvis også i byerne.

Og det er da kommet til et regeringsskifte med retfærdighedens parti som det bærende og tre mindre partier som støtte – dog med en politiker fra et af de små støttepartier som statsminister, hvilket fra hærens side var en betingelse og fra retfærdighedspartiets side en formildende gestus over for hæren. – Mændene ved hærens kontrolbord stoler endnu ikke rigtigt på retfærdighedens parti – sådan kaldet, fordi det blandt andet har krævet amnesti – retfærdighed – for Menderes-partiets straffede politikere. Styrkeprøven mellem retfærdighedens parti og Inönü's folkeparti kommer ved parlamentsvalget i oktober. Hærens dilemma kan da blive dette, om det i tilfælde af valgsejr for retfærdighedspartiet må dreje på knapperne ved kontrolbordet for at skabe en situation, som ikke støder Inönü-partiet ud i mørket. Mange spørger, om der ikke bag kulisserne lægges op til en regeringskoalition mellem retfærdighedspartiet og Inönü's folkeparti. I så fald er det forbi med de små partier.

Menderes benyttede sig systematisk af kirkens magt til at skaffe sig støtte fra landbefolkningen, og retfærdighedspartiet står ikke meget tilbage for Menderes-partiet i denne henseende. Men det mærkelige er, at man også i arbejderkredse og hos fagforeningerne møder en udstrakt sympati for det nye parti. Bønderne og arbejderne har i god erindring, at Menderes på mange områder skaffede dem bedre materielle kår, og sympatien overføres på efterfølgeren. Der er atten partier i Tyrkiet, men hovedkampen står mellem de to storpartier, og i denne situation har landets to eneste partier af socialistisk eller socialdemokratisk farve betydelige vanskeligheder ved at gøre sig gældende. – Det tyrkiske arbejderparti er en nydannelse i landets politiske liv. Det kom først til verden efter maj-revolutionen – i 1961 – og man finder en lang række intellektuelle blandt dets tilhængere og medlemmer. Nogle af Tyrkiets mest kendte forfattere er dets mest aktive foregangsmænd – men hvor står arbejderbevægelsen, som efter vore begreber skulle gå i spidsen for et arbejderparti? Den stiller sig tøvende og afventende og vil ikke bekende kulør, i hvert fald ikke endnu. Hvilket blandt andet hænger sammen med, at kommunistpartiet er forbudt, og at venstreorienterede politiske bevægelser behæftes med mistanken om at stå i ledtog med kommunismen og Sovjetunionen. Det er af frygt for denne fremherskende og af storpartierne veludnyttede indstilling, at Tyr-

kiets svage faglige arbejderbevægelse holder sig tilbage fra politisk associering med arbejderpartiet. Vi ønsker at holde alle arbejderne væk fra partierne, sagde en ledende fagforeningsmand til mig. Vi bliver i øjeblikket ombejlet af de to borgerlige storpartier, som ønsker vore stemmer, men vi holder vore stemmer i reserve, indtil vi ser, hvilket parti vi kan anbefale vore medlemmer at stemme på. Som situationen er i øjeblikket, tilføjede han, er der næppe tvivl om, at 60–70 pct. af arbejderne vil stemme på retfærdighedens parti. Men, sagde fagforeningslederen også, begge storpartier må begynde at skynde sig med gennemførelsen af de sociale og økonomiske reformer, for der er utålmodighed hos mange arbejdere, og denne utålmodighed kan før eller senere give sig udslag på forskellig måde.

Utålmodigheden er dog altså ikke stor nok til, at fagforeningslederen vil give hverken arbejderpartiet eller det ligeledes nystiftede socialdemokratiske parti nogen politisk chance. Arbejdernes klassebevidsthed er endnu for underudviklet. – Dette er da heller ikke så mærkeligt i betragtning af industriens meget beskedne plads i samfundsøkonomien. Det er staten, som er gået i spidsen ved industrialiseringen, og man prøver at praktisere en blandet offentlig-privat økonomi, men industrien er meget tyndt fordelt over landet, og antallet af industriarbejdere er endnu kun 1.250.000 – i et land med 30 millioner indbyggere. Nok er den faglige landsorganisation vokset betydeligt efter maj-revolutionen, men det samlede medlemstal – industriarbejdere, tjenestemænd, handels- og kontormedhjælpere, landarbejdere ved statsfarmene og andre brancher – er til dato endnu i underkanten af en halv million. – Og på landet har det hidtil været praktisk talt umuligt at skabe »klassebevidsthed« hos småbønderne og landarbejderne. Man kan i Tyrkiet flytte jorden, men ikke bønderne. – Her er vel forklaringen på, at så mange intellektuelle har »opdaget« den tyrkiske landsby og prøver at vække den til social bevidsthed. Det er vel også forklaringen på, at det inden for hæren er unge officerer, som kender landet, der er de mest energiske i kravet om fremskyndelse af den sociale omvæltning. Men her befinder hærens ledelse sig i et andet dilemma. Den sidder ved kontrolbordet og passer på forfatningen og det politiske demokrati. Den må også kontrollere sine egne, de krævende og utålmodige socialbevidste kadetter og juniorofficerer – de nye ungtyrkere.

Amerikanerne har i den senere tid kunnet gøre den samme triste iagttagelse i Tyrkiet som andre steder inden for den vestlige alliance- og vennekreds. De er ikke så vellidte som før. Den vestlige verdens stærkeste magt er den mindst populære. I den tyrkiske presse og blandt politikerne i Ankara er De forenede Stater genstand for voksende kritik, og de 14.000 amerikanske officers- og soldaterfamilier, som er stationeret i Tyrkiet, får at mærke, at man ikke omfatter dem med samme venskab og respekt som før. Der er blandt tyrkerne foregået en politisk sindelagsændring over for den

store vestlige forbundsfælle. Og samtidig med denne påfaldende afkøling af holdningen til De forenede Stater er der sket en tilnærmelse til Moskva eller vel rigtigere udtrykt en udglatning af Tyrkiets forhold til Sovjetunionen. Den revision, som på forskellig måde præger tænkningen i Atlant- og Middelhavslandenes udenrigspolitik, har også nået Tyrkiet.

Dette kom ganske klart til udtryk, da statsminister Ürgüplü i sin regeringserklæring for nylig betonede, at den nye tyrkiske regering lægger vægt på at føre »en mere personlig«, en mere individuel udenrigspolitik. Den hidtidige blokpolitik, sagde statsministeren, er ikke nogen positiv politik og bidrager ikke til verdensfreden. Tyrkiet – fremgik det af statsministerens regeringserklæring – forbeholder sig en mere nuanceret og »selvstændig« vurdering af de storpolitiske problemer og tror på denne måde at kunne arbejde bedre for afspændingen end ved slavisk at følge blokpolitikkens ideologiske retningslinjer.

Det er hverken præsident Johnsons stormagts-politik eller præsident de Gaulle's Europa-linje, som er årsag til den nye bølge i Tyrkiets øst-vest-politik, selv om disse to faktorer nok spiller en vis rolle i tyrkiske politikeres overvejelser. Baggrunden for omsvinget er frem for alt Cypern-konflikten og tyrkernes dybe bitterhed over USA's politik i denne strid, en bitterhed, som også og følgelig vender sig imod England og NATO. Tyrkerne føler sig ladt i stikken, ja næsten forrådt af amerikanerne i deres strid med Grækenland over Cypern. Man kan vist roligt sige, at Tyrkiet er et af de sidste lande, som ville vende sig åbent imod De forenede Stater og bryde ud af den vestlige militær-alliance. Dertil skylder det sikkerhedsmæssigt Amerika for meget efter den anden verdenskrig. Men tyrkerne mener, at de også selv økonomisk og militært har bidraget overordentlig meget til alliancens opretholdelse i deres verdenshjørne, og at de har kunnet gøre krav på større forståelse for Tyrkiets nationalpolitiske situation i Cypern-konflikten fra amerikanernes side. Nu da det har vist sig, at Washington ikke indfriede disse tyrkiske forventninger, finder man i Ankara tidspunktet inde til en omvurdering af landets interessepolitik og af dets sikkerhedsmæssige placering over for Sovjetunionen, det store naboland mod nord.

Vi har i historiens løb ført 488 store og mindre krige med russerne, sagde en tyrkisk politiker til mig. (Der har han nok medregnet alle de mindste grænseskærmydsler, lige til lokale bønders strid over får og geders græsningsret). Vi er det land i Europa, der til det yderste vil bekæmpe kommunismen, sagde politikeren. Men vi ser i dag, at både amerikanerne og de fleste andre NATO-lande er i færd med at føre deres egen afspændings- og tilnærmelsespolitik over for Sovjetunionen, og vi synes, at vi har ret og pligt til i vore egne nationale interesser at finde frem til en bedre forståelse med Moskva.

Det var skaberen af den nye tyrkiske stat, Kemal Atatürk, som midt

under revolutionen i 20'erne indledte den første tyrkiske forståelses-politik over for Rusland i dette århundrede – efter alle de 488 krige og den første verdenskrig, som jo havde bragt Tyrkiet på Tysklands side imod den russiske stormagt. Sovjetunionen var det første land, som anerkendte Atatürks republik. Det skete allerede den 16. marts 1921 i Moskva-traktaten, to og et halvt år før den officielle proklamering af republikken Tyrkiet. I 1925 fulgte undertegnelsen af en tyrkisk-russisk ikke-angrebspagt, og elleve år senere kom det under Folkeforbundets auspicier til Montreux-konventionen, som regulerede den gamle strid om Dardanellerne. Denne konvention gav Tyrkiet uindskrænket suverænitet over det strategisk vigtige farvand mellem Sortehavet og Middelhavet og medførte, at tyrkerne kunne lukke strædet for fremmede magters krigsskibe i krigstid og selv bestemme, hvornår en krigsfare truede. De negative følger af Montreux-konventionen fremgik tydeligt under den forandrede konstellation mellem Rusland og vestmagterne i den anden verdenskrig, og det var kravet om en forandring af konventionen og Stalins fordringer på tre tyrkiske naboprovinser, som i 1945 resulterede i den storpolitiske krise mellem Tyrkiet og Sovjetunionen. Ved disse fordringer, ved russernes ophævelse af den tyrkisk-russiske ikke-angrebspagt og som følge af borgerkrigen i Grækenland fremkaldte Stalin den situation, der igen – to år senere – medførte, at De forenede Stater trådte frem på skuepladsen i det østlige Middelhav. I 1947 proklamerede præsident Harry Truman den doktrin, ved hvilken USA forpligtede sig til at forsvare Tyrkiet og Grækenland mod den sovjetiske ekspansion, og herfra gik de to middelhavs-landes vej ind i Atlantpagten og den kolde krig. Siden da har Truman-doktrinen og NATO-alliancen været Tyrkiets udenrigspolitiske grundlov. Og til grundloven kom også en tillægslov ved Tyrkiets indtræde i Cento-pagten, den såkaldte Bagdad-pagt mellem Tyrkiet, Iran, Irak, Pakistan og England, en alliance, der dog senere ved Iraks udtræden og andre begivenheder har mistet meget af sin betydning.

Tyrkiet er det NATO-land, som mest punktligt – dog med enorm amerikansk kapital- og våbenhjælp – har opfyldt sine militære forpligtelser. Det var også det land, som mest punktligt stillede troppekontingenter til rådighed for amerikanerne under Koreakrigen. Men ti år senere fulgte Cuba-krisen, og næsten samtidig blev Cypern-krisen akut, og begge disse hændelser blev udgangspunkt for den udenrigspolitiske omvurdering i Ankara. Straks efter Cuba-krisens afvikling begyndte amerikanerne at demontere en del af deres mellemdistanceraketter ved den tyrkisk-russiske grænse. Dette var nu ikke, hvad tyrkerne troede, en del af aftalen mellem præsident Kennedy og Krustjov, ingen egentlig amerikansk indrømmelse til Sovjetunionen, men en rent praktisk militær foranstaltning: forældede raketter med flydende brændstof blev erstattet af polaris-raketter på amerikanske u-både i Middelhavet og af langdistance-raketter på det amerikanske fast-

land i USA, altså i virkeligheden en forstærkning af det amerikanske raketvåben. Det fik imidlertid den psykologiske virkning blandt tyrkerne, at de troede, at amerikanerne havde nedskrevet Tyrkiets militære betydning og vigtigheden af Tyrkiets rolle som forbundsfælle i Atlantpagten. Og da denne psykologiske reaktion tidsmæssigt indtraf i tilslutning til Amerikas reaktioner i Cypern-konflikten, fik tilliden til USA's politik et grundskud. Tyrkerne følte sig svigtet, da Washington og London tilsyneladende viste sig mere opladte for Grækenlands Cypern-politik, som jo har krævet Cypern indkorporeret i den græske stat. I sommeren 1964 blev situationen i den østlige del af Middelhavet så spændt, at Tyrkiet truede med at invadere Cypern for at forsvare sine tyrkisk-cypriotiske landsmænd. Nu var det igen i første række amerikanerne, som greb ind og, ifølge opfattelsen i Ankara, tvang tyrkerne til at afstå fra deres ret til at tage militære midler i brug over for den græske hær på Cypern. Det var i de sommermåneder i 1964, da en krig mellem Tyrkiet og Grækenland var overhængende nær, og da NATO-pagtens mægtigste kræfter forhindrede krigen i Middelhavet. Ingen har afkræftet oplysningerne om, at Washington truede Ankara med at lade sine NATO-forpligtelser falde, dersom Tyrkiet insisterede på at gå i land på Cypern. Skulle en tyrkisk invasion på Cypern få til følge, at Sovjetunionen gik til angreb på Tyrkiet, så ville dette ikke medføre nogen forpligtelse for USA og NATO til at komme tyrkerne til hjælp. Det er let at forestille sig en sådan erklærings virkning i Ankara, selv om den fra amerikansk side har været indpakket i diplomatiske vendinger. Den tyrkiske forbitrelse var så meget større, som amerikanerne jo ikke på tilsvarende energiske måde har forhindret, at tusinder af soldater fra Grækenland er blevet stationeret på Cypern som en del af præsident Makarios' stridsmagt.

Det er da denne isolering over for Grækenland og de allierede i NATO – og først og fremmest det store Amerika – som har udløst den seneste tids markante revision i Tyrkiets udenrigspolitik. Overladt til sig selv og chokeret over eventuelt at måtte stå alene og uden vestlig hjælp over for Sovjetunionen foretog tyrkerne et omsving af den karakter, som på klassisk måde har dannet skole i alliancers og koalitioners historie. Tyrkiet vendte sig til den magt, over for hvilken det i givet fald ville komme til at stå alene, og Sovjetunionen tøvede ikke, da tyrkerne bankede på døren i Moskva. En sovjetisk parlamentsdelegation under ledelse af en af det nye styres ledende mænd, Podgorny, aflagde besøg i Ankara ved årsskiftet 1965, og udenrigsminister Gromyko fremsatte en udtalelse, som støtter den tyrkiske regerings forslag om en nyordning af Cyperns forhold. Over for det græske krav om Cyperns indkorporering i Grækenland forlanger tyrkerne en omdannelse af Cypern til en statsføderation bestående af en tyrkisk og en græsk føderation med lokalt selvstyre under en centralregering i Nicosia. Det er for dette standpunkt, tyrkerne også søger forståelse og venskab hos andre lande i

Mellemøsten og på Balkan. Og det har åbenbart ikke forstyrret tilnærmelsen mellem Tyrkiet og Sovjetunionen, at Moskva har fortsat våbenleverancerne til Makarios' græsk-cypriotiske hær og via Ægypten har sendt raketramper til luftskyts til Cypern. Gromykos besøg i Ankara i midten af maj var en betoning af den tyrkisk-russiske tilnærmelse. Gromyko gentog ved denne lejlighed sin forståelse for Ankara-regeringens forslag om en Cypernløsning, og til yderligere fremme af de tyrkisk-sovjetiske forbindelser bebudede han også muligheden af russisk udviklingshjælp til tyrkiske industri- og moderniseringsprojekter. Fra både sovjetisk og tyrkisk side fremhævedes ønsket om stabilisere naboforholdet mellem de to lande og bringe det i overensstemmelse med den samarbejdets ånd, som rådede i Lenins og Atatürks tid.

Regeringsskiftet i Ankara må til dels vurderes på baggrund af den nye bølge i Tyrkiets øst-vest-politik. Udenrigsminister Ishik har i en årrække været tyrkiets ambassadør i Sovjetunionen og står for en udpræget »individualistisk politik« i forholdet til de to magtblokke. Efter Ishiks opfattelse må Tyrkiet mere energisk end før fastholde og forsvare en politisk uafhængighed over for både øst og vest. Tyrkiets samarbejde med den vestlige gruppe kan ikke forpligte landet til ikke at søge tilnærmelse til den østlige. Og skulle det komme dertil, at der opstår for store differencer i samarbejdet mellem Tyrkiet og vestmagterne, så kan Ankara ikke være forpligtet til at føre en politik, som går imod landets egne interesser.

Men både i den tyrkiske presse og i udtalelser af politikere fra begge de store og flere af de små partier siger man ganske åbent, at Cypernkrisen er prøvestenen på, om Tyrkiet bør forblive i NATO eller udtræde af forsvarsalliancen, og også i officielle interviews og erklæringer har dette argument været anvendt som en mere eller mindre indirekte trussel. Det er et udtryk for afstandtagen – og en gestus over for Moskva – at Tyrkiet har annulleret sin medvirken i planen om den multilaterale Nato-atomstyrke og tilbagekaldt sit mandskab fra det multilaterale forsøgsskib Claude Ricketts.

Det er også mere end en politisk demonstration, at Tyrkiet har afvist FN-mægleren Galo Plazas forslag om en Cypern-løsning på basis af forhandlinger mellem Cyperns egne tyrkere og grækere. Ankara vil ikke give slip på sin ret til at være direkte med ved en forhandlings-opgørelse om Cypern. Ankara betragter Cypern-problemet som en integrerende del af selve det politiske og statsretlige forhold mellem Tyrkiet og Grækenland, og dette forhold er baseret på Lausanne-freden af 1923, fredstraktaten mellem Athen og Ankara efter den første verdenskrig. Hvilket igen vil sige, at dersom Cypern-konflikten skulle resultere i en ny dramatisk situation, så åbnes muligvis også en helt ny og dramatisk statskonflikt mellem Grækenland og Tyrkiet, de to tidligere fjendelande, hvem kun NATO i somme-

ren 1964 forhindrede i at komme i krig med hinanden. Lausanne-traktaten er et spørgsmål om de græsk-tyrkiske grænser i Europa. Den er et spørgsmål om de græske og tyrkiske minoriteter i Tyrkiet og Grækenland og om græske og tyrkiske statsborgeres særlige rettigheder i de to lande.

En anfægtelse af Lausanne-traktaten rejser også spørgsmålet om den græsk-katolske kirkes patriarkat, som siden kejser Konstantins dage har haft sæde i Konstantinopel, nu forlængst Istanbul, også efter at tyrkerne erobrede byen i 1453. Den græsk-katolske kirkes patriark, Athenagoras, er tyrkisk statsborger, og tyrkerne gør gældende, at nogle af patriarkens medarbejdere har deltaget i aktiv politisk virksomhed i Cypernstriden, hvorfor den tyrkiske regering nu har taget skridt til at overvåge patriarkens bevægelsesfrihed. Patriarkatets udvisning fra Tyrkiet er ventileret som en trussel, og det er klart, at truslens gennemførelse vil ryste kirken og befolkningen i Grækenland og skærpe de religiøse aspekter i den politiske konflikt, skønt det unægtelig er en ejendommelig overlevering, at Grækenlands kirkelige overhoved er tyrker og placeret i Tyrkiet.

Opsiger Tyrkiet Lausanne-freden, kan situationen i det østlige Middelhav blive akut.

DE GAULLES REPUBLIK

II

– Træk af den indre politiske udvikling i den femte republik –

JACQUES BERG

SPØRGSMÅLET OM I MORGEN

Siden 1958 har Frankrig haft et politisk system, hvis påstand er ikke at være politisk og ikke at være noget system. General de Gaulles femte republik forstår ved politisk system især den måde, Frankrig styredes på under den fjerde republik (1946–58), og ved sit »pereat!« over disse tolv års system og dets politikere vil den femte republik dels lægge afstand mellem sig og forgængeren, dels understrege sin egen karakter af nydannelse.

»Politisk« er for de Gaulle lig med *parti*politisk. Politiske partier lever højt på de splittende kræfter i folket, de repræsenterer disse og forstærker dem – til skade for nationen, hvis styrke er samling og enhed. Politikere, der gør sig til af at arbejde for folkets sande interesser, kan i virkeligheden aldrig andet end slås indbyrdes og for snævre særinteresser; partipolitik er partiernes politik, ikke Frankrigs. Dette var de Gaulles opfattelse i 1930'erne, da han som ukendt officer og lærer i militær strategi søgte at påvirke politikerne til at lægge Frankrigs forsvar radikalt om; det var hans opfattelse, da han fra London under krigen fordømte Vichy og den tredje republiks parlamentarikere, der havde banet vejen for Vichy; det var hans opfattelse, da han i januar 1946 til alles forbløffelse trak sig tilbage som den foreløbige befrielsesregerings konseilspræsident med en salve til ministrene om, at de var mere optaget af at falde hinanden i ryggen end af at pleje Frankrigs interesser; det var hans opfattelse, da han i 1958 overtog magten og lod udarbejde en forfatning, der rykkede parlamentet ned til tredjepladsen i magthierarkiet efter præsident og regering; og det er hans opfattelse i dag, hvor han forbereder præsidentvalget, der efter forfatningsændringen i 1962 skal foregå ved folkets direkte valg. Politik er for vigtig en sag at overlade til politikerne. Under realiseringen af denne opfattelse, i ev-

nen til at fortrænge det »politiske« element i Frankrigs ledelse, har de Gaulle vist sig som en *politiker* af usædvanligt format.

»System« er for de Gaulle lig med doktrinær skyggeholdning til de reelle problemer. Et hvilket som helst system bliver til et apparat, en maskine, hvis hele berettigelse og sigte er at holde sig selv i gang uden bekymring for, hvad den trækker eller hvorhen. Systemet, et lands politiske opbygning, eller for den sags skyld staternes indbyrdes relationer, får en falsk egenværdi, systemet overtages og antages, *fordi* det er et system. Dette var de Gaulles opfattelse, da han mellem verdenskrigene kritiserede det franske forsvars »a priori«-strategi, en i detailler forud fastlagt strategi, der ikke tog hensyn til, at fjenden eventuelt slet ikke ville opføre sig som ventet, en strategi, der frivilligt afstod fra initiativet, valgfriheden og overraskelsesmomentet; det var hans opfattelse, da han under den anden verdenskrig nægtede at indrømme nederlaget som en uomgængelig konsekvens af Hitlers sejrrigt etablerede kontinentalsystem og stædigt troede på, at krigen kunne fortsættes fra Afrika; det var hans opfattelse, da han i 1945 og 1946 kæmpede for en ny forfatning, der kasserede den tredje republiks system over en bank; det var hans opfattelse i årene 1947 til 1955, da han ikke kunne blive træt af at gentage, at den fjerde republiks »immobilisme«, dens manglende evne til at tage beslutninger og føre dem ud i livet, ene og alene skyldtes det herskende parlamentariske system; det var hans opfattelse, da han efter magtovertagelsen i 1958 gik ind for det franske kolonisystems afvikling og fra 1960 skabte et helt nyt forhold mellem »moderland« og de tidligere franske kolonier i det sorte Afrika; og det er hans opfattelse i dag, hvor han besværger det franske folk til definitivt at undsige fortidens system og på ny betro ham ansvaret for Frankrig.

I pragmatikeren de Gaulles afvisning af ethvert system åbenbares megen systematik og en stor *systematiker*.

Den femte republik *kan* naturligvis ikke andet end være et politisk system. I denne artikels første del er der givet en historisk fremstilling af, hvordan den femte republiks politiske system blev skabt, hvilke opgaver det har været stillet overfor, og hvordan det har udviklet sig fra omstændighedernes podeskud til hverdagens republik. Hvordan *1962*, med Algierkrigen slut, OAS besejret, og den franske hær genintegreret i staten, blev afslutningen på republikkens fire første vaklende år, og med regeringen Pompidous tilbagevenden til en gaullistisk domineret nationalforsamling i november, efter sikringen af præsidentens direkte valg, således som folkeafstemningen godkendte det i oktober, blev indledningen til de i politisk henseende roligere sidste år af det første septennat, som i de kommende måneder skal gelejdes til dørs.

I det følgende flyttes vægten fra det kronologiske til analysen. Hvad der

især har interesse er, om de Gaulles »politiske system« har formået for alvor at kværke det gamle system, om der i dagens femte republik lever et subsystem, som efter de Gaulle kan tænkes at installere sig som det franske legemes politiske hoved. Og i så fald: hvilket system, hvem?

Det må straks slås fast, at der *trods* den femte republiks nu syv år gamle virke immervæk findes politiske partier, der repræsenterer de politiske retninger i befolkningen på et nationalt plan i en folkevalgt forsamling, et stort set uforandret politisk system på det lokale plan – de nys afholdte kommunevalg viste netop de traditionelle meningsdannelsers styrke i de lokale forsamlinger – og dertil visse politiske aktiviteter ved siden af eller uden for partierne, nemlig især de politiske klubbers, som har fået hæftet samlebetegnelsen »de nye lag« eller »kræfter« på sig.

Det er rigtigt, at ingen af de gamle politiske partier eller nye grupperinger for tiden har reel indflydelse på fransk politik. Men lige så rigtigt er det, at alternativet til de Gaulles republik ikke vil være at finde noget andet sted end netop i disse for tiden afmægtige faktorer.

Man kan bedømme de Gaulles republik som en parentes i Frankrigs moderne historie, der blot mangler sin aflukning og derefter vil være gemt og glemt; og man kan opfatte den femte republik som en organisk størrelse i efterkrigens Frankrig med lod og del i hele samfundsudviklingen og derfor i historisk forstand uudslettelig og sporsættende for sin eftertid. Men uanset hvad man mener, er det klart, at de traditionelle politiske kræfter netop ved at være sat ud af spillet – på en måde på trods heraf – er blevet påvirket og formet til noget andet end det, de var i 1958. Om de Gaulle selv er en anden efter sin første embedsperiode, skal være usagt; at der i hans måde at gribe tingene an på sandsynligvis har fundet en udvikling sted, er tidligere blevet antydet[1]). Hvis han endelig skulle have forandret sig, vil det næppe være på grund af de traditionelle politiske kræfters tilstedeværelse i kulissen. Men regeringspartiet, UNR, er ganske givet ikke siden 1958 som styrets støtteparti i nationalforsamlingen forblevet det samme. For UNR gælder det samme som for den nuværende opposition: det må ruste sig *nu* for at kunne bevare eksistensen *engang*.

Det er som om det i høj grad nærværende og nuværende franske styre som sit egentligste karakteristikum har haft at forkaste det fortidige og rydde grunden for det fremtidige. Jævnfør et udsagn om de Gaulles person: en mand af i forgårs og i overmorgen. Der er noget urimeligt, men uendelig menneskeligt i den utålmodighed, der kun vil benytte nutiden som en skammel at træde op på for bedre at skue ind i fremtiden. Men sådan fornemmes situationen. Det politiske problem i Frankrig i dag er spørgsmålet om i morgen.

[1]) Økonomi og Politik, nr. 4, side 337.

Det vil altså sige, at den femte republik kun er et overgangsfænomen? Det bliver efter den enkeltes temperament, om han vil sige »kun«, og hvad han vil forstå ved »overgangsfænomen«. Tænk på det gamle spørgsmål: er krigene afbrydelserne mellem perioder med fred, eller omvendt? Vi kan kun sige om den femte republik, at den *er*. Desuden, at selv »afbrydelser« *må* være.

ANKLAGEN ER AFPOLITISERING

Indtil 1962 kunne man i Frankrig konstatere en form for politisk samling omkring præsident de Gaulle. Med undtagelse af kommunisterne kunne alle de store partier sige ja til den femte republik. Skalaen spændte fra ubetinget støtte til nødtvungen affindelse – men et ja var det. S. F. I. O., det radikale parti, M. R. P., de moderate og uafhængige bøjede sig alle for det åbenbart nødvendige: de Gaulles magtudøvelse. Det algierske problem gjorde den nødvendig, det franske folks tilslutning cementerede den.

Men ikke så snart var Evianaftalen i land i marts 1962, før den »naturlige opposition« kom til bevidsthed og artikulerede sig. Bedøvelsen hævede. Hvad der siden er foregået, er, at de Gaulle uanfægtet har opereret videre, og hver gang han har ramt en nerve – når hans indretning af republikkens institutioner for eksempel har skubbet de politiske partier endnu længere fra magtens midte – har smertens hyl naturligvis lydt højere. Den tungeste anklage mod ham: at han har identificeret staten med én politisk opfattelse og umuliggjort en virkelig dialog mellem regeringsmagt og opposition, er bestandig blevet tungere. Det er for billigt at sige, at de politiske partier fra før 1958 blot protesterer, fordi de har mistet deres magt; de protesterer også, fordi de oprigtigt mener, at den femte republik ved sin autoritative magtudøvelse på længere sigt afskærer forbindelseslinierne til al politiks kildevæld, det suveræne folks mening og dom. Anklagen er afpolitisering.

Men et forbehold: afpolitisering i betydningen manglende interesse for den *parlamentariske* politik, det vil sige for partiernes debat og lovgivning i nationalforsamlingen, og ikke mindst for politikerne selv. En sådan afpolitisering er i øvrigt ikke udelukkende den femte republiks værk. I dette kapitel som i andre har de Gaulles præsidentskab og den gaullistiske politik ikke været skabende, men kun accellererende. Allerede under den fjerde republik var interessen for de politiske begivenheder og især respekten for politikkens udøvere svigtende, den fjerde republiks mænd bar selv en stor del af skylden herfor. Imidlertid kan også påstanden om afpolitisering diskuteres[2]). Graden af deltagelse, for eksempel ved valg eller afstemninger, har under den femte republik ikke været stort anderledes end tidligere. Men det er en kendsgerning, at politiske møder er sløjere besøgt end før, at par-

[2]) Se for eksempel Georges Vedel. La Dépolitisation, mythe ou réalité. Paris 1962.

tiernes medlemstal og antallet af egentlige partiblade har været stærkt faldende. Spørgsmålet er, om ikke befolkningens politiske interesse kvantitativt er uforandret, men kvalitativt ændret. Om ikke den politiske interesse så at sige har skiftet retning eller plan. Men hermed berøres problemet om magtens personliggørelse, som skal tages op i en senere sammenhæng.

Partierne i oppositionen

DET KOMMUNISTISKE PARTI, P. C.

Hvilke partier udgør i dag oppositionen, hvad vil de sætte i stedet for det nuværende, og hvordan kan man bedømme deres muligheder?

Går vi frem efter den klassiske vifte for partiers placering i Vesteuropa, befinder sig yderst til venstre det kommunistiske parti, P. C. F. Det har siden 1945 været det parti, som har opnået flest stemmer ved valgene og afstemningerne, det vil sige mellem en fjerdedel og en femtedel af de afgivne stemmer, undtagen ved to lejligheder, nemlig i juni 1946, hvor M. R. P. fik flere, og i november 1962, hvor de gaullistiske stemmer overgik kommunisternes. På mange måder er det Frankrigs vigtigste politiske parti, idet de øvrige partiers handling ofte forløber som en reaktion på P. C.s politik. P. C.s eksistens har både under den fjerde og den femte republik givet det politiske liv i Frankrig visse særtræk.

Under krigen spillede partiet en fremtrædende rolle i modstandsbevægelsen; de Gaulle optog kommunister i befrielsesregeringen, og ved valgene i oktober 1945 opnåede PC ikke færre end 5 millioner stemmer, det var 26 pct. af de afgivne stemmer. Hele perioden fra 1944 til 1947, under tripartismen, altså samarbejdet mellem socialister (SFIO), folkerepublikanerne (MRP) og kommunister, var en fremgangstid for P. C., der havde en stor andel i den økonomiske og sociale lovgivning, som gennemførtes i de første efterkrigsår. Men fra 1947 var det sket med samarbejdet på fransk politiks venstrefløj og dermed med kommunisternes deltagelse i regeringen. Storpolitikkens øst-vest kløft og den kolde krigs indvarsling afkastede i Frankrig en national kopi, idet P. C. skiltes totalt fra de øvrige partier, der alle vendte det ryggen som Moskvas marionet, et fremmedelement i det franske samfund. Partiets isolation var ret konstant under den fjerde republik, hvor det sammen med det andet antikonstitutionelle yderparti i viftens modsatte ende, gaullisterne, gav rollen som regeringsstyrter ved at forhindre dannelsen og bevarelsen af et nogenlunde stabilt flertal i nationalforsamlingen. Isolationen, udelukkelsen fra regeringsmagten, strammedes og løsnedes i takt med partiets holdning til den internationale politiks begivenheder, som for eksempel partiets fordømmelse af Tito som fascist, godkendelsen af de politiske processer i de østeuropæiske lande 1949–50 og af sovjethærens indgriben i Ungarn 1956; partiets holdning til disse begi-

venheder gjorde luften koldere omkring det, medens omvendt kommunisternes modstand mod Europahæren i 1954 og efter 1960 deres indsats i bekæmpelsen af OAS i Frankrig mildnede luften noget.

Det var almindelig ventet, at den afstaliniseringsproces, der tog sin begyndelse på den XX partikongres i USSR 1956, i det mindste efter Maurice Thorez' død i 1964 og under hans efterfølger på posten som partiets generalsekretær, Waldeck Rochet, ville få de samme virkninger i P. C. F., som allerede forlængst var slået igennem i det italienske kommunistparti, altså en moderat liberalisering og demokratisering, såvel i partiapparatet som i den politiske målsætning og dens midler. Men partiet synes stadig bundet i en doktrinær ideologi og slavisk formalisme; om nogen indvoksen i den politiske struktur synes der alligevel ikke at kunne blive tale. De tilfælde af samarbejde mellem P. C. og SFIO, man kunne konstatere ved kommunevalgene i marts i år, var som tidligere udelukkende taktisk bestemt. Og det er netop på det taktiske plan, de franske kommunisters holdning hele tiden er afgørende. Ved præsidentvalget kan meget afhænge af P. C.s politik. Partiet har som det eneste haft en vis tilgang af medlemmer inden for det sidste år, således at der nu regnes med omkring 430.000 partikort; men for et parti som det kommunistiske spiller antallet af celler på arbejdspladser og andre steder den afgørende rolle; ifølge partiets egne opgivelser findes der i dag 18.600 celler – lige halvdelen af tallet for det gode år 1946. Det væsentlige med hensyn til cellerne er naturligvis, om de også er aktive, tegner abonnementer på l'Humanité osv., men her svigter oplysningerne og dermed grundlaget for at bedømme cellernes reelle betydning. Tilgangen til partiet er størst fra aldersgruppen under 30 år, altså hovedsagelig fra den del af befolkningen, for hvem fortidens udrensninger og politiske zig-zag manøvrer intet betyder. Ekskluderingerne af Maurice Thorez' »kronprins«, Auguste Lecoeur, i 1954, af journalisten Pierre Hervé 1956, filosofferne Henri Lefebvre og Jean Desanti, forfatterne Claude Roy, Paul Tillard, Claude Morgan, Roger Vailland, Francis-Rolland, poeten Aimé Cesaire, sociologen Edgar Morin, biologen Marcel Prenant og fremtrædende partifolk som Laurant Casanova, Marcel Servin og Kriegel-Valrimont med flere tæller normalt ikke for en yngre mand eller kvinde, der overvejer at tilslutte sig partiet.

Centralkomiteen har 69 medlemmer foruden 23 suppleanter; den nyvælges årligt af partikongressens 800 medlemmer, der er delegerede fra underorganisationerne. Centralkomiteen mødes regelmæssigt og billiger »den politiske linie«, der lægges af partiets politbureau, som består af 5 sekretærer plus 17 pb-medlemmer. Med den ortodokse Waldeck Rochet som generalsekretær, der ved hver eneste taktisk nødvendige åbning nøje er klar over, hvor langt man skal gå og især forhindrer, at man går for langt, synes P. C.s fortsatte isolation garanteret.

Der har altid været en vis spænding mellem partiets intellektuelle og partiledelsen. De intellektuelle har været partiets stolthed, når de hed Aragon eller Picasso, men ellers nærmest til bekymring og besvær med deres evigt latente krav om individuel frihed i tanke og udtryk. Krisen blev skærpet efter den XX partikongres i Moskva, ikke mindst da Maurice Thorez afviste kravet om en offentlig debat om afstaliniseringen med nogle ord om, at partiet ikke skulle være en diskussionsklub. Da 100 kommunistiske universitetslærere for nogle måneder siden i et brev til partiledelsen bakkede op bag de kommunistiske studenters protest mod forsøget på at forhindre deres organ Clarté i at offentliggøre den italienske kommunistfører Togliattis såkaldte Jaltatestamente, fik de en irettesættelse, og deres anliggende blev henvist til de enkelte medlemmers lokale celler, hvor de intellektuelle altid vil være i mindretal. Det kommunistiske parti har altid frygtet fraktionsdannelse og afdækning af særtendenser mere end noget andet. For P. C. er begrebet demokrati eller snarere »demokratisk centralisme«, ensbetydende med diskussion *inden for* partiets afdelinger og ubetinget lydighed over for flertallets afgørelse. Endda er virkelig diskussion og egentlig flertalsafgørelse ikke altid en selvfølge.

P. C. ser det som sin hovedopgave at gøre en ende på de Gaulles personlige magtudøvelse efter en metode, der et langt stykke minder om revolutionen i 1789, hvor indkaldelsen af generalstænderne og deres konstituering som forfatningsgivende forsamling førte til en ny forfatning. Kommunisterne ønsker en almindelig afstemning efter forholdstalvalgmåden, og af denne afstemning skal en forfatningsgivende forsamling udgå; den skal udarbejde en demokratisk forfatning. Princippet er altså at forny det politiske system *uden om* det nuværendes struktur, den femte republik anerkendes slet ikke, men betragtes af kommunisterne som illegal både i sin tilkomst og sin funktion.

SOCIALISTERNE, SFIO. – DEFFERRE

Den splittelse, der gør sig gældende i den franske arbejderbevægelse, først og fremmest som den kommer til udtryk i tilstedeværelsen af to socialistiske arbejderpartier, P. C. og SFIO, er i virkeligheden lige så gammel som århundredet. Modsætningerne mellem de to socialistledere, »marxisten« Jules Guesde og »reformisten« Jean Jaurès, der gennem flere år splittede socialistpartiet i to grupper, »guesdister« og »jaurèssister«, forsvandt kun tilsyneladende i 1905, da et enhedsparti etableredes under navnet Section Française de l'Internationale Ouvrière; partiet antog officielt den marxistiske linie, men i praksis så man adskillige eksempler på jaurèsk »revisionisme« i det følgende år. Partiet slæbte allerede dengang på modsætningen mellem en revolutionær terminologi og anvendt reformpolitik på parlamentsplan. På partikongressen i Tours 1920 skete det endelige

brud. Et mindretal af partiets medlemmer, under ledelse af Léon Blum, nægtede at følge direktiverne fra den nystiftede 3. Internationale i Moskva, således som flertallet ville det, og resultatet blev, at flertallet dannede et nyt parti under navnet Parti Communiste Français. Lige siden dette år har det været SFIOs store hovedpine at have et parti til venstre for sig selv. Først i 1933 havde SFIO – nu et rent socialdemokratisk parti – erobret et flertal af stemmer igen i forhold til P. C.

Folkefrontsregeringen i 1936–37 under Léon Blums ledelse bestod af socialister og radikale, men det var P. C.s støtte i nationalforsamlingen, der muliggjorde dens eksistens. Regeringen var under dobbeltild: højres had på grund af samarbejdet med kommunisterne, det yderste venstres stadig hårdere bebrejdelser for at respektere de politiske institutioner og sædvaner for meget, for ikke at være revolutionær nok.

SFIO stod splittet i holdningen til de udenrigspolitiske problemer umiddelbart før krigens udbrud, og Pétains magtovertagelse efter sammenbruddet i juni 1940 blev anledning til yderligere grøftegravning i socialisternes rækker: i juli 1940 stemte 36 socialister i nationalforsamlingen mod magtoverdragelsen til Pétain, men 90 socialister stemte for. Nogen samling kom der på tropperne igen ved socialisternes deltagelse i modstandskampen; her spillede Blums yndlingsdiscipel, Daniel Mayer, en fremtrædende rolle fra 1941. Han blev partiets generalsekretær ved befrielsen 1944 og gennemførte en ret kraftig »udrensning« under indtryk af partiets svækkede stilling i mange valgkredse, hvor erindringen om partiets vichyister var stærk. Léon Blum vendte tilbage fra krigsårenes deportation som den højt respekterede store, gamle mand. SFIO gik ind i tripartismens regeringssamarbejde med folkerepublikanerne og kommunisterne under general de Gaulles ledelse, og partiet høstede ære af sin deltagelse i nationaliseringerne, den sociale lovgivning og den økonomiske planlægning – men ingen stemmer. Vælgerne svigtede SFIO i næsten samme omfang som de begunstigede P. C., ja partiet fik også færre stemmer ved de første efterkrigsvalg end MRP.

På SFIOs kongres i juli 1946 blev skylden for partiets tilbagegang af mange tillagt svækkelsen af den marxistiske linie. Daniel Mayers beretning blev nedstemt af de delegerede, og initiativtageren til en mere venstreorienteret dagsorden, Guy Mollet, blev valgt til generalsekretær i stedet for Mayer. Engelsklæreren Mollet havde banet sig vej gennem lærernes faglige organisationer og modstandskampen. I 1945 blev han borgmester i den nordfranske by Arras, midt i en af SFIOs stærkeste områder, Pas-de-Calais departementet. Hans position i fransk politik har særlig været betinget af et sikkert greb om SFIOs partiapparat; generalsekretærposten har fået en langt større vægt end tidligere, dels på grund af Mollets egen oppustning af hvervet, dels på grund af en stadig mere flydende situation i spørgsmålet om den politiske linie. I afgørende øjeblikke, som for eksempel under af-

koloniseringens mest dramatiske og i 1958 ved de Gaulles magtovertagelse, i spørgsmål som Frankrigs Europapolitik og den femte republik, har partiet ikke kunnet fremvise nogen enig front. Det samme gælder partiets holdning til »naboerne« MRP, de radikale, og P. C. I 1958 skilte en lille gruppe sig ud fra SFIO i protest mod partiets støtte til de Gaulle under navnet Parti Socialiste Autonome, der fra 1960 i forening med andre små venstregrupper kalder sig Parti Socialiste Unifié, PSU.

Valget til nationalforsamlingen i november 1962 blev relativt et nederlag for SFIO, der kun opnåede ca. 2,3 millioner mod godt 3 millioner i 1958 og 3,2 millioner ved det sidste valg under den fjerde republik i 1956.

I mange henseender er SFIO blevet efterkrigens radikale parti. Fra at være et arbejderparti er det lige så meget blevet et funktionær- og handelsstandsparti. Partiets intellektuelle udstrålingskraft er ringe, »borgerliggørelsen« er fremskreden. I den henseende er de franske socialdemokraters udvikling parallel med for eksempel de danskes, farven er falmet. Problemet for SFIO er ikke, at det mangler et politisk program, men at det har et, som kun er til besvær; arven fra Marx og Engels tynger de franske socialdemokrater i langt højere grad end deres politiske fæller i Vesttyskland og England, som har haft en større evne – og mere mod – til at modernisere deres ideologiske grundlag.

Dertil kommer, at SFIO er et parti af modne mænd, der hviler et fortidens støvlag over det, som endnu ikke modsvares af et fremtidens løfte. SFIO var det eneste parti, der i 1945 ikke fornyede sine styrker i nationalforsamlingen. I de konservative partier tillod en meget løs organisationsform unge talenter at nå frem til de forreste positioner, og i P. C. gik den meget fast organiserede partiledelse bevidst ind for en rekruttering fra de unge lag i partiet, noget som for øvrigt dels var nødvendigt i en situation, hvor kommunisterne fik så stor stemmefremgang, dels var muligt, fordi P. C. netop henter sine tilhængere blandt de yngre årgange. Men i SFIO ønskede ledelsen *ikke* at gennemføre den tiltrængte personelle fornyelse efter krigen, og partimaskineriet, hierarkiet, var alt for usmidigt og afstukket i bestemte kanaler til, at unge folk ved egen kraft og udvist initiativ kunne skyde sig frem til de ledende poster, hvor indflydelsen var monopoliseret.

Efter de store navne Jaurès og Blum har SFIO i overordentlig grad lidt af mangel på virkelige lederskikkelser. Partiet har mange dygtige folk, men ikke én personlighed, der hæver sig afgørende op over gennemsnittet og kan få resten til at følge sig. Dette gælder også ved en bedømmelse af Gaston *Defferre,* SFIOs kandidat til posten som republikkens præsident. Defferre er født i 1910 i en protestantisk familie, han blev en dygtig advokat, der sluttede sig til SFIO i trediverne. Fra 1945 var han medlem af

nationalforsamlingen og samtidig en kort overgang borgmester i Marseilles; han vendte tilbage til denne post i 1953 og har haft den siden. I Marseilles er det lykkedes ham at give den vel nok mest korrupte og vanskeligst administrable by i hele Frankrig et udmærket kommunalstyre. Deffere var minister for kolonierne i Mollets regering 1956–57 og var manden bag en fremskridtsvenlig lovgivning for de sorte koloniområder i Afrika, men måtte forlade regeringen på grund af sin protest mod Algierpolitikken. Han var i maj 1958 modstander af de Gaulles magtovertagelse, men efter nogle samtaler med de Gaulle følte han sig i sommerens løb overbevist om, at de Gaulle ville føre en liberal politik i Algier, og han kunne derfor anbefale forfatningen til den femte republik ved folkeafstemningen i september 1958. Ved valgene til nationalforsamlingen i november samme år blev Defferre slået af en gaullistisk kandidat, men han kom ind i senatet ved forårsvalgene 1959; der sad han indtil 1962, da det lykkedes ham at blive valgt til nationalforsamlingen igen. Han har siden været socialisternes gruppefører i forsamlingen.

De forhåbninger, der næres til Defferre som præsidentkandidat, støtter sig især på hans gode ry som borgmester, på at han ikke som så mange af den fjerde republiks mænd er alvorligt belastet i politisk henseende, men tværtimod har æren i behold, især ved sin indsats for kolonilovgivningen, og på at han har vist styrke som stemmesamler. Men er det nok? En ting er, at det i et præsidentvalg, hvor de Gaulle er kandidat, så afgjort ikke er nok at være en hæderlig lokal figur og en dygtig administrator; for så vidt må Defferres muligheder ved præsidentvalget bedømmes som meget små under alle omstændigheder. Noget andet er, om hans kvalifikationer er tilstrækkelige til at gøre ham til en *stor kandidat*. Dette er spørgsmålet for Defferre og de folk, der har ansvaret for hans opstilling: vil han kunne komme til at stå som repræsentant for andet og mere end et ganske vist endnu stort, men til marven trøsket SFIO, og vil han kunne samle så mange stemmer om sin person, at han efter valget vil være *nogen* og stå for *noget*, også selv om hans domicil ikke bliver Elysée-palæet? Også for Defferre er det politiske problem i dagens Frankrig spørgsmålet om i morgen. Skal man dømme efter hans personlige udstråling, den grad af kendskab den samlede franske vælgerbefolkning har til ham, og den indflydelse hans »kreds« af rådgivere har i det herskende politiske system, må Defferres chancer for at blive en stor kandidat siges at ligge lidt under middel. Men er hans politiske program i sig selv originalt og »hvad alle venter på«? Siden han blev lanceret af ugebladet l'Express som præsidentkandidat, det var i efteråret 1963, og siden en ekstraordinær SFIO-kongres i februar 1964 besluttede, at Gaston Defferre skulle være partiets kandidat, har Defferre været meget tilbageholdende med at lægge sig fast på noget politisk program. Hans hovedlinie – i forholdet til partiet – har været at

fremtræde som Gaston Defferre, præsidentkandidat, medlem af SFIO – i den rækkefølge – medens partiet hele tiden har ønsket, at han – når han endelig var lanceret – for den store offentlighed skulle stå som SFIO's præsidentkandidat ved navn Gaston Defferre. Når han har været uvillig til at definere sin politiske målsætning for detailleret, skyldes det naturligvis først og fremmest, at en kandidatperiode på næsten halvandet år i sig selv opfordrer til forsigtig fremfærd; stikker man linien alt for fast ud straks fra begyndelsen, har man jo forhindret sig selv i at korrigere og rette ind, hvor det kan vise sig nødvendigt, enten fordi et programpunkt eller flere alligevel viste sig ikke at have interesse, eller simpelt hen fordi en del af ens program i mellemtiden frem til valget kan vise sig at være blevet taget ud af munden på en ved at blive realiseret eller overtaget af den siddende regering.

Men Defferre har dog skitseret sin målsætning i fem hovedpunkter: 1. de økonomiske kræfter skal anvendes på *civile samfundsopgaver,* der altid skal have prioriteten fremfor de militære; særlig skal der sættes ind på de såkaldte kollektive investeringers område, på den produktive investering og på at fjerne den sociale uretfærdighed; en uomtvistelig forrang skal undervisning og uddannelse have, og selve undervisningens indhold skal ændres; som den nu er, er den udformet for en elite. 2. det økonomiske liv skal udfolde sig som en *kontraktøkonomi,* der træder i stedet for den nuværende konkurrenceøkonomi, der altid vil begunstige den stærkeste. I en kontraktøkonomi slutter staten efter en samlet økonomisk plan aftaler eller kontrakter dels med de store erhvervs- og arbejdsorganisationer, dels med firmaer og foretagender, og med disse kontrakter som fundament skal den nationale økonomi udvikle sig. 3. på det administrative område ønskes reformer, der især sigter på større selvstyre for kommunerne og en *decentralisering* i det hele taget. 4. udenrigspolitikkens hovedopgave er Europa; her kan målet aldrig være at skabe et Europa efter fransk mønster, men efter *europæisk;* det nye Europa skal være et *federalt Europa* med eget parlament og en politisk ansvarlig fællesregering. I sammenhæng med dette Europas opbygning, hvor alle kræfter skal sættes ind på den økonomiske og politiske udbygning af fællesskabet, skal Frankrig afstå fra drømmen om et selvstændigt atomvåben, Pierrelattefabrikkernes militære afdelinger skal nedlægges. 5. et sådant Europa kan blive den afgørende forudsætning for en tilnærmelse mellem øst og vest, ja dets fornemste politiske opgave på længere sigt er netop at virke som *brobygger* mellem den kapitalistiske og den kommunistiske verden.

Kommunisterne har kaldt Defferres politik for »gaullisme uden de Gaulle«. Hvad angår Europapolitikken og forsvaret er denne karakteristik indlysende gal. For den økonomiske politik, eller snarere det økonomiske livs struktur, kan det vitterligt være svært at se forskellen på Defferres

planøkonomi og de Gaulles. Det falder uden for denne artikels rammer at gå ind på det politiske indhold i de eksisterende politiske retningers målsætning i Frankrig, idet dens hovedemne er selve den politiske struktur. Og her kommer spørgsmålet om Defferres holdning til de politiske institutioner i den femte republik ind i billedet. Det er især hans opfattelse af magtens opbygning, præsidentens placering og beføjelser, der har interesse, og denne side af hans politik må gemmes til et senere afsnit om de problemer, der knytter sig til præsidentembedet og dets indehaver.

Foreløbig kan man sige så meget, at der ikke ved Defferres person eller ved hans politiske program kan findes holdbare argumenter for den antagelse, at han ved et præsidentvalg skulle kunne blive en virkelig stjerne på Frankrigs politiske firmament. Programmet – for så vidt man vil karakterisere hans bredt formulerede fem punkter som et sådant – begrunder ingen særligt solide forhåbninger om en udstrakt tilslutning til hans kandidatur fra alle sider i den eksisterende oppositionelle lejr af den franske vælgerbefolkning, og det udgør på ingen måde det eklatante alternativ til de Gaulle, som vil være påkrævet for at overbevise et flertal af vælgerne om nødvendigheden af, at den næste syvårsperiodes præsident bør hedde Gaston Defferre.

VENSTREFLØJEN OG ENHEDSBESTRÆBELSERNE

Med behandlingen af socialisternes parti er vi dybt inde i det spørgsmål, der hedder de politiske enhedsbestræbelser på venstrefløjen. Problemet venstre i aktuel fransk politik drejer omkring den tap, der hedder SFIO. Ingen egentlig alliance på venstrefløjen er mulig, endsige tænkelig, uden socialisterne; en samling af de socialistiske eller socialiserende kræfter i fransk politik står på dagsordenen som så mange gange før, men i og for sig ikke med større udsigt til at lykkes end tidligere.

Sidste gang der opstod forhåbninger om en samling af venstrekræfterne, var i forbindelse med Mendès-France's regering, der nåede at blive otte måneder gammel (juni 1954–februar 1955). På baggrund af strejkerne i 1953, hvor de tre store fagorganisationer, CGT, CGT-FO og CTFC, realiserede et konkret samarbejde, og på baggrund af modstanden mod Europahæren og protesten mod Frankrigs krig i Indokina, voksede der i vide kredse en tro på muligheden af en fælles venstrefront frem. Elementerne i en sådan skulle foruden socialisterne være forskellige progressive grupper, det af Mendès-France moderniserede radikale parti, venstrefløjen af RPF og måske visse dele af MRP.

Men der blev ingenting af det. Grunden var i første række P. C.s eksistens og så den kendsgerning, at det ikke lykkedes for Mendès-France at gøre det radikale parti til et tidssvarende liberal-socialistisk parti. Midt mellem disse to årsager lå desuden socialisternes ubeslutsomhed.

Det har altid været sådan, at interessen for et »venstre« og dermed diskussionen om et nyt kontra et gammelt venstre, om ét eller flere »venstre«, har været direkte affødt af selve den historisk-politiske udvikling i Frankrig. I 1945, for eksempel, var der så at sige intet højre, eller i hvert fald intet højre, der vedgik sig som sådan. Alle var venstre. Krigsårenes begivenheder, Vichy m. m. gjorde det i højeste grad uklogt for politikere at bekende sig som højre; de uafhængige (Indépendants), de moderate, for slet ikke at tale om yderste højre, havde slået sig selv ud, og de radikale, der oprindelig havde repræsenteret venstreorienteringen i fransk politik, men som allerede i løbet af mellemkrigstiden var gledet ind mod centrum med stadig større affinitet til højrefløjen, led samme skæbne. Det radikale partis andel i sammenbruddet i 1940 blev dyr. Situationen i 1945 aflæses direkte af den omstændighed, at venstresamarbejdet nu bestod af kommunister, socialister og folkerepublikanere (MRP, et kristent demokratisk parti udvokset af modstandsbevægelsen), mens folkefronten i 1936 som det tredje parti foruden P. C. og SFIO havde haft de radikale. Omkring 1950 var højre imidlertid igen blevet en politisk realitet i regering og parlament, de uafhængige og det nu endnu tydeligere højregjorte radikale parti kunne sammen med det gaullistiske parti RPF siges at repræsentere de politiske højreretninger i Frankrig. Dermed var der skabt forudsætninger for en ny interesse for højre-venstre mønstret, og især for en ny definition af venstrebegrebet. Diskussionen om Europahæren, som ved siden af kolonikrigene i Indokina og i Nordafrika var den fjerde republiks vigtigste opinionsdannende og strukturmodificerende begivenhed, forstærkede denne interesse. Debatten kulminerede omkring Mendès-France's »lammehop«, der i øvrigt på mange måder faldt helt uden for, hvad man traditionelt måtte forstå ved højre-venstre positionen.

Hvorfor er talen om samling til venstre igen dukket op i Frankrig i disse år? Der er ikke som i trediverne nogen klar udfordring til en venstrekoalition i den udenrigspolitiske situation eller en social reformpolitiks stigende nødvendighed, der er ikke som i 1945 nogen automatisk trang til at videreføre en af ydre omstændigheder fremtvunget samling, og der er ikke som i 1955 en motivering i politisk »immobilisme« og et stadigt voksende krav om at erstatte kaos med dirigeret dynamik. Men der er de Gaulle. Der er de Gaulles stabilitet, de politiske institutioners forholdsvise permanens, en langsigtet økonomisk og politisk planlægning – der er den femte republik. I samme omfang som disse faktorer har styrke, vokser oppositionens ønske om noget andet. Og den eneste måde at komme af med de Gaulle på – inden for de legale muligheders ramme – vil være at skabe en politisk samling, en formation, bestående af alle dem, der er utilfredse med tingenes tilstand.

De Gaulles modstandere til højre er en absolut minoritet, og skønt de er

hans mest indædte modstandere – spændende fra fascistisk og racistisk inficerede til vor tids royalister, der får hysteriske anfald, bare de hører Marseillaisen – kan de aldrig tænkes at indgå i nogen bredere anti-de Gaulle samling.

Der findes ikke i Frankrig nogen mulighed for at etablere et centrumsflertal. Det radikale parti og også MRP har siden 1962 flere gange, sammen eller hver for sig, erklæret det for ønskeligt og muligt at skabe et »demokratisk centrum« som alternativ til de Gaulle, men det er og bliver ønsketænkning. Lige så lidt som Conjonction des centres i 1900, Concentration des centres i 1930'erne, Troisième force 1947–51 og den Front démocratique et social, man drømte om i 1953, er vore dages Centre démocratique nogen realitet i fransk politik. Navnet skifter, men barnet er ikke levedygtigt. Ikke uden grund har man kaldt dette nye centrum for det »tågede centrum«. Når tågen engang letter, vil det vise sig, at dets fortalere fra de to partier, de radikale og folkerepublikanerne, vil være lettet med den og have fordelt sig »traditionelt«, det vil i den aktuelle situation sige fortrinsvis til højre.

Men når en samling til højre eller omkring centrum ikke er mulig, kan den kun tænkes til venstre. Og fransk venstre er i dag P. C. og SFIO. Der er netop to »venstre«, et kommunistisk og et ikke-kommunistisk. Eksisterer der nogen reel mulighed for et samarbejde, der kan gøre dem til ét, ikke blot »för tilfället«, men på længere sigt? Med dette spørgsmål er vi tilbage ved SFIOs stilling. Der er ingen tvivl om kommunisternes syn. For dem har splittelsen i den franske arbejderbevægelse altid været et onde. De ønsker en reel sammenslutning med socialisterne, men er på den anden side ikke for tiden villige til at ændre deres politiske linie og marxistiske ideologi som pris for socialisternes ja. Det kan selvfølgelig på den baggrund diskuteres, om det så ikke til syvende og sidst er kommunisternes holdning, der udgør den væsentlige hindring for en venstresamling; denne diskussion kan aldrig ende anderledes end med et krav om, at de franske kommunister holder op med at være kommunister. Det er naturligvis et standpunkt, men som Soya siger: standpunkter kan være af tvivlsom værdi, al den stund det for mennesket ikke drejer sig om at stå, men om at gå. Og i den forbindelse må man sige, at kommunisterne trods alt har vist større vilje til at gå end socialisterne. Og netop denne vilje, hvor spæd og påtaget den end måtte være, kan med disse års udvikling i de europæiske kommunisters »moderland«, Sovjetunionen, og for øvrigt også i de østeuropæiske stater, blive en slags indre nødvendighed, som det måske lønnede sig for socialisterne at være mere opmærksom på, end tilfældet er.

Der er tre væsentlige hindringer for SFIOs udvikling til et parti, der kan vinde virkelig stor tilslutning i den franske vælgerbefolkning. Det blinde antikommunistiske had, manglen på egentlige ledere og den manglende

evne til at forny partiets kadrer med yngre folk. Disse tre grunde er lige så mange hindringer for dannelsen af en slagkraftig koalition på venstrefløjen. Den første, SFIOs antikommunisme, er naturligvis den mest indlysende hindring for et venstresamarbejde, der omfatter kommunisterne. Men den er afgørende, alene fordi intet tyder på, at P. C.s vælgertække vil svækkes i de nærmest følgende år. P. C. »*har*« en fjerdedel af stemmerne, SFIO kan ikke tage dem, og har derfor i realiteten intet andet valg end at forsøge en omvurdering af kommunisterne som begyndelsen til at erstatte splittelsen med samling.

SFIO vil vel nok engang kunne få en Jaurès eller en Blum igen. Og unge kræfter kunne vel rekrutteres. Spørgsmålet er, om partiets indgroede nabohad, dets hvidglødende kommunisthad og -forskrækkelse kan forsvinde, eller i det mindste afdæmpes. Hverken i Defferres valgkamp ved kommunevalgene eller i Guy Mollets stilling findes der tegn på en sådan udvikling, snarere tværtimod. Socialisterne har foretrukket, og Defferre har i sin præsidentvalgkamp understreget dette at satse på en *federation* af politiske retninger, som vil være placeret et sted mellem venstre og centrum, og på dette grundlag agter de at føre krigen mod de Gaulle. Hermed er den gamle splittelse inden for fransk venstre endnu engang blevet dominerende, og endnu engang er modstanderens spil, i dette tilfælde de Gaulles, blevet lettere.

Ved det kommende præsidentvalg, men måske i endnu højere grad ved valget til nationalforsamlingen i 1967, vil denne splittelse på venstrefløjen vise sig at være katastrofal. Medens man kan hævde, at oppositionens egentlige chance ved præsidentvalget aldrig har været andet end lejligheden til at »bringe sit hus i orden«, til at vise vælgerne, at der findes en beslutsom og profileret opposition med et virkeligt politisk alternativ til de Gaulles politik og ikke bare et idiosynkratisk bestemt »vil ikke«, er det ubetvivleligt, at det ved de nationale valg i 1967, parlamentsvalget, vil være helt afgørende for Frankrigs politiske fremtid, om der er skabt en klar formation, som vælgerne kan fæste lid til, og som vil være i stand til at sikre sig det flertal i parlamentet, regeringen forudsætter. Som situationen er i øjeblikket, ser ikke ud til nogen øjeblikkelig samling på venstrefløjen.

VENSTRE OG HØJRE

Hele denne diskussion om venstres muligheder forudsætter, at man i sin analyse af den franske indenrigspolitiks struktur og bevægelser overhovedet anerkender begreber som venstre og højre. Blandt franske historikere og politologer kan man stort set sige, at to retninger er fremherskende. Den ene vil hævde en *dualistisk* historieopfattelse, ifølge hvilken de sidste 175 år af Frankrigs historie – det vil sige siden den store revolution – kun kan

begribes som en stadigt gentagen vekselvirkning mellem et politisk venstre og et politisk højre. Pendulet har svinget mellem disse to, snart har højre regeret landet, snart venstre, ideligt afløsende hinanden som aktion og reaktion.

Den anden hovedopfattelse kan kaldes *pluralistisk*[3]). Der er intet afgrænset begreb venstre og intet højre, som man med rimelighed kan stille op mod hinanden, og som kan tages som ledetråd i en forklaring af det franske samfunds økonomiske, politiske og kulturelle udvikling, siger denne opfattelse. Man afviser i og for sig ikke tilstedeværelsen af, hvad man kan kalde venstre- og højreorientering, men i og med at der inden for hver af disse kategorier findes så mange forskelle og nuancer, kan der ikke være tale om at drage skarpe skel mellem to hovedgrupperinger, og det bliver i det hele taget af tvivlsom værdi at operere med skemaet venstre-højre i beskrivelsen og fortolkningen af fransk historie og politik.

Den sidste opfattelse kan synes at have mest for sig netop i disse år. I det vesteuropæiske og tildels også i det sovjetiske moderne industrielle samfund, hvor politiske ideologier synes at være trængt noget i baggrunden til fordel for mere håndgribelige kvantitative fænomener som økonomisk vækst og teknisk udvikling, hvor den politiske debat ikke mere er en idédebat, men en debat om kontante værdier og deres fordeling, kan højre-venstre problemstillingen forekomme forældet i sig selv og uanvendelig som analytisk redskab. I de Gaulles republik er det teknokratiske indslag i ledelsen af Frankrig, ikke blot som drivkraft bag samfundsudviklingen, men også som en følge af denne, større end nogensinde før; men dertil kommer det faktum, at magten udøves af en i bund og grund uklassificerbar person, de Gaulle, og dette svækker værdien af synsvinklen højre-venstre på aktuel fransk indenrigspolitik.

Men bag den teoretisk-filosofiske diskussion om berettigelsen af at anlægge højre-venstre synsmåden på den politisk-historiske udvikling i Frankrig må der selvfølgelig ligge nogle forestillinger om, *hvad* venstre og højre som begreber dækker over. Da interessen for et politisk venstre blussede op i midten af 1950'erne, satte Sartres tidsskrift Les Temps Modernes sig for at finde ud af, hvad venstre var og ikke var. Man gik uden videre ud fra, *at* der var noget, som hed venstre, og *at* dette var én og ikke flere ting – hvad der kom til udtryk alene i titlen på det særnummer, der udsendtes i sommeren 1955: »La Gauche«[4]). Nummeret var delt op i tre hovedafsnit: Definition, Historie og Opgaver. Allerede heraf fremgår, at en definition per se er mulig, og at man *efter* opstillingen

[3]) Som repræsentanter for henholdsvis den dualistiske og den pluralistiske opfattelse kan nævnes François Goguel og Raymond Aron.

[4]) Les Temps Modernes, Tome X 112–115 Numéro spécial, Juin-Juillet 1955. Paris 1955.

af definitionen kan behandle størrelsen venstre historisk. En historiker ville nok gå omvendt til værks og ud fra en historisk analyse forsøge at give en definition af begrebet venstre, således at dette begreb aldrig blev trukket fri af sin sociologiske og politiske sammenhæng, den eneste, det vel kan have nogen mening i.

Men »La Gauche«s påstand var, at venstre kun findes som en afvisning, en negation af højre, og det er derfor også naturligt, at det første afsnit – Definition – indledes med Simone de Beauvoirs portræt af *højre*. Og det er ikke mindre naturligt, sådan som emnet er lagt op, at konklusionen af hele nummeret bliver, at venstre kun kan være *det kommunistiske venstre*, fordi afvisningen af højres ideer og den politik, der udformes på disse ideers grundvold, må medføre omvæltningen af det eksisterende samfundssystem, altså revolutionen, som P. C. er ene om at have som politisk og ideologisk målsætning.

Hvad er da højres ideer eller tankegods? I »La Gauche« gengives resultatet af en opinionsundersøgelse, der omfattede godt 200 personer fra det parisiske område, repræsenterende alle professioner, aldersklasser og begge køn. Udspørgningen bestod blandt andet i, at den udspurgte fik fortalt en historie, og hans reaktion på denne historie kunne så bruges til at placere ham til venstre eller højre. Her er en af historierne: en arbejder har i lang tid været arbejdsløs og tilmed alvorligt syg; den dag, han forlader hospitalet, trist til mode over de håbløse udsigter med hensyn til muligheden for igen at komme i arbejde, nedtrykt efter lange tiders elendighed, følges han med sin lille datter. Pludselig skubber han hende ud på kørebanen, så hun kommer ind under en bil og bliver dræbt på stedet. Ved retten idømmes han psykopatforvaring. – Spørgsmålet lyder: Hvad synes De? Ja, hvad synes *De?* Siger man: samfundet har skylden, der burde ikke være arbejdsløshed, den er en følge af det kapitalistiske system, vi lever under; havde manden været sikker på at få arbejde, så snart han var rask, ville han aldrig have handlet, som han gjorde, osv. – reagerer man som en typisk »homme de gauche«. Siger man derimod: manden er gal, han er farlig for sine omgivelser, samfundet er nødt til at spærre ham inde som en anden morder osv., reagerer man som en »homme de droite«!! Det bedste man kan sige om denne klassificeringsteknik er, at den er ganske underholdende. Til bedømmelse af en sådan undersøgelse skal yderligere tilføjes, at de adspurgte *på forhånd* var grupperet i venstre og højre, og at undersøgelsen i realiteten gik i cirkelbevægelse ved i sin udspørgen at lede efter kriterier, man kunne inddele folk i venstre- og højreindstilling på, som allerede inden undersøgelsen begyndte, var taget i anvendelse til materialets gruppering. Man tænke sit om undersøgelsens værdi, når den meddeler, at venstre- og højreorienterede reagerede som typiske sådanne.

Naturligvis har sådanne undersøgelser ikke nogen virkelig dybtgående

værdi. Når opinionsundersøgelsen, og i det hele taget Les Temps Modernes' særnummer her er draget frem, har hensigten udelukkende været at nævne et eksempel på de forestillinger, der stadig gælder og instinktmæssigt knyttes til begreberne venstre og højre. Venstre betyder tro på mennesket, på nødvendigheden og muligheden af at lave verden om, forbedre samfundet, så krige mellem nationerne og menneskenes udnyttelse af hinanden til egen profit ikke findes mere. Heroverfor højre: en pessimistisk menneske- og historieopfattelse, mennesket er, som det er, historien viser, at krige altid vil være en del af udviklingen, der ikke i sig selv behøver at være nogen forbedring, men blot tidens gang.

Det ses klart, hvorfor det må virke umiddelbart tiltrækkende at være »gauche«. I den politiske verden er ordet opstået simpelt hen som fællesbetegnelsen for dem, der i parlamentet havde plads til venstre for formanden. I denne rumlige oprindelse ligger intet dragende. Ordet »gauche« betyder i øvrigt også kejtet, med en biklang af klodset, men også af ligefrem, oprigtig, ikke udspekuleret; her er dragningen ganske enkelt den, der ligger i at tænke med kroppens venstre side, der, hvor hjertet sidder! Hvem vil ikke gerne gå for at være fremskridtsvenlig, medfølende, tillidsfuld over for fremtiden, harm over misbruget, magten, reaktionen og uretfærdigheden?

Måske er anvendelsen af venstrebegrebet ikke andet end kliché. Men kliché betyder som bekendt blot mulighed for reproduktion i uændret form, og hvis en opfattelse er rigtig, kan den vel aldrig blive ringere eller miste sin værdi, fordi man tager den frem igen og igen. Det er netop denne tankegang, der også under den femte republik præger forsøget på samtale og samarbejde mellem de to venstrepartier P. C. og SFIO.

Det skal ikke udelukkes, at en i så bred almindelighed formuleret venstreholdning har haft og har en rolle i opinionsdannelsen i fransk politik og dermed også for partiernes eksistens. Ikke uden grund har man netop fastholdt *betegnelsen* »gauche« som sikkert trækplaster, som hjørnestenen i det »image«, man har ønsket at bygge op for vælgernes øjne. Det gælder på en måde stadig om at være mest »gauche«, eller i det mindste om at tage patent på dynamik og udvikling. Dette er for resten også gået op for det gaullistiske parti, UNR, der udfolder ihærdige bestræbelser på at harmonisere forestillingen om at være stabilitetens og den gode ordens parti og samtidig bevægelsens, fremskridtets garanti. Dette er hidtil ikke lykkedes.

Fransk politik har altid været præget af verbalisme, trangen til at lancere og jonglere med ord – med en udtalt foragt for om ordenes verden stod i nogen jordfast forbindelse med virkeligheden. Det bør man naturligvis erindre sig, når man går i gang med udforskningen af fransk politik. På den anden side *findes* ordene i debatten, de *bruges* og er derfor i den forstand en realitet – også ordene venstre og højre.

DE RADIKALE

For højrepartierne har behovet for at organisere sig rent historisk aldrig været påtrængende. De politiske synspunkter, vi ser grupperet under betegnelsen højre, har i henseende til organisation som regel støttet sig til samfundsfaktorer, der allerede havde form og struktur, nemlig kirken, kronen, »kapitalen« og hæren. Dette er den historiske forklaring på, at de politiske højrekræfter ikke har opbygget partiapparater med nær den samme hierarkiske stivhed og disciplin som venstrepartiernes. Et parti som det radikale har netop under sin vandring mod højre i større og større udstrækning mistet sin karakter af parti. Før 1940 betød »le parti« altid det radikale parti, det var det ældste organiserede politiske parti i det republikanske Frankrig, stiftet i 1901 under det besværlige navn Parti républicain radical et radical-socialiste. Efter 1945 kan »le parti« ikke være andet end P. C. Det radikale parti skubbedes snart efter sin fremkomst længere til højre, først ved SFIOs siden ved P. C.s dannelse. Umiddelbart før anden verdenskrig var det radikale parti simpelt hen inkarnationen af republikken, radikale politikere sad på republikkens nøgleposter, Daladier som konseilspræsident, Herriot og Jules Jeanney som henholdsvis deputeretkammeret og senatets formand. Efter krigen identificeredes de radikale i den grad med sammenbruddet i 1940, at partiet svækkedes katastrofalt, et indtryk der kun kunne befæstes, da partiet ved folkeafstemningen i 1945 anbefalede at sige nej til den tredje republiks ophævelse. Men fra 1947, da venstresamarbejdet, tripartismen, var brudt sammen, fik de radikale igen bevægelsesfrihed; i tiden til 1958 leverede de radikale 7 konseilspræsidenter til republikken – til sammenligning med MRP, SFIO, Indépendants og UDSR, der leverede tre, to, to og en. De radikale vælgere i partiets gamle fæstninger i Sydfrankrig vågnede op til troskab, og trods krisen umiddelbart efter krigen var partiets solide positioner i de kommunale og departementale råd nogenlunde bevaret. Det spillede en stor rolle, at den fjerde republiks politiske mønster mere og mere kom til at ligne den tredje republiks, således at de radikale trods lidenhed på ny kunne optræde som et midterparti med de muligheder for alliancer til alle sider, denne stilling indebar. Desuden havde partiet inden for sine rammer atter dygtige enkeltpersoner, og dets rummelighed gav netop yngre talenter mulighed for hurtig karriere. Så stærk var denne tradition for organisatorisk løshed, at da en af partiets mest begavede, Mendès-France, ville reformere partiet blandt andet ved at give det noget af SFIOs organisation og disciplin, endte dette eksperiment som bekendt med et fuldstændigt nederlag. Mendès-France brød helt med de radikale og forsøgte sig med en lille gruppe dissidenter, der senere gik under navnet Centre républicain, men i 1959 forlod Mendès-France helt politik. Hans politiske interesse er dog stadig levende; det ses for eksempel i den lille bog, han i 1962 udsendte, La République moderne,

som for en skare af unge intellektuelle i dag nærmest er en politisk bibel. Bogen analyserer det gaullistiske system, og finder hovedfejlen i dets opbygning på én person. Den rummer mange interessante perspektiver for en ny politisk fremtid i Frankrig, hvor en planmæssig økonomi og en fundamental omlægning af uddannelsessystemet skal danne grundlaget for et stadig mere industrialiseret og moderniseret samfund.

Til trods for at partiet netop giver unge en mulighed for hurtigt avancement, Edgar Faure blev konseilspræsident som 41-årig, Felix Gaillard som 38-årig, regnes det radikale parti i dag for et gammelt parti. Det skyldes selvfølgelig, at partiet *er* gammelt, men især at dets vælgere oftest har passeret de 50 og mest befinder sig i de egne af Frankrig, der i økonomisk forstand hører til de stagnerede eller tilbagestående områder, de sydlige og sydvestlige dele af landet.

Det radikale parti har ikke noget præcist politisk program. Den gamle målsætning at være republikansk, verdslig og parlamentarisk er blevet for lidet sigende som grundlag for en politisk programkonstruktion. Også selv om spørgsmålet frie skoler, dvs. katolske, kontra statslige, dvs. gratis og konfessionsfri, har haft en vis aktualitet igen i de senere år, fordi den gaullistiske regering har ladet vedtage nogle subventionslove og en beskyttelse af de frie skoler, der principelt går i stik modsat retning af et par generationers republikansk/radikale kamp, som man faktisk troede afsluttet med en endelig sejr for den verdsliggjorte undervisnings synspunkt. Når spørgsmålet om skolen ikke mere kan anvendes som et altafgørende politisk bannermærke, skyldes det, at det ikke mere i befolkningen er noget for alvor skelsættende spørgsmål, der kan overskygge alle andre problemer.

De radikales forbindelse med »gauche« har i grunden altid haft en historisk karakter. Allerede det første »radikale program«, Gambettas Bellevilleprogram i 1869, hvis hovedkrav var 1-kammer system, adskillelse af stat og kirke, personlig frihed, gratis, verdslig og obligatorisk underskole, indkomstskat og forbud mod private jerbanekoncessioner, var bygget op af elementer hentet fra allerede forlængst fremsatte krav fra revolutionstiden. Siden har de radikale i nogen grad været, hvad man har kaldt »des hommes de la réalisation d'un projet situé dans le Passé«[5]). I grundholdningen er og har de radikale aldrig været noget egentligt venstreparti, men på punkter i den konkrete politik, som spørgsmålet om statens rolle – dvs. den republikanske ideologi – en vis empirisme og ideen om avancement gennem fortjeneste, har de radikale på en mere eller mindre tilfældig måde været at placere på venstrefløjen. I mellemkrigstiden kan man stort set sige, at de radikale i alle økonomiske og sociale spørgsmål stemte med højre og centrum – altså »borgerligt« – mens de i spørgsmål af rent politisk

[5]) Georges Lavau i artiklen: Destin des Radicaux, i særnummeret af Les Temps Modernes (note 4).

art, som for eksempel valgmåden og de politiske institutioners indretning, stemte med socialisterne. Det var de radikale, der sprængte folkefronten og dannede regering med støtte fra højre i 1937.

I dag som før kan man sige, at det, der mest karakteriserer en radikal, ikke er hans politik, men hans mentalitet. En fransk radikaler er kritisk og skeptisk indtil det mistroiske, spekulativ, u-engageret. Alain sagde det på den måde »le radicale est . . . premièrement celui qui ne croit à rien«. Dertil temmelig konform, forsigtig, lovlydig – »den gode familiefar« med en urokkelig tro på saglighed, på det »rigtige«s eksistens i ethvert politisk spørgsmål.

Sådan lever det radikale parti eller snarere radikalismen videre. Den radikale mentalitet er i grunden tidløs. Lige nu, under den femte republik, placerer den sig så afgjort til højre i fransk politik, et ståsted, der understreges af de radikales mangel på kontakt med arbejderne.

Under den femte republik er radikalismen »prügelknabe« – udsat fra hug både fra gaullisterne, der netop i forsøget på selv at skabe sig en position som »det store parti i midten« med en form for neo-radikalisme, kommer til at lange ud efter de radikale, og fra venstre, P. C. og SFIO. Som parti ved valgene er de radikale nærmest blevet udraderet, set over en 30 års periode: mens de i 1936 og 1939 opnåede 20 og 16 procent af de afgivne stemmer, i 1945 8 procent, under den fjerde republik mellem 8 og 12 procent, så røg de ved det første valg til nationalforsamlingen under den femte republik, i 1958, helt ned på 5 procent, hvor de blev liggende i 1962. Og den samme udvikling kan konstateres i de lokale valg. Adskillige hypoteser er blevet fremsat til forklaring på denne nedgang, heriblandt den, at det var Mendès-France's ambitioner, der styrtede partiet i afgrunden og den, at kolonikrigene i 1950'erne skabte så store splittelser mellem centrums liberale og konservative, at et midterparti som det radikale ikke kunne undgå at blive revet midt over.

(Når man taler om de radikale, dukker Mendès-France's navn altid hurtigt op, især spørgsmålet, om han mon vender tilbage til politik og eventuelt på ny får en hovedrolle at spille. Man skal naturligvis intet forsværge, men i forventningen om en ny »mendèsisme«, en slags liberal-social genkomst under Pierre Mendès-France, gemmer sig vist mere nostalgi end realitet. Den parisiske advokat kan med sit gode hoved få en vis betydning som analytiker og kritiker, men som hoved*et* for en bred politisk bevægelse i Frankrig skal man næppe vente at se ham).

FOLKEREPUBLIKANERNE, MRP

Folkerepublikanerne, MRP, udsprang direkte af modstandskampen som en reaktion mod »de gamle partier«, men havde i virkeligheden rødder tilbage i førkrigens Jeune République og Parti démocratique populaire,

hvoraf det første støttede folkefronten, det sidste modarbejdede den. Det var karakteristisk, at MRP undgik betegnelsen parti – med samme motivering som senere gaullisternes RPF: de var »bevægelser«, ikke partier. MRP havde foruden sit sociale og økonomiske sigte også et konfessionelt, nemlig at befri katolicismen for dens autoritære og konservative traditioner.

MRP udviklede sig meget hurtigt og bragte uorden i den klassiske højre-venstre deling i fransk politik: i økonomisk og social politik stod MRP til venstre, mens det i konfessionsspørgsmål kom til at tilhøre de klassiske højrekræfter som et kristent demokratisk parti – også selv om partiet i konfessionel/teologisk forstand faktisk var på kirkens venstrefløj.

MRPs position var i begyndelsen bygget på et *nej,* for eksempel til en tilbagevenden til den tredje republik, til en liberal kapitalisme såvel som til marxisme, men også et nej til den negative antikommunisme. Det er værd at lægge mærke til, at MRP i modsætning til de kristelige demokratiske partier i Vesttyskland, Italien eller Belgien ikke fører ordet kristelig i sit mærke – netop for at understrege adskillelsen mellem verdsligt og åndeligt og for at betone åbenheden over for ikke-troende, tolerancen over for anderledes tænkende.

MRP fik stærkest tilslutning i de øst- og vestfranske egne – de traditionelt konservative. Heri lå partiets dilemma: lederne var inspireret af en social eller socialiserende ideologi, men partiets succes skyldtes først og fremmest, at de gamle højrepartier ikke fandtes umiddelbart efter krigen. Dilemmaet kunne derfor ret hurtigt formuleres til det konkrete spørgsmål: hvad skulle man ofre, læren eller magten? I de øvrige europæiske lande valgte de kristelige demokrater straks stemmerne, altså magten, men MRP tøvede og vaklede.

Den nødvendige, stadige fornyelse på det indre plan viste sig at overstige partiets kræfter; dets indsats i skolesagen fjernede MRP fra venstrefløjen, og dette var medvirkende til, at Europapolitik blev hovedemnet for folkerepublikanerne omkring 1950. Det var to MRP-folk, der besatte udenrigsministerposten fra 1944 til 1954, nemlig Bidault – der dog først efter de Gaulles tilbagetræden i 1947 også blev udenrigsminister af gavn – og Robert Schumann. Men netop derved kom partiet til at pådrage sig et tungt ansvar for en anden del af udenrigspolitikken, koloniopgørene i Indokina, Tunis og Marokko – og partiet var meget længe om at tage afstand fra »Algérie française«-politikken; Georges Bidault nåede det aldig. Det er karakteristisk for MRP at holde fast ved en forkert politik for længe udelukkende fordi en leder fortsætter; man kan måske tale om et katolsk særpræg: den personlige hengivenhed, vogtelsen af mindet om den fælles fortid, der til tider hindrer klarsynet.

Organisatorisk står MRP ret stærkt, men uden P. C.s og SFIOs stabi-

litet. Formandshvervet er tidsbegrænset efter lovene, Maurice Schumann, Georges Bidault, Pierre Henri-Teitgen, Pierre Pflimlin og André Colin har efterfulgt hinanden. En tiltrængt fornyelse skete 1963, da yngre folk som Jean Lecanuet (f. 1921) og Joseph Fontanet (f. 1920) kom til, den første som partiets generalsekretær.

For MRP måske stærkere end for noget andet parti i Frankrig er tanken og ønsket om en politisk regruppering, om at komme ud over striden parlament-præsident – altså i virkeligheden mellem IV og V republik – stor. Regrupperingen skulle foregå som en udvidelse af eksisterende rammer, især appellerer MRP til de såkaldte »forces vives« (se senere) og har måske derfor haft en vis fremgang på landet, på bekostning af de moderate i vestegnene og af de radikale i det sydlige Frankrig. Det spøger ligeledes ustandselig for MRP, om ikke de arbejdere, der er tilsluttet CFTC, det katolske fagforbund, har behov for en partipolitisk repræsentation?

I den aktuelle situation er partiets dilemma, hvordan det på én gang kan være antigaullistisk, idet dette formodes nødvendigt, hvis partiet skal have en fremtid efter de Gaulle, og samtidig tækkes folket. Hvordan kan man både tage afstand fra de Gaulle, der vitterlig har fået stemmerne hidtil, og få del i nogle af disse mange rare stemmer? Der går en kløft inden for partiet, idet de yngre kræfter er stærkt antigaullistiske, naturligt nok, da fremtiden er deres, medens den ældre generation er mere tilbøjelig til at resignere sig ind i et progaullistisk samarbejde, ikke mindre naturligt, da disse politikere kun har et begrænset antal år endnu til deres rådighed.

HØJRE, MODERATE OG UAFHÆNGIGE

Blandt de borgerlige partier på højrefløjen kommer vi nu til de uafhængige, les Indépendants. De radikales stilling ved befrielsen i 1944–45 var ligefrem behagelig i forhold til det »klassiske højre«, der i sin helhed – ikke ganske berettiget – ansås for kompromitteret som vichyistisk. Dertil kom, at tidens sociale og økonomiske ideer allerede før krigen i stigende grad gik imod højres opfattelser. Ved befrielsen genopstod førkrigens Fédération républicaine og Alliance démocratique under navnet Parti republicaine de la Liberté. Lidt efter lidt formerede Frankrigs traditionelle »moderate« og »klassiske højre« sig som en egentlig partidannelse, der opnåede mellem 2,5 og 3 millioner stemmer under skiftende navne, som altid rummede ordet »indépendants« eller »payans«, og fra 1951 befandt de sig i den lejr, der skulle forsvare parlamentarismen mod kommunisterne og gaullisterne (RPF). Dermed var højre vendt tilbage i det normale politiske liv, konseilspræsidenten kunne i marts blive Antoine Pinay, hvem det – som den eneste politiker foruden Mendès-France under den fjerde republik – lykkedes at blive populær. Det lykkedes i øvrigt også Pinay at sprænge den gaullistiske blok (RPF) til fordel for de moderate højrefolk, hvis leder

han er den dag i dag. Paul Reynaud var indtil sit valgnederlag i 1962 højres førende parlamentariker. Les Indépendants gik frem ved valgene i 1956 og fejrede en sand triumf i 1958 ved de første valg til nationalforsamlingen under de Gaulle. Det er værd at bemærke, at højre faktisk fik en lige så stor valgsejr i 1958 som gaullisterne.

Hverken i spørgsmålet om Europapolitikken eller om den økonomiske politik led de uafhængige af indre splittelse som så mange af de andre partier. Men den store splittelsesfaktor blev Algierspørgsmålet, der delte højre meget dybt i »Algérie française«-tilhængere for enhver pris og alle andre, og i perioden 1958–62 fik partiet en ret stor tilgang af alt andet end moderate, der med deres fanatiske bevarelsespolitik, som for manges vedkommende førte over i OAS, blev en tung belastning for højrepartiet. Et nyt skisma kom partiet ud for i 1962 på grund af folkeafstemningen i oktober om forfatningsændringen til direkte præsidentvalg, som partiet ikke havde nogen entydig holdning til. Med de moderate/uafhængige er vi kommet ind i de politiske kredse og vælgergrupper, der sociologisk set umiddelbart vil være mest tilbøjelige til at støtte de Gaulle. Det er det velbjærgede storborgerskab, for hvem tanken om de Gaulles autoritative herredømme måske ikke altid er lige behagelig, men for hvem skrækken for alt, hvad der lugter af socialisme, liberalisme og kommunisme er stærkere end alt andet. De vil altid være potentielle de Gaulle vælgere, og dette jo mere efterhånden som den gaullistiske propaganda sætter stadig flere kræfter ind på at tegne billedet af to store politiske familier i Frankrig, en gaullistisk over for den »kommunistiske«.

GAULLISTERNE, UNR-UDT

Det vil altid kunne diskuteres, hvad der er det egentlige højre og hvad venstre i Frankrig. Vurderingen afhænger i høj grad af, hvorfra man står og kaster blikket ud over det politiske landskab. Jo længere man selv står ude på fløjen, jo mere vil man være tilbøjelig til at se den lange ende af linien eller halvcirklen som »de andre«, sin egen korte ende som det egentlige tyngdepunkt, som et venstre eller højre. For P. C. kan kun det selv og SFIO – til nød – fortjene betegnelsen venstre, mens resten er højre. For de moderate/uafhængige ser det helt omvendt ud, kun de selv udgør meningsfuldt et højre, en stor del af resten er simpelt hen »socialister«. Midt imellem vil mange kunne vurdere sig selv som enten højre eller venstre eller som centrum med tendens mod venstre eller højre.

Ikke mange udenforstående vil vel protestere mod opstillingen fra venstre til højre af de større partier, som den her er foretaget: P. C., SFIO, Radikale, MRP, moderate/uafhængige. Men hvor skal vi gøre af gaullisterne (UNR-UDT)?

Nogle vil placere gaullisterne i midten, nogenlunde mellem radikale og MRP, eller måske endda favnende højrefløjen af SFIO, radikale, MRP, og venstrefløjen af moderate/uafhængige. Det er sådan, gaullisterne godt kan lide at se sig selv. Andre anbringer dem utvetydigt på højrefløjen. Placeringsspørgsmålet afhænger i øvrigt meget af, om man regner kommunisterne med som en del af den politiske struktur i Frankrig. Anser man P. C. – og 20–25 procent af vælgerne – for et fremmedelement, en udenforstående, en fribytter, bliver det lettest at give UNR en placering på midten, tæller man P. C. med i systemet, skubbes UNR længere til højre. Vi vælger at regne P. C. med.

RPF under den fjerde republik kunne ikke ret længe opretholde illusionen om kun at være en bevægelse og ikke et parti. For gaullisterne under den femte republik er spørgsmålet nu ikke at undgå at blive et parti, men tværtimod at få vælgerne overbevist om, at de *er* et rigtigt parti – ikke blot »de Gaulles tilhængere«. Heri ligger formodentlig UNRs eneste chance for en eksistens, der rækker ind i tiden efter de Gaulle.

UNR kæmpede mellem 1958 og 1962 med to store vanskeligheder. Dets ledere og deputerede havde ved partiets oprettelse i 1958 over for vælgerne påberåbt sig et dobbelt troskabsforhold, nemlig til de Gaulle og til »Algérie française«. Da disse ikke længere lod sig forene i én og samme målsætning, stod UNR i et slemt dilemma; Soustelle valgte som bekendt »Algérie française« og dermed nederlaget, medens Michel Debré valgte de Gaulle og dermed magten. Den anden vanskelighed var forbundet med den første, og lå deri, at netop Debré nu måtte stille sig som statens forsvarer mod »oprøret«, et oprør som blev rejst på grundlag af de ideer, han selv havde støttet, da han førte an i kampen mod det forrige styre, den fjerde republik.

Først i 1963 var disse to vanskeligheder overvundet. Vælgerne havde vist, at de billigede de Gaulle og ikke »Algérie française«, og oprørsfaren fandtes ikke længere. Til gengæld stikker gaullisterne nu dybt i problemer, der vedrører de politiske institutioner og deres indbyrdes relationer. Spørgsmålet er blevet formuleret således for UNR: når der findes et *parti,* der er dominerende, et *flertal* i nationalforsamlingen – oh særsyn! – og når *regeringen* er sammensat af folk fra dette parti og dette flertal, hvorledes skal republikken så indrette forholdet mellem disse tre politiske »toppe«? Dette er et grundproblem for alle store partier, men i Frankrig kan man ikke sige, at det er blevet grundigt gennemtænkt – i alt fald ikke af gaullisterne – og den løsning er ikke fundet, som er nødvendig for et demokratisk/parlamentarisk systems eksistens og fortsættelse, og det skyldes jo nok, at der *uden for* trekanten: dominerende parti, parlamentsflertal og regering findes en magtfaktor, de Gaulle, hvis tilstedeværelse ligesom udhuler grund-

problemet og gør det tilsyneladende uvæsentligt ved at gøre det uaktuelt.

For en overfladisk betragtning er forholdet mellem regeringen Pompidou og parlamentsflertallet harmonisk – begge er jo gaullistiske. Men gaullismen er ikke én og kun én størrelse. Så længe de Gaulle er republikkens præsident og politiske beslutter nummer et, dølges nuancerne inden for gaullisternes rækker, men når krybben er tom – præsidenten bedes undskylde billedet – vil man kunne blive mindet om, at UNR ikke er andet end sammenstrømningen i 1958 af flere forskellige retninger, der i årene mellem RPFs reelle opløsning omkring 1953 til den fjerde republiks endeligt i 1958 ofte var frænder, når disse er værst. Det gaullistiske flertal i nationalforsamlingen er ikke noget »blindt« flertal. Finanslovsdebatten afslører ikke sjældent uenighed langt ind i gaullisternes rækker, jævnfør den nys udkæmpede kamp mellem Pompidou og finansminister Giscard d'Estaing om finanspolitikken, der vistnok var bitrere, end omverdenen måtte vide, og som kun de Gaulles »mægling« til Pompidous fordel formåede at gøre en ende på.

Den gaullistiske parlamentsgruppe udøver en moderat kontrol på regeringen. Pompidou selv bestræber sig på først at forelægge nye forslag for gruppen, inden de fremlægges i forsamlingen. Skønt Pompidou selv ikke er medlem af UNR, er han dog reelt flertallets leder og ubestridt de Gaulles vigtigste fortolker. Det er ikke usædvanligt, at UNR-UDT deputerede kritiserer et regeringsforslag – men de modstår aldrig de gaullistiske »indpiskere«, når det gælder.

Over for al tale om politisk regruppering i den ikke-kommunistiske opposition, der siden 1962 udgøres af socialister, radikale, folkerepublikanere og nogle af de moderate/uafhængige, det vil sige dem, UNRs generalsekretær sammenfatter som »europæere og nationalister, konservative og kristne reformvenlige, katoliker fra øst og verdslige fra syd og sydvest«, der kun har modstanden mod de Gaulle til fælles, henviser gaullisterne til det nederlag, netop disse partier led ved folkeafstemningen i 1962, hvor vælgerne viste deres nej-kartel vintervejen ved at stemme et gaullistisk flertal ind i nationalforsamlingen tre uger senere. Gaullisterne har dog ingen bidfast mønt at slå af netop dette eksempel. Nej-kartellet var jo i virkeligheden et forsøg på at genoplive »den tredje styrke« fra 1947–51, dette centrumsflertal, som der aldrig har været og ikke er basis for i Frankrig. Det var enestående uklogt og kortsynet af socialisterne, de radikale, folkerepublikanerne og nogle konservative at tro, at de i 1962 kunne stille nogen modstand på benene mod de Gaulle med en koalition af netop denne art. Men gaullisterne har ikke ret i at sige, at centrumssamarbejdet brød og bryder sammen, *fordi* vælgerne støtter de Gaulle og dermed gaullisterne, centrumssamarbejdet har som tidligere sagt altid været en luftspejling.

DE NYE KRÆFTER

Den kommunistiske opposition mod de Gaulle vender sig ikke alene mod ham og hans politik, men mod den femte republik som sådan; kommunisterne har aldrig anerkendt de Gaulles magtovertagelse eller hans forfatning. Den ikke-kommunistiske opposition mod de Gaulle har anerkendt den femte republik, men er modstandere af de Gaulles politik. For den samlede opposition gælder det, at modstanden mod de Gaulle, hans politik og republikken ikke er noget tilstrækkelig stærkt motiv til et virkeligt samarbejde og ikke kan gøre det ud for et reelt politisk alternativ til den nuværende ledelse. Om oppositionspartierne gælder det stadig, at de ved, hvad de *ikke* vil, men desperat søger, hvad de vil. Og med hensyn til en enhedsindsats fra oppositionens side, hvad enten man tænker på et P. C.-SFIO samarbejde, et SFIO-radikale-MRP samarbejde eller en centrumskoalition af radikale-MRP-moderate, gælder i dag det samme som for et eller to år siden: mens de venter på, at UNR-UDT skal bryde sammen – det vil sige, mens de venter på Godot – taler og taler de politiske partier og gør nogle bevægelser ud mod publikum.

Dog er situationen omkring oppositionen mod det nuværende styre ikke helt den samme i dag som i 1962–63. Men man skal uden for de traditionelle politiske kræfter, partierne, for at mærke de nye vindes pust. Man taler om »les forces vives« i fransk politik, til andre tider om de nye kræfter eller de ny lag. Hvem er de, og hvad vil de?

Den vigtigste faktor i disse levende kræfter er de politiske klubber. Andre er ungdomssammenslutninger af forskellig art, særligt de yngre landmænds foreninger; hertil en række af syndikaterne eller grupper af de eksisterende fagsammenslutningers traditionelt u-politiske organisationer, særlig grupper fra uddannelses- og undervisningssektoren i det franske samfund; endelig enkeltpersoner, ofte folk fra den højere administration, der deltager i klubbernes arbejde, men på grund af deres stilling må optræde anonymt.

Det er en broget flok. Fællesnævneren er en dobbelt utilfredshed, nemlig dels med den gaullistiske politik, dels med de politiske partier, som »les forces vives« anser for uegnede med deres nuværende forældede struktur til at repræsentere det moderne samfunds grupper effektivt. Positivt går klubberne og resten af de nye kræfter ind for sociale reformer, en fornyelse af demokratiet og som regel en omlægning af udenrigs- og forsvarspolitikken fra de Gaulles stormagtspolitik og kærnevåbenforsvar til en europæisk integrationspolitik.

Blandt de politiske klubber, der nærmest kan karakteriseres som studiegrupper med en publiceringsvirksomhed begrundet i ønsket om og erkendelse af, at Frankrig i dag har et enormt behov for saglig information om de politiske og økonomiske problemer, er Club Jean Moulin en af de mest ak-

tive[6]). Den har udsendt rapporter om atomforsvaret, den økonomiske politik m. m., og dens sidste publikation handler om »det nye venstre«[7]). Bogen fremkommer som et direkte svar på en opfordring fra det socialistiske kollokvium, der blev holdt i juni 1964, og som tilskyndede alle deltagerne, herunder klubberne, til at præcisere deres forestilling om et moderne socialistisk parti i det industrielle samfund.

»Jean Moulin« giver udtryk for, at det, Frankrig behøver, er dannelsen af en politisk styrke (force) til venstre, der appellerer til et flertal af vælgerne, og som frem for alt er et handlingens parti (parti d'action). Et sådant parti, eller »formation«, kan kun blive til omkring en akse, der hedder SFIO; det holder hårdt for »Jean Moulin« at indrømme det, men på baggrund af PSUs fiasko må det erkendes, siges det i bogen, at intet reelt samarbejde på den politiske venstrefløj kan gå uden om SFIO. Men dette parti bør være rede til at integrere visse del af centrums-venstre og den størst mulige del af MRP. Klubben forestiller sig altså en venstrekoalition uden kommunisterne, der omfatter hele det ikke-kommunistiske venstre plus centrumsvenstre. Men det er ikke alt. Til disse egentlige partielementer skal føjes »multiplikatorer«, det vil sige grupper og enkeltpersoner, som vil arbejde med på den ny formations målsætning, men som ikke indlemmes i selve partidannelsen. Disse »multiplikatorer« er naturligvis netop »les forces vives«, altså klubberne, syndikater, kooperativer, ungdomsbevægelse osv.

»Multiplikatorerne« vil altså gerne arbejde for en ny politik *i tilknytning* til de politiske partier, men kritikken mod netop disse »gamle« politiske partier kommer klart til udtryk i understregningen af, at de også i fremtiden vil stå uden for den egentlige partiorganisation som associerede, ikke integrerede. I øvrigt, siger »Jean Moulin«, vil multiplikatorerne kun være med, hvis partierne er villige til at gennemføre en strukturændring og politisk fornyelse. Dette vil rent faktisk være en nødvendig forudsætning for multiplikatorernes associering. På dette punkt rettes kravene først og fremmest til SFIO, der i det hele taget er – i al fald »Jean Moulin«s – nærmeste frænde blandt de politiske partier og derfor også den mest konkret kritiserede.

»Jean Moulin« opponerer her særligt mod Guy Mollets »pur et dur«-opfattelse af partiet, der også kan karakteriseres som partipatriotisme, hvor parti*medlemmets* rolle altid er den største, hvor den socialistiske diskussion

---

[6]) Club Jean Moulin er opkaldt efter præfekten i departementet Eure-et-Loire, der i 1940 nægtede at efterkomme Vichyregeringens ordrer og flygtede til England. Han blev senere af de Gaulle sendt tilbage til Frankrig for at organisere modstandsbevægelsen. Tyskerne arresterede ham i 1943, og kort efter døde han efter at have været udsat for tortur. Det er ikke uden et vist mål ironi, at en politisk klub med et antigaullistisk sigte er opkaldt efter en mand, der gennem mere end to år fungerede som de Gaulles personlige repræsentant i det besatte Frankrig.

[7]) Club Jean Moulin. Un parti pour la Gauche. Paris 1965.

ofte kun er tomme ord om en global doktrin, som ingen mere lægger noget i eller tror på. Man fordømmer altså i virkeligheden »guesdismen« (jævnfør side 36) og dens forlænger inden for SFIO, »molletismen«. Guy Mollet står i dag som fortidens »apparatjik«, der nok vil samarbejde, men kun hvis de andre tilslutter sig SFIO, som det er. Over for Mollets »hårde kærne«-linie stiller »Jean Moulin« især krav om en mildnelse af partiets doktrinære verdslighedspolitik inden for skolen og af dets ideologiske arv, den »politiske socialisme«. Den ny socialistiske politik, »Jean Moulin« er fortaler for, skal bevare den del af den socialistiske stræben, som Frankrig kan bære *nu* – og ikke engang i fremtiden.

De associerede multiplikatorer ønsker i høj grad direkte medindflydelse på den ny socialismes politik, herunder deltagelse i kandidatopstilling, udformning af program m. m.

Mange af disse tanker om SFIOs åbning, både strukturelt og ideologisk, forekommer temmelig urealistiske i dag. Men de rører netop ved forskellen på Gaston Defferre og Guy Mollet inden for SFIO. Defferre støtter sig i sin præsidentkampagne stærkt på »les forces vives«, hans visioner om et nyt venstre er de samme som »Jean Moulin«s. Meget vil afhænge af, om det bliver åbningslinien eller »molletismen«, der sejrer inden for SFIO. Et svar vil man formentlig få på partiets pinsekongres i år.

PRÆSIDENTEN

Som en overgang til et afsluttende afsnit om præsidentembedet kan Jean Moulin klubbens opfattelse af præsidentens stilling passende anvendes. Klubben formulerede sin mening i forbindelse med folkeafstemningen i oktober 1962, der førte til forfatningsændringen om det direkte valg af republikkens præsident, der sandsynligvis til december vil give det franske folk lejlighed til at vælge sin præsident uden melleminstanser for første gang siden 1851.

Udgangspunktet er, at det præsidentielle styre er kommet for at blive. Frankrig har brug for det. Men klubben ønsker et *veritabelt præsidentsystem*, der hviler på et varigt, konstitutionelt grundlag, og ikke de Gaulles »farlige bastard af et præsidentielt regime«, som det udtrykkes. Det nuværende system hviler i alt for høj grad på personen de Gaulle. Et demokratisk præsidentstyre kunne man få, mener klubben, ved en simpel reform af forfatningen på fem punkter: 1. en ophævelse af premierministerposten – republikkens præsident skal selv være regeringschef. 2. præsidenten skal ikke kunne opløse nationalforsamlingen, uden at han selv træder tilbage med hele sin regering. 3. præsidentens mandat skal have samme varighed som den lovgivende forsamlings, og ingen præsident skal kunne sidde i mere end to perioder i sammenhæng. 4. der skal udnævnes en vicepræsident,

der kan træde i stedet for præsidenten for resten af embedsperioden. 5. forfatningsrådets kontrollerende magt skal udvides, især over for præsidentens anvendelse af artikel 16 (ekstraordinære beføjelser under en krise).

En sådan reform, hedder det, ville begrænse præsidentens magt betydeligt og give Frankrig en *parlamentarisk præsident*. Den ville sikre en forfatningsmæssig, automatisk løsning af successionsproblemet, og den ville skabe et politisk system, der hvad den udøvende myndighed angår, stærkt nærmer sig det amerikanske præsidentsystem.

»Jean Moulin«s billede af præsidenten svarer temmelig nøje til Gaston Defferres. Det er stort set en sådan præsident, han vil være, det er en sådan præsident, Guy Mollet er kølig overfor – han har udtalt, at skal Frankrig have en præsident, måtte det være en almindelig anerkendt humanistisk personlighed som Albert Schweizer! – og det er en sådan præsident kommunisterne afviser – fordi de i det hele taget afviser præsidentstyret. Og endelig – det vigtigste i den aktuelle situation – er det en sådan præsident, de Gaulle ikke er og ikke vil have.

Selv om de Gaulles tanker om præsidentens stilling og beføjelser var almindelig kendt allerede fra hans tale i Bayeux 1946, var det først hans beslutning om at gøre valget af præsidenten direkte i 1962, der udløste den helt store debat *om præsidentembedet*. Diskussionen om de politiske institutioner, præsident, parlament, regering, domstole osv. har under den femte republik været særdeles omfangsrig, og den har været ført i nøje tilknytning til selve de politisk-konstitutionelle begivenheder, hvilket igen vil sige, at den har været mest intens omkring den femte republiks oprettelse i 1958, artikel 16's anvendelse i 1961, folkeafstemningen i 1962 om præsidentvalgmåden og på det sidste i forbindelse med kampagnen forud for præsidentvalget i år[8]).

Med forfatningsreformen i 1962 ville de Gaulle understrege, at republikkens præsident, hævet over de øvrige institutioner i det politiske system og især over de politiske partier, og samlende den endelige udøvende magt i sine hænder, kun kan og skal være ansvarlig over for suverænitetens eneste legitime indehaver, folket. Derfor har han i så høj grad benyttet folkeafstemningen, derfor anså han det for nødvendigt at udelukke alle mellemled mellem det vælgende folk og den valgte præsident. Medens de Gaulle i 1946 byggede på sin praktiske erfaring fra krigsårenes ledelse af de franske styrker og den nationale befrielsesregering i Algier og under hele den fjerde republik bestyrkedes i sin opfattelse af behovet for en stærk præsident ved at følge de politiske partiers afmagt over for de store udenrigspolitiske problemer, hviler hans præsidentsyn i dag lige så meget på helt

[8]) Claude Emeri. Les Institutions de la Ve République. Etats des travaux. Revue Française de Science Politique, no. 2, Avril 1965. Denne bibliografiske artikel anfører alene 334 titler!

konkrete motiver, for eksempel at et kærnevåbenforsvar kræver én mands og kun hans beslutningsevne.

I debatten har man villet skelne mellem begreberne magtens personliggørelse og den personlige magtudøvelse (*personnalisation du pouvoir* og *pouvoir personnel*). Magtens personliggørelse hviler på en slags »stjernedyrkning« af én bestemt person, og dette slår igennem i den forfatning, vedkommende »stjerne« lader udarbejde; forfatningen »skræddersyes« til netop denne person. Magten er udelukkende knyttet til hans prestige. En sådan magtens personliggørelse er det naturligtvis, der er tale om i Frankrig i dag, men det er blevet hævdet, at tendensen til at overlade den politiske magt til en upolitisk prestigebærer er almen i vor tid, og at den desuden blot er en udvidelse på et nationalt plan af den interesse, man til evig tid har haft for det *personlige* moment.

I modsætning til magtens personliggørelse, der, som udtrykket siger, indebærer en ændring af selve magten som sådan, står den personlige magtudøvelse, hvor magten i sig selv forbliver uændret – således som den for eksempel kan være bundet inden for den politisk-forfatningsmæssige ramme – men hvor magtudøveren alligevel har så stor en myndighed, at man kan anvende betegnelsen personlig.

Ved et præsidentvalg vil spørgsmålet, set i lys af denne distinktion så være, om kandidaten »blot« fremkalder den tillid, man altid vil være tilbøjelig til at nære for en personlighed af et usædvanligt format, eller om det er på grundlag af det politiske program, han lægger frem og af de politiske og sociale kræfter, han har at støtte sig til, han opnår vælgernes tilslutning.

Dette tema, magtens personliggørelse kontra personlig magtudøvelse, er kun et af mange i den forfatningsretlige debat, der under den femte republik har blomstret i Frankrig. Skulle man samle debatten, hvori de statsretslærde har været vildt uenige om, hvad man skulle kalde det nuværende system (kabinetsregering af særlig type, konsulær republik med parlamentarisk facade, principat, valgmonarki er blot nogle af forslagene), må det blive i den konklusion, de fleste uden videre kan skrive under på, at væksten i præsidentens myndighed er foregået parallelt med parlamentets udviskning.

De fleste er enige om, at opløsningen af nationalforsamlingen i 1962, efter at regeringen Pompidou var blevet væltet ved et mistillidsvotum, vedtagelsen af forfatningsændringen om præsidentvalgmåden og indvælgelsen af et gaullistisk flertal i nationalforsamlingen, har ændret forholdet mellem de politiske kræfter afgørende. Med et gaullistisk flertal i deputeretkammeret og en næsten permanent antigaullistisk opposition i senatet har den mekanisme, der regulerer relationerne mellem regering og parlament, fået en ny betydning. Om dette i et længere perspektiv betyder to-parti-

systemets indtog i Frankrig, om de traditionelle partier faktisk er dømt til endeligt nederlag, og om UNR-UDT vil kunne finde sin plads i det nye mønster, kan kun tiden vise.

Igen og igen må forskerne vende tilbage til betydningen af de Gaulles person i regimet. Hvad præsidentembedet angår, gælder det samme som for så at sige alle områder af det politiske liv i Frankrig, at situationen er flydende. Så stærkt er de Gaulles præg, at ingen præcist kan karakterisere arten af det nuværende eller have nogen klart begrundet formodning om, i hvilken retning de forskellige udviklingslinier i de politiske kræfter nuværende subsystemer vil føre, og hvor de vil ende.

DEN NÆRMESTE FREMTID

Da det er en del af de Gaulles fremgangsmåde at bevare en udstrakt grad af hemmelighed omkring sine politiske skridt for helt at sikre sig frugten af overraskelsesfaktoren, er der naturligvis ingen, som i dag sikkert kan sige, hvad hans planer med hensyn til det politiske systems udvikling i de nærmeste år går ud på. På den anden side tillader kendskabet til de Gaulles statsopfattelse og den måde, han i løbet af den femte republiks første syv år har realiseret denne statsopfattelse på, fremsættelsen af visse formodninger.

Efter udelukkelsesprincippet kan man slå ned på de punkter, der ikke passer ind i de Gaulles opfattelse. Nationalforsamlingens rolle er stort set, som han ønsker den. Det er senatets derimod ikke. En af de reformer, man kan vente sig, vil medføre senatets forsvinden i sin nuværende form og dets afløsning af en korporativ forsamling, hvori det nuværende Conseil économique et social, der er sammensat af erhvervs- og arbejdsrepræsentanter, skal indgå. Senatet skal altså ophøre med at være en politisk forsamling.

Et andet punkt vedrører det såkaldte interimsproblem, altså spørgsmålet om, hvem der skal træde i stedet for præsidenten, hvis han midt i sin embedsperiode forhindres i at udøve sin funktion. Efter de nugældende regler, det vil sige efter forfatningens artikel 7, således som den er formuleret efter revisionen i 1962, skal præsidenten i tilfælde af midlertidigt forfald erstattes af senatets formand, medens der i tilfælde af hans definitive forfald skal gennemføres valg af ny præsident. Man kan formode, at de Gaulle på dette punkt ønsker en ændring, således at regeringens leder, premierministeren, i tilfælde af at præsidenten definitivt er forhindret i at fungere, overtager hvervet som republikkens præsident, og dette ikke blot midlertidigt, men – i lighed med den amerikanske vicepræsident – for resten af den indeværende embedsperiode.

En sådan ændring, har man påpeget, ville gøre det muligt for de Gaulle at bestemme, hvem hans efterfølger skal være. Man forestiller sig, at de Gaulle, eventuelt lige efter valgene til nationalforsamlingen i 1967, vil træde

tilbage, hvorefter Georges Pompidou, eller hvem der til den tid er premierminister, vil kunne fungere i overensstemmelse med forfatningen i de følgende fem år, nemlig indtil det næste præsidentvalg i 1972. Da premierministeren ikke kan blive præsident og samtidig beholde posten som regeringschef, måtte han udnævne en ny premierminister.

Foruden disse to områder, hvor der er grunde til at formode, at de Gaulle vil gennemføre reformer i den nævnte retning, kan der nævnes nogle punkter inden for valgloven vedrørende nationalforsamlingen og andre mindre væsentlige ændringer.

Sådan som billedet ser ud for øjeblikket, er der al mulig grund til at tro, de Gaulle netop vil gå frem på denne måde i etaper, der, efter genvælgelsen til republikkens præsident, vil blive tilbagelagt én for én – ved folkeafstemninger – og være afsluttede engang i 1967. Lykkes det ham, vil han med tilfredshed kunne se tilbage på en ni-årig embedsperiode, hvor han totalt har ændret Frankrigs politiske system.

Demografer, økonomer, teknikere og politologer i Frankrig er stort set enige om, at den overgangsperiode, landet på så at sige alle områder af samfundsudviklingen befinder sig i nu, vil være tilendebragt i 1970–72. Efter den tid, siger de, vil Frankrig være inde i en ny epoke, hvor de gamle mønstre, handlingens og tankens struktur, vil være lige så forældet som propelmaskinen eller det radikale parti er i dag. Spørgsmålet er, om det politiske styre, med eller uden de Gaulle, til den tid vil være i stand til at dække og afpasse sig efter de stedfundne samfundsændringer i hele deres udstrækning.

LITTERATUR

Foruden de i artiklen nævnte arbejder gives her nogle forslag:

Raymond Aron. Immuable et changeante. De la IVe à la Ve République. Paris 1959.
Michel Debré. Au Service de la nation. Essai d'un programme politique. Paris 1963.
Maurice Duverger. La Cinquième République. Paris 1963.
Pierre Souty. Documents sur la Constitution de la Ve République. Paris 1964.
Heinz Peter Volkert. Die Präsidentschaft der V Republik Frankreichs. Mainz 1963.

Blandt utallige bøger om de Gaulle:

Robert Aron. Charles de Gaulle. Paris 1964.
Arnulf Baring og Christian Tautil. Charles de Gaulle – Grösse und Grenzen. Köln/Berlin 1963.
Jean Lacouture: De Gaulle. Paris 1965.
François Mauriac. De Gaulle. Paris 1964.

En udmærket, kortfattet indføring i Frankrigs politiske liv:

François Goguel og Alfred Grosser. La Politique en France. Paris 1964.

FORTEGNELSE OVER LITTERATURANSKAFFELSER OMHANDLENDE MODERNE HISTORIE OG STATSKUNDSKAB

Udarbejdet af konsulent ved Det Kongelige Bibliotek
cand. mag. KNUD VOHN

FORKORTELSER:

AmL:	The American Library, American Embassy, København.
ArA:	Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København.
ArS:	Arbejds- og Socialministeriets Bibliotek, København.
Fo:	Folketingets Bibliotek.
KB:	Det kongelige Bibliotek, København.
KG:	Det Kongelige Garnisons Bibliotek, København.
MaB:	Marinens Bibliotek, København.
Udm:	Udenrigsministeriets Bibliotek, København.
UB[1]:	Universitetsbibliotekets 1. afdeling, København.
UnSa:	Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, København.
Å:	Statsbiblioteket, Århus.
ÅU:	Århus universitet, Århus.

1. BIBLIOGRAFI

Bibliography of Material about Thailand in Western Languages. Comp. by Chulalongkorn University, Central Library, Bangkok 1960.

Bibliography of Social Science Periodicals and Monograph Series: Poland, 1945-1962. Foreign Social Science Bibliographies Ser. P-92, no. 16. Washington 1964.

Burdette, Franklin L. et al., Political science. A Selected Bibliography of Books in Print. With Annotations. College Park, Maryland, 1961, IV+97 s.

Burkhart, James A. & Raymond L. Lee, Guide to American Government. Englewood, Cliff., 1963. 155 s.

Chen, Nai-Ruenn, The Economy of Mainland China, 1949–1963. A Bibliography of Material in English. Berkeley 1963.

David, René, Bibliographie du droit français établie ... 1945–60. (Maison des Sciences de l'Homme. Publications' Série A, Bibliographies I). Haag 1964.

Dias, R. W. M., Bibliography of Jurisprudence. London 1964.

From Weimar to Hitler. Germany, 1918–1933. (The Wiener Library. Catalogue Series no. 2). London [2]1964.

McKinstry, John, Bibliography of Laos and Ethnically Related Areas to 1961. Berkeley 1962.

Mahar, Michael, India: A Critical Bibliography. Arkansas 1964.

Moody, Margaret (ed), Catalog of International Law and Relations. (Issued by Harvard Law School Library, vol. I). Cambridge, Mass., 1965.

Schneider, Hans, Bibliographie zum öffentlichen Recht in der Bundesrepublik Deutschland. München [2]1964.

Select Bibliography: Asia, Africa, Eastern Europe, Latin America, 1963 Supplement. New York 1963.

World Communism. A Selected Bibliography. Washington 1964. 394 s. Udm.

2. STATS- OG SAMFUNDSKUNDSKAB

Abrams, Charles, Man's Struggle for Shelter in an Urbanizing World. Cambridge, Mass., 1964.

Anderson, Walfred A. & *Frederick B. Parker,* Society: Its Organisation and Operation. Princeton, N. J., 1964.

Aron, Raymond, La lutte des classes. (Nouvelles leçons sur les sociétes industrielles). Paris 1964. 382 s. KB+UB¹.

Berti, Enrico, »De re publica« di Cicerone e il pensiero politico classico. (Pubbl. della scuola de perfezionamento in filos. dell'univ. di Padova, 1). Padova 1963.

Brzezinski, Zbigniew & *Samuel P. Huntington,* Political Power: USA/USSR. London 1964. XIII+461 s.

Burns, Edward McNall, Ideas in Conflict. The Political Theories of the Contemporary World. (University Paperbacks, 53). London 1963. XIV+587 s.

Cicourel, Aaron V., Method and Measurement in Sociology. Glencoe 1964.

Cohen, John, Behaviour in Uncertainty and its Social Implications. London 1964.

Collins, Barry E. & *Harold Guetzkow,* A Social Psychology of Group Processes for Decision-Making. New York 1964.

Content Analysis: A Handbook with Applications for the Study of International Crisis. Illinois 1963.

Count, Earl W. & *Gordon T. Bowles* (eds.), Fact and Theory in Social Science. New York 1964.

Cragg, Gerald R., Reason and Authority in the 18th Century. Cambridge 1964. IX+349 s. UB¹.

Cross, R. C. & *A. D. Woozley,* Plato's Republic. London 1964. XV+295 s. UB¹.

Dexter, Lewis A. & *David M. White* (eds.), People, Society and Mass Communications. Glencoe 1964.

Dor, Milo & *Reinhard Federmann,* Der politische Witz. München 1964.

Dreizehnter, Alois, Untersuchungen zur Textgeschichte der aristotelischen Politik. (Philisophia antiqua. A Series of Monographs on Ancient Philosophy, Vol. 10). Leiden 1962. 81 s. KB+A.

Ellul, Jacques, Propagandes. Paris 1962.

Feigenbaum, Edward A. & *Julian Feldman* (eds.), Computers and Thought. New York 1963.

Franz, Günther (hrsg.), Staatsverfassungen. München 1964.

Gablentz, Otto Heinrich von der, Der Kampf um die rechte Ordnung. Beiträg zur politischen Wissenschaft. Köln 1964. 350 s.

Galler, Bernard A., The Language of Computers. New York 1962. 244 s. AmL.

Ginsberg, Morris, The Psychology of Society. London 1964. XXXIII+187 s. UB¹.

Gutzwiller, Max, Elemente der Rechtsidee. Ausgewählte Aufsätze und Reden. Basel 1964.

Halacy, D. S., Computers, the machines we think with. New York 1962. 279 s. AmL.

Harding, D. W., Social Psychology and Individual Values. London 1963.

Hennis, Wilhelm, Politik und praktische Philosophie. Eine Studie zur Rekonstruktion der politischen Wissenschaft. Neuwied & Berlin 1963. 132.

Hellander, E. P., Leaders, Groups and Influences. New York 1964.

Horowitz, Irving Louis (ed.), The New Sociology. Essays in Social Science and Social Theory in Honor of C. Wright Mills. New York 1964.

Jacobs, Melville, Patterns in Cultural Anthropology. Homewood, Ill., 1964.

Jungk, Robert & *Hans Josef Mundt* (hrsg.), Wege ins neue Jahrtausend. München 1964.

Kariel, Henry S., In Search of Authority. Twentieth-Century Political Thought. (History of Western Political Thought, V). Glencoe 1964. XII+258 s.

Kendall, Willmoore, The Conservative Affirmation. Chicago 1963. 272 s.

Klineberg, Otto (ed.), Social Implications of the Peaceful Uses of Nuclear Energy. Paris 1964.

Krüger, Herbert, Algemeine Staatslehre. Stuttgart 1964.

Landauer, Carl, Contemporary Economic Systems. A Comparative Analysis. Philadelphia 1964.

Lefebvre, Henri, Marx, sa vie, son oeuvre, avec un exposé de sa philosophie. Paris 1964. 131 s. UB[1].

Lersch, Philip, Der Mensch als soziales Wesen. Eine Einführung in die Sozialpsychologie. München 1964.

Lienhardt, Godfrey, Social Anthropology. London 1964. XI+216 s. UB[1].

MacIver, R. M., The Modern State. London 1964. XII+504 s. UB[1].

MacIver, R. M., Power Transformed. The Age-Slow Deliverance of the Folk and now the Potential Deliverance of the Nation. London 1964.

Marcic, René, Verfassung und Verfassungsgericht. Wien 1963.

Natural Law and Modern Society. (Center for the Study of Democratic Institutions). Cleveland 1963. 285 s. AmL.

Niebuhr, Reinhold, Moral Man and Immoral Society. A Study in Ethics and Politics. London 1963. XXV+284 s. UB[1].

Nitschke, August, Der Feind. Erlebnis, Theorie und Begegnung. Formen Politischen Handelns im 20. Jahrhundert. Stuttgart 1964. 268 s.

Northrop, F. S. C. & Helen H. Livingston (eds.), Gross-cultural Understanding; Epistemology in Anthropology. New York 1964.

Nyman, Olle, Utländska statsskick (Aldusbok, A99). Stockholm 1964. 196 s.

Paul, John & Jerome Laulicht, In Your Opinion. Vol. I. Ontario 1963.

Pinto, Roger & Madeleine Grawitz, Méthodes des sciences sociales. Paris 1964.

Reuss, Henry S., The Critical Decade. An Economic Policy for America and the Free World. New York 1964.

Rosenberg, Bernard, Israel Gerver & F. William, Mass Society in Crisis. New York 1964.

Russett, B. M., H. Alker, K. W. Deutsch & H. D. Lasswell, World Handbook of Political and Social Indicators. New Haven 1964.

Schramm, Wilbur, Mass Media and National Development. Stanford, Calif., 1964.

De Schweinitz, Karl, Industrialization and Democracy. Economic Necessities and Political Possibilities. London 1964. VII+309 s.

Secord, Paul F. & Carl W. Backman, Social Psychology. New York 1964.

Smelser, Neil J. & William T. Smelser (eds.), Personality and Social Systems. New York 1963.

Stouffer, Samual A., Social Research to Test Ideas. Selected Writings. New York 1962.

Cropsey, Joseph (ed.), Ancients and Moderns. Essays on the Tradition of Political Philosophy in Honor of Leo Strauss. New York 1964.

Vidich, Arthur J., Joseph Bensman & Maurice R. Stein, Reflections on Community Studies. New York 1964.

Wagner, Friedrich, Die Wissenschaft und die gefährdete Welt. München 1964.

Westby, George, Behaviour Theories and the Status of Psychology. Cardiff 1963.

Zitta, Victor, Georg Lukács' Marxism. Alienation, Dialectics, Revolution. Introduction by Harald D. Lasswell. Haag 1964. XVI+305 s.

3. FORVALTNING

Corson, John J. & Joseph P. Harris, Public Administration in Modern Society. New York 1964. 168 s.

Dimock, Marshall E. & Gladys Ogden Dimock, Public Administration. New York [3]1964. 416 s.

4. INTERNATIONAL POLITIK

Bowie, Robert R., Shaping the Future. Foreign Policy in an Age of Transition. New York 1964. VIII+118 s.

Boyd, Andrew, An Atlas of World Affairs. London [4]1964. 164 s. Udm.

Iklé, Fred Charles, How Nations Negotiate. New York 1964. XII+273 s.

Kirkpatrick, Jeane J. (ed.), The Strategy of Deception. A Study in World-Wide Communist Tactics. London 1963. XXV +444 s.

Meyer, Alfred H., Geography in World Society. Philadelphia 1963. 846 s. AmL.

Petersson, Hans F., Power and International Order. An Analytical Study of Four Schools of Thought and their Approaches to the War, the Peace and a Post-War System 1914–19. Lund 1964. XV+374 s. KB, UB[1] & UnSa.

Wilson, Thomas Williams, Cold War and Common Sense. Greenwich, Conn., 1962. 211 s. AmL.

Wolfers, Arnold (ed.), Changing East–West Relations and the Unity of The West. Baltimore 1964. 242 s. Udm.

4.1. *International organisation*

Bowett, D. W., United Nation Forces. A Legal Study of U. N. Practice. London 1964.

Dubisson, Michel, La Cour Internationale de Justice. Paris 1964.

Feld, Werner, The Court of European Communities: New Dimension in International Adjudication. The Hague 1964.

Gupta, Sisir, Indie and Regional Integration in Asia. London 1964. X+155 s.

Kooijmans, P. H., The Doctrine of the Legal Equality of States. Leyden 1964.

McDougal, Myres S., Harold D. Lasswell & *Ivan A. Vlasic,* Law and Public Order in Space. London 1964. XXV+1147 s. KB & Udm.

Metzger, Stanley D., Trade Agreements and the Kennedy Round: An Analysis of the Economic, Legal, and Political Aspects of the Trade Expansion Act of 1962 and the Prospects for the Kennedy Round of Tariff Negotiations. Fairfax, Va., 1964.

4.1.1. *Europæisk integration*

Apel, Hans, Europas neue Grenzen. Bd. I: Der gemeinsame Markt. Köln 1964. 218 s. Udm.

Dutoit, Bernard, L'Union soviétique face à l'intégration européenne. Lausanne 1964.

Sarmet, Marcel, L'épargne dans le Marché Commun. Paris 1963.

4.2. *Krig og Krigsforelse*

Deitchman, Seymour J., Limited War and American Defense Policy. Cambridge, Mass., 1964. X+273 s.

Gasteyger, Curt (ed.), Strategie und Abrüstungspolitik der Sowjetunion. Ausgewählte sowjetische Studien und Reden. (Rüstungsbeschränkung und Sicherheit. Schriften des Forschungs-Institut der Deutschen Gesellschaft f. Auswärtige Politik. V. Bonn Bd. 5). Frankfurt a. M. 1964.

Greene, T. N., The Guerilla – and how to fight him. New York 1962. 310 s. AmL.

Grivas-Dighenis, George, Guerilla Warfare and EOKA's Struggle. A Politico-Military Study. London 1964. XII+109 s.

Roskill, S. W., The Art of Leadership. London 1964. 192 s. MaB.

4.3. *Fredsbevarelse*

Malik, Charles, Man in the Struggle for Peace. New York 1963. 242 s. AmL.

Millis, Walter, The Abolition of War. New York 1963. 217 s. AmL.

Wright, Michael, Disarm and Verify. An Explanation of the Central Difficulties and of National Policies. London 1964. XIV+255 s. Udm.

4.4. *Udviklingslandene*

Briggs, Asa et al., Technology and Economic Development. New York 1963.

Cuisenier, Jean, L'Ansarine. Contribution de la Sociologie de Developpement. (Publications de l'Université de Tunis. Faculté des Lettres et des Sciences Humaines 3eme Série: Memoires de Centre d'Études de Sciences Humaines, vol. VII). Tunis 1963.

Feis, Herbert, Foreign Aid and Foreign Policy. New York 1964.

Kreinin, Mordechai E., Israel and Africa: A Study in Technical Cooperation. New York 1964.

Mason, Edward S., Foreign Aid and Foreign Policy. New York 1964. IX+118 s.

Meynaud, Jean (ed.), Transformations sociales et dévelopment économique. Extraits du Bull. Int. des Sciences Sociales, présentés par Jean Meynaud. Paris (UNESCO) 1962.

Myint, H., The Economics of the Developing Countries. London 1964.

Sinai, I. R., The Challenge of Modernisation: The West's Impact on the Non-Western World. London 1964.

Singer, Hans W., International Development: Growth and Change. New York 1964.

Thornton, Thomas Perry (ed.), The Third World in Soviet Perspective. Studies by Soviet Writers on the Developing Areas. Princeton, N. J., 1964. XX+355 s.

5. MODERNE HISTORIE

Bidlingmaier, Gerhard, Einsatz der schweren Kriegsmarineeinheiten im ozeanischen Zufuhrkrieg. Neckargemünd 1963. 270 s. MaB.

Datta, Amlan, A Century of Economic Development in Russia and Japan. Calcutta 1963.

Easton, Alan, 50 North. An Atlantic Battleground. London 1963. 288 s. MaB.

Forbes, John, The Quaker Star under seven Flags, 1917–1927. Philadelphia 1962.

Geiss, Imanuel (ed.), Julikrise und Kriegsausbruch 1914. Eine Dokumentensammlung. Band II. Hannover 1964. 854 s.

Hinchley, Vernon, Spy Mysteries Unveiled. London 1963. 254 s. MaB.

Hofer, Walther, Die Entfesselung des Zweiten Weltkrieges. Eine Studie über die internationalen Beziehungen im Sommer 1939. Mit Dokumenten. Frankfurt am Main 1964. 518 s. KB & Udm.

Launay, Jacques de, Les grandes controverses de l'Histoire contemporaine. Paris 1964.

Levitte, Georges & *David Catarivas.* Les Juifs. (Série Histoire, No 9). Paris 1964.

Macintyre, Donal, The Battle for the Mediterranean. London 1964. 216 s. MaB.

Palmer, R. R., The Age of Democratic Revolution. A Political History of Europe and America 1760–1800. The Struggle. Princeton 1964. IX+584 s. UB[1].

Parkes, James, A History of the Jewish People. Harmondsworth 1964. 248 s. UB[1].

Richter, Gert et. al., Unser Jahrhundert im Bild. Gütersloh 1964. 783 s.

Shirer, William L., All about the Sinking of the Bismarck. London 1963. 136 s. MaB.

Stafford, Ann, The Age of Consent. London 1964.

Straus, Raphael, Die Juden in Wirtschaft und Gesellschaft. Untersuchungen zur Geschichte einer Minorität. Frankfurt am Main 1964.

Taylor, A. J. P., Polities in Wartime and other Essays. London 1964. 207 s.

Weber, Adna Ferrin, The Growth of Cities in the Nineteenth Century. Ithaca, N. Y., 1963. XXVI+495 s. UB[1].

Zieger, Gottfried, Die Atlantik-Charter. Hannover 1963.

Paris, Louis-Henri, Histoire générale du travail, 4 vols. Paris 1962. UB[1].

6. EUROPA

Bennett, Geofrey, Cowan's War. The Story of British Naval Operation in the Baltic 1918–1920. London 1964. 254 s. MaB.

Griffith, William E. (ed.), Communism in Europe. Continuity, Change, and the Sino–Soviet Dispute. Cambridge, Mass., 1964. X+406 s.

Heer, Friedrich, Europe – Mutter der Revolutionen. Stuttgart 1964. VI+208 s. UB[1].

May, Arthur J., The Age of Metternich. New York 1963. VIII+152 s. UB[1].

Scharlau, Winfried B. & *Zbynek A. Zeman,* Freibeuter der Revolutionen. Parvus-

Helphand. Eine politische Biographie. Köln 1964. 382 s. KB & Udm.

Sérant, Paul, Les Vaincus de la Libération. L'Épuration en Europe occidentale à la fin de la Seconde Guerre mondiale. Paris 1964. 423 s. Udm.

Tracy, Michael, Agriculture in Western Europe. Crisis and Adaptation since 1880. London 1964. 415 s. Udm.

Wiewióra, Boleslaw, The Polish-German Frontier in the Light of International Law. Poznan 1964.

Proceedings of a Conference on Britain and European Resistance 1939–1945, organised by St. Antony's College, Oxford. Oxford 1962.

6.1. *England, Skotland og Irland:*

Banks, J. & *Olive Banks,* Feminism and Family Planning in Victorian England. Liverpool 1964.

Bartlett, C. J., Great Britain and Sea Power 1815–1853. Oxford 1963. 364 s. MaB.

Bolitho, Hector, Albert, Prince Consort London 1964. XIV+250 s. UB[1].

Bulloch, John, M. I. 5. The Origin and History of the British Counterespionage Service. London 1963. 206 s. MaB.

Callender, Geoffrey & *F. H. Hinsley,* The Naval Side of British History 1485–1945. London (1963). 396 s. MaB.

Delany, V. T. H., The Administration of Justice in Ireland. Dublin 1962.

Gould, Julius & *Shauel Esh* (ed.), Jewish Life in Modern Britain. London 1964.

Howard, Peter, Beaverbrook. London 1964. 164 s. UB[1].

Jackson, R. M., The Machinery of Justice in England. Cambridge [4]1964.

Jenkins, Roy, Asquith. London 1964. 572 s.

Iyengar, S. K., Fifteen Years of Democratic Planning. Vol. I. London 1963.

Krausz, Ernest, Leeds Jewry: Its History and Social Structure. Cambridge 1964.

McDowell, R. B. (ed.), Social Life in Ireland 1800–45. (Irish Life and Culture XII). Dublin 1963.

Rose, Richard, Politics in England. An Interpretation. Boston 1964. XI+266 s.

Stansky, Peter, Ambitions and Strategies. The Struggle for the Leadership of the Liberal Party in the 1890's. Oxford 1964. XVI+312 s.

Thomson, David, England in the Nineteenth Century, 1815–1914. London [9]1964. 227 s.

Wolfe, Don M., Milton in the Puritan Revolution. London 1963. XIV+496 s. UB[1].

6.2. *Tyskland, Østrig og Schweiz:*

Balabkins, Nicholas, Germany under Direct Controls. New Brunswick 1964.

Broszat, Martin, 200 Jahre deutsche Polenpolitik. (Thema, Bd. 3). München 1963.

Dorpalen, Andreas, Hindenburg and the Weimar Republic. Princeton, N. J., 1964. XIII+506 s.

Gamm, Hans-Jochen, Führung und Verführung. Pädagogik des Nationalsozialismus. München 1964. 424 s.

Hantsch, Hugo, Lepold Graf Berchtold. Bd. 1–2. Graz 1963. XIV+896 s. UB[1].

Heiber, Helmut (ed.), Hitlers Lagebesprechungen. Die Protokolfragmente seiner Militärischen Konferenzen, 1942–1945. (Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte, 10). Stuttgart 1962.

Die Kontroverse Hannah Arendt, Eichmann und die Juden. München 1964.

Krill, Hans-Heinz, Die Rankerenaissance. Max Lenz und Erik Marcks. Ein Beitrag zum historisch-politischen Denken in Deutschland 1880–1935. Mit einem Vorwort v. Hans Herzfeld. (Veröffentlichungen der Berliner Historischen Kommission beim Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universität Berlin. Bd. 3). Berlin 1962. 271 s. KB & Å.

Kroschel, Günter & *August-Ludvig Evers,* Die deutsche Flotte 1848–1945. Wilhelmshafen [2]1963. MaB.

Langer, Edmond, Les nationalisations en Autriche. (Collection Scientifique no. 17. La Faculté de Droit de Liege). La Haye 1964.

Lewy, Guenter, The Catholic Church and Nazi Germany. London 1964.

Mary, Geo T. (hrsg.), Stimmen zum 20. Juli 1944. Wiesbaden 1964. 52 s. UB¹.

Maunz, Theodor, Deutsches Staatsrecht. München ¹³1962.

Meier-Welcker, Hans (hrsg.), Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939. Frankfurt a. M. 1964 ff.

Muhlen, Norbert, The Survivors: Report of the Jews in Germany Today. New York 1962.

Pulzer, P. G. J., The Rise of Political Anti-Semetism in Germany and Austria. New York 1964. XIV+364 s. KB & UB¹.

Robertson, E. M., Hitler's Pre-War Policy and Military Plans 1933–1939. London 1963. 207 s. KB & udm.

Schweitzer, Arthur, Big Business in the Third Reich. Bloomington 1964. XII+739 s. UB¹.

Schwineköper, Berent & Franz Laubenberger, Geschichte und Schicksal der Freiburger Juden. (Freiburger Stadthefte, 6). Freiburg 1963.

Wardman, H. V., Ernest Renan. London 1964. VII+227 s. UB¹.

Wulf, Joseph, Presse und Funk im Dritten Reich. Gütersloh 1964.

20. Juli 1944. Hrsg. von der Bundeszentrale für politische Bildung. Bonn 1964. 374 s. UB¹.

6.3. *Benelux:*

Gay, Francois & Paul Wagret, Le Benelux. (Que sais-je? 870). Paris ²1962.

6.4. *Frankrig:*

Cobban, Alfred, The Social Interpretation of the French Revolution. Cambridge 1964. XII+178 s.

Desternes, Suzanne & Henriette Chandet, L'impératrice Eugénie intime. Paris 1964. 336 s. UB¹.

Documents Diplomatiques Français 1932–1939. Publ. Ministère des Affaires Étrangères, Commission de Publication des Documents Relatifs aux Origines de la Guerre 1939–1945. I.re Série (1932–1935). Tome I: 9. Juillet–14. Novembre 1932. Paris 1964. LXIII+743 s. Udm.

Dominique, Pierre, Clemenceau. Paris 1963. 319 s. UB¹.

Duhamel, Jean, Les cinquante jours de Waterloo a Plymouth. Paris 1963, 250 s. UB¹.

Faivre, Jean-Paul, Le contre-admeral Hammelin et la marine française. Paris 1962. 196 s. MaB.

Farrére, Claude, Histoire de la marine française. Paris 1962. 448 s. MaB.

La Gorce, Paul Marie de, De Gaulle entre deux mondes. Paris 1964. 766 s. UB¹.

Lefrance, Georges, Le mouvement socialiste sous la Troisième Republique (1875–1940). Paris 1963. 444 s. UB¹.

Mauric, François, de Gaulle. Paris 1964.

Pernoud, R., Histoire de la bourgeoisie en France. II: Les temps modernes. Paris 1962. 683 s. UB¹.

Reynaud, Paul, La politique étrangère du Gaullisme. Paris 1964. 269 s. Udm.

Saunders, Edith, The Hundred Days. London 1964. X+323 s. UB¹.

Salomon Delatour, Gottfried (hrsg.). Die Lehre Saint-Simons. (Politica, Abhandlungen und Texte zur politischen Wissenschaft. Bd. 7). Neuwied 1962.

Servan-Schreiber, Émile, Regards sur un demi-siècle. Paris 1964.

Vulliez, Alberg, Les vingt dernières jours de la flotte. (Paris) 1963. 286 s. MaB.

6.5. *Italien, Spanien og Portugal:*

Allen, Edward J., Merchants of Menace: The Mafia, a Study of Organized Crime. Springfield, Ill., 1962.

Halperin, S. William, Mussolini and Italian Fascism. New York 1964. 191 s. UB¹.

La Palombara, Joseph, Interest Groups in Italian Politics. Princeton, N. J., 1964. XV+452 s.

Lewis, Norman, The Honoured Society. The Mafia Conspiracy Observed. London 1964. 245 s. UB¹.

Pintado, V. Xavier, Structure and Growth of the Portuguese Economy. Genève 1964.

Spreafico, Alberto & Josepth LaPalomba-

ra (eds.), Elezioni e comportamento politico in Italia. (Biblioteca di studi politici, 8). Milan 1963. 998 p.

6.6. *Østeuropa og Balkan:*

Berenstein, Tatiana & Adam Rutkowski, Hilfsaktion für Juden in Polen 1939–1945. Warschau 1963.

Gheorghiu-Dej, Gheorghe, 20th Anniversary of Rumania's Liberation from under the Fascist Yoke. Bucharest 1964.

Linder, Willy, Die Kommunistische Planwirtschaft am Beispiel Ungarns. Zürich 1964.

On the Foreign Policy of the Rumanian People's Republic. Bucharest 1964.

6.7. *Rusland:*

Agar, Augustus, Baltic Episode. A Classic of Secret Service in Russian Waters. London 1963. 256 s. MaB.

Ahlmann, Hans W. (ed.), Sovjetunionen. Stockholm 1964.

Black, Cyril E. (ed.), Rewriting Russian History. Soviet Interpretations of Russia's Past. (Vintage Russian Library-V. 738). New York 1962.

Dan, Theodore, The Origins of Bolshevism. London 1964. XII+468 s.

Feifer, George, Justice in Moscow. London 1946.

Fleming, Peter, The Fate of Admiral Kolchak. London 1963. 254 s. MaB.

Florinsky, Michael T., Russia: A Short History. New York 1964.

Grundwald, Constantin de, Le Tsar Alexandre II et son temps. Paris 1963. 388 s. UB[1].

Jasny, Naum, Essays on the Soviet Economy. (Praeger Publications in Russian History and World Communism, 104). New York 1962. 297 s. KB & Å.

Kirschen, Leonard, Prisoner of Red Justice. London 1963. 224 s. MaB.

Lewytzkyj, Borys & Kurt Müller, Sowjetische Kurzbiographien. (Schriftenreihe des Forschungsinstitutes der Friedrich-Ebert-Stiftung. B. Historisch-politische Studien). Hannover 1964.

Mamatey, Victor S., Soviet Russian Imperialism. New York 1964. 191 s. UB[1].

Vorres, Ian, The Last Grand-Duchess. Her Imperial Highness Grand-Duchess Olga Alexandrowna, 1882–1960. London 1964. 256 s. UB[1].

7. MELLEMØSTEN

Adamson David, The Kurdish War. London 1964.

Badi, Joseph, The Government of the State of Israel. New York 1963.

Bloch, Jochanan, Das anstössige Volk. Heidelberg 1964.

Devereux, Robert, The First Ottoman Constitutional Period. A Study of the Midhat Constitution and Parliament. (The John Hopkins University Studies in Historical and Political Science. Ser. 81, 1963, no. 1). Baltimore 1963, 310 s. KB & Å.

Fisch, Harold, Jerusalem and Albion. London 1964.

Harris, Christina Phelps, Nationalism and Revolution in Egypt. Haag 1964.

Haseeb, K., The National Income of Iraq. 1953–1961. New York 1964.

Hitti, Philip K., History of the Arabs from the Earliest Times to the Present. London 1964. XXIII+822 s. UB[1].

Kinross, John Patrick Douglas Balfour, Atatürk. The Rebirth of a Nation. London 1964. XVIII+542 s. UB[1].

Mardin, Serif, The Genesis of Young Ottoman Thought. A Study in en Modernization of Turkish Political Ideas. (Princeton Oriental Studies, Vol. 21). Princeton 1962. 456 s. KB & Å.

Sayigh, Yusif A., Entrepreneurs of Lebanon. The Role of the Business Leader in a Developing Economy. (Harvard Middle Eastern Studies, 7). Cambridge, Mass., 1962. 181. KB & Å.

Stevens, Georgiana G. (ed.), The United States and the Middle East. Englewood Cliffs, N. J., 1964.

Taeschner, Franz, Geschichte der arabischen Welt. (Kröners Taschenausgabe, Band 359). Stuttgart 1964.

8. ASIEN OG AUSTRALIEN

Behari, Bepin, Gandhian Economic Philosophy. Bombay 1936.

Cottrell, Leonard, The Tiger of Ch'in. How China became a Nation. London 1962. 244 s. MaB.

De Guzman, R. P. (ed.), Patterns in Decision-Making: Case Studies in Philippine Public Administration. Honolulu 1963.

Endacott, G. B., An Eastern Entrepot. A Collection of Documents Illustrating the History of Hong Kong. (Department of Technical Co-operation. Overseas Research Publication no. 4). London 1964.

Fonseca, A. J., Wage Determination and Labour in India. London 1964.

Gandhi, Mohandas Karamchand, An Autobiography: The Story of My Experiments with Truth. Boston 1962.

Grossholtz, Jean, Politics in the Philippines. Bosten 1964. XVI+293 s.

Hindley, Donald, The Communist Party of Indonesia, 1951–1963. Berkeley 1964.

Japan in the Free World Economy. New York 1963.

Korean Constitution. Election and Political Party Laws. Seoul 1964. 363 s. Udm.

Lamb, Alastair, The China-India Border. London 1964. XVI+192 s. UB[1].

Latourette, Kenneth Scott, A Short History of the Far East. New York [4]1964.

Mills, Lennox A., Southeast Asia. Illusion and Reality in Politics and Economics. Minneapolis 1964. VIII+365 s.

Purcell, V., The Revolution in Southeast Asia. London 1962.

Pu Yi, Aisin-Gioro, From Emperor to Citizen. The Autobiography of Aisin-Gioro Pu Yi. Peking 1964.

Rywkin, Michael, Russia in Central Asia. New York 1963.

Schram, Stuart R., The Political Thought of Mao Tse-tung. (Praeger Publications in Russian History and World Communism, Nr. 134). New York 1963. IX+319 s.

Tung, William L. The Political Institutions of Modern China. The Hague 1964.

Yu, Frederick T. C., Mass Persuation in Communist China. London 1964.

9. AFRIKA

Awa, Eme O., Federal Government in Nigeria. Berkeley 1964. X+349 s.

Becker, Peter, Rule of Fear. The Life and Times of Dingane, King of the Zulu. London 1964.

Coleman, James S. & Carl G. Rosberg, jr. (eds.), Political Parties and National Integration in Tropical Africa. Berkeley 1964. XIII+730 s.

Constitutions of the New Afrikan States. A Critical Survey. Cairo 1962.

Davidson, Basil, The African Past. London 1964.

Day, John R., Railways of Southern Africa. London 1963.

Friedland William H. & Carl G. Rosberg (eds.), African Socialism. Stanford 1964.

Gordon, King, The United Nations in the Congo. (Carnegie Endowment for International Peace). 1962. 184 s. AmL.

Innes, L. A. Rose, Judicial Review of Administration Tribunals in South Africa. Cape Town 1963.

Legum, Coiln & Margaret, South Africa: Crisis for the West. London 1964. 333 s. Udm.

Lemarchand, René, Political awakening in the Belgian Congo. Berkeley 1964. XI+357 s.

LeVine, Victor T., The Cameroons from Mandate to Independence. Berkeley 1964. XIV+329 s.

McCall, Daniel F., Africa in Time-Perspective. A Discussion of Historical Reconstruction from Unwritten Sources. London 1964.

Morgenthau, Ruth Schachter, Political Parties in French-speaking Africa. Oxford 1964.

Mosley, Leonard, Hailie Selassie. The Conquering Lion. London 1964. 306 s. Udm.

Senghor, Léopold Sédar, An African Socialism. London 1964.

Strauch, Hanspeter F., Panafrika. Kontinentale Weltmacht im Werden? Anfänge, Wachstum und Zukunft der afrikanischen Einigungsbestrebungen. Zürich 1964. 416 s.

Strong, C. S. & D. Gibb, A Geography of

the Rhodesias and Nyasaland. London 1963.

Wraith, Ronald, Local Government in West Africa. New York 1964. 184 s.

10. AMERIKA

The New World Looks at its History. International Congress of Historians of the United States and Mexico. Austin, Texas, 1963. 200 s. AmL.

10.1. *USA og Canada:*

Beck, Warren A., New Mexico. A History of Four Centuries. Norman 1962. 363 s. AmL.

Benson, Ezra Taft, Cross Fire. The Eight Years with Eisenhower. Garden City, N. Y., 1962. 627 s.

Billington, Ray Allen (ed.), The Making of American Democracy. Rev. ed. 2 vol.s New York 1962. AmL.

Bruce, David K. E., Sixteen American Presidents. New York 1962. 336 s. AmL.

Carr, Robert K., Federal Protection of Civil Rights: Quest for a Sword. Ithaca, N. Y., ²1964.

Commager, Henry Steele (ed.), Documents on American History. New York ⁷1963. 632 s. AmL.

Craven, Avery, An Historian and the Civil War. Chicago 1964. V+233 s.

Craven, Avery Odelle, The United States. Experiment in Democracy. Boston ²1962. 676 s. AmL.

Cushman, Robert Eugene, Leading Constitutional Decisions. New York ¹²1963. 494 s. AmL.

De Conde, Alexander, A History of American Foreign Policy. New York 1963. 914 s. AmL.

Desmond, James, Nelson Rockefeller. New York 1964. 330 s. AmL.

Elazar, Daniel Judah, The American Partnership. Chicago 1962. 358 s. AmL.

Estey, Marten S., Philip Taft & Martin Wagner (eds.), Regulating Union Government. (Industrial Relations Research Association Series, Publ. 31). New York 1964. VIII+230 s.

Finer, Herman, Dulles over Suez. The Theory and Practice of his Diplomacy. London 1964. XIX+538+XIV s.

Franklin, John Hope, The Emancipation Proclamation. Garden City, N. Y., 1963. 181 s. AmL.

Fulbright, J. William, Fulbright of Arkansas. Washington, D. C., 1963. 279 s. AmL.

Garraty, John A. (ed.), Quarrels That Have Shaped the Constitution. New York 1964. X+276 s.

Ginzberg, Eli & Alfred S. Eichner, The Troublesome Presence. American Democracy and the Negro. London 1964. VIII+339 s.

Goebel, Julius, jf. (ed.), The Law Practice of Alexander Hamilton. Documents and Commentary. Vol. I. New York 1964.

Hansen, Harry, The Civil War. New York 1962. 672 s. AmL.

Havard, William C., jr. & Floyd L. Corty, Rural–Urban Consolidation: The Merger of Governments in the Baton Rouge Area. Ann Arbor 1964. XV+181 s.

Hudon, Edward Gerard, Freedom of Speech and Press in America. Washington 1963. 224 s. AmL.

Hughes, Langston, Fight for Freedom. New York 1962. 224 s. AmL.

Johnson, Lyndon B., My Hope for America. New York 1964. 127 s. Udm.

Keller, Morton (ed.), The New Deal, what was it? New York 1963. 122 s. AmL.

Kennedy, John F., The Burden and the Glory. New York 1964.

Kennedy, John F., John Fitzgerald Kennedy 1917–1963. A Chronological List of References. Washington 1964.

Kennedy, John F., A Nation of Immigrants. New York 1964. XI+111 s. KB & Udm.

Link, Arthur S., Woodrow Wilson. A Brief Biography. New York 1963. 191 s. KB & AmL.

Lippmann, Walter, The Essential Lippmann. New York 1963. 552 s. AmL.

May, Edgar, The Wasted Americans: Cost of Our Welfare Dilemma. New York 1964.

Minar, David W., Ideas and Politics. The

American Experience. Homewood, Ill., 1964. XII+435 s.

Morison, Samuel Eliot, The Two-Ocean War. A Short History of the United States Navy in the Second World War. Boston 1963. 611 s. AmL & MaB.

Mosteller, Frederick & David L. Wallace, Inference and Disputed Authorship: The Federalist (Addison Wesley Series in Behavioral Science: Quantitative Methods) Reading, Mass., 1964. XV+287 s.

Nelson, William H. (ed.), Theory and Practice in American Politics. Chicago 1964. XV+149 s.

Newcomb, Richard F., Savo. The Incredible Naval Débâcle off Guadalcanal. London 1963. 238 s. MaB.

Norris, Hoke (ed.), We Dissent. New York 1962. 211 s. AmL.

Osgood, Robert Endicott, Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations. The Great Transformation of the Twentieth Century. Chicago 1964. 491 s. Udm.

Perkins, Dexter & Glyndon G. Van Deusen, The American Democracy. Its Rise to Power. New York 1964. XVI+687 s.

Pettigrew, Thomas F., A Profile of the Negro American. New Jersey 1964.

Pierce, Philip N. & Frank O. Hough, The Compact History of the United States Marine Corps. New York 1964. 336 s. MaB.

Polsby, Nelson W., Congress and the Presidency. Englewood Cliffs, N. J., 1964. VIII+120 s.

De Sola Pool, Ithiel; Robertt P. Abelson & Samuel L. Popkin, Candidates, Issues, and Strategies. A Computer Simulation of the 1960 Presidential Election. Cambridge, Mass., 1964. XII+167 s.

Presthus, Robert & L. Vaughn Blankenship, Men at the Top. A Study in Community Power. New York 1964.

Raymond, Jack, Power at the Pentagon. London 1964. XIV+363 s.

Roberts, Ralph, Platforms of the Democratic Party and the Republican Party 1964. Washington 1964.

The Rockefeller Foundation. A Condensed Record of Activities from 1913 to 1963. New York 1963.

Rusk, Dean, The Winds of Freedom. Selections from the Speeches and Statements of Secretary of State. (January 1961–August 1962). Boston 1963.

Sorensen, Theodore C., Decision-Making in the White House. The Olive Branch or the Arrows. New York 1963. XVII+94 s.

Stampp, Kenneth M., The Peculiar Institution. Negro Slavery in the American South. London 1964. 431 s. UB[1].

Stanley, David T., The Higher Civil Service. An Evaluation of Federal Personel Practices. Washington, D. C., 1964.

Sussman, Leila A., Dear FDR: A Study of Political Letter-writing. Totowo, N. J., 1963.

Wagner, Frederick, Submarine Fighter of the American Revolution. The Story of David Bushnell. New York 1963. 146 s. MaB.

Watson, Bruce & William Tarr, The Social Sciences and American Civilization. New York 1964.

Williamson, Jeffrey G., American Growth and the Balance of Payments, 1820–1913. Chapel Hill 1964.

Zeiger, Henry, Lyndon B. Johnson: Man and President. New York 1963. 143 s. AmL.

Zeigler, Harmon, Interest Groups in American Society. Englewood Cliffs, N. Y., 1964.

10.2 *Latinamerika:*

Bell, Wendell, Jamaican Leaders. Political Attitudes in a New Nation. Berkeley 1964. XII+229 s.

Benham, F. & H. A. Holley, A Short Introduction to the Economy of Latin America. London 1964. X+169 s. UB[1].

Bernhard, Guillermo, La reforma agraria en los paises latinoamericanos. Montevideo 1962.

Campobassi, José S. et al., Los partidos politicos: estructura y vigencia en la Argentina. Buenos Aires 1963.

Enzensberger, Hans Magnus, Politik und

Verbrechen. Neun Beiträge. Frankfurt 1964. 398 s.

Institutional Reforms and Social Development Trends in Latin America, Washington 1963.

Johnson, John J. (ed.), Continuity and Change in Latin America. Stanford, Calif., 1964. XIII+ 282 s.

McClellan, Grant S., U. S. Policy in Latin America. New York 1963. 263 s. AmL.

Maritano, Nino & Antonio H. Obais, An Alliance for Progress; the Challenge and the Problem. Minneapolis 1946.

Maza Zavala, D. F. Problemas de la economia exterior de Venezuela. (Ediciones de la Biblioteca, 9. Coleccion Ciencias Sociales, V). Caracas 1962.

Newman, Peter, British Guiana. London 1964.

Page, Homer, Puerto Rico: the Quiet Revolution. New York 1963. 175 s. AmL.

Parry, J. H. & P. M. Sherlock, A Short History of the West Indies. London 1963. XII+316 s. UB[1].

Ramos, Samuel, Profile of Man and Culture in Mexico. New York 1962.

Rampersad, Frank, Growth and Structural Change in the Economy of Trinidad and Tobago 1951–1961. Jamaica 1963.

Raushenbuch, Hilmer Stephen, The Challenge to the Alliance for Progress. Washington 1962. 89 s. AmL.

Ruiz, Ramón Eduardo, Mexico: The Challenge of Poverty and Illiteracy. San Marino, Calif., 1963.

Scobie, James R., Argentina. A City and a Nation. New York 1964.

Seers, Jolly (ed.), Cuba. Chapel Hill 1964.

Symposium on Latin America. Wellesley, Mass., 1963. 223 s. AmL.

Smith, T. Lynn, Brazil: People and Institutions. Baton Rouge 1963.

Urquidi, Victor L., The Challenge of Development in Latin America. London 1964.

Whiteford, Andrew Hunter, Two Cities of Latin America: A Comparative Description of Social Classes. Garden City, N. Y., 1964.

Withers, William, The Economic Crisis in Latin America. London 1964.

Worcester, Donald E & Wendell G. Schaeffer, The Growth and Culture of Latin America. New York 1962. XVIII+ 963 s. UB[1].

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

Frankrigs økonomi og den økonomiske planlægning
Den engelske arbejderregerings første budget

Frankrigs økonomi og økonomiske planlægning

PLANLÆGNINGEN – MÅL OG MIDLER

Økonomisk planlægning er i de senere år kommet stærkt frem i den økonomisk-politiske debat. I de østlige økonomier har planlægning været praktiseret igennem mange år. Det samme gælder i nogen grad for udviklingslandene. I de vestlige industrialiserede lande synes planlægning at være i direkte modstrid med det almindeligt accepterede princip om decentraliserede økonomiske beslutninger med prissystemet som den balancerende og allokeringsbestemmende mekanisme.

I disse lande er debatten om økonomisk planlægning imidlertid blevet intensiveret i den senere tid. Planlægning er dog langtfra et nyt fænomen i de vestlige industrialiserede lande. Frankrig og Holland f. eks. har i efterkrigsperioden haft en ret omfattende planlægning. Planlægning er jo heller ikke et spørgsmål om enten-eller, men et spørgsmål om mere eller mindre. En vis planlægning vil der altid være f. eks. i forbindelse med offentlige investeringer, der som hovedregel er basisinvesteringer. Men netop dette, at de offentlige investeringer er af afgørende betydning for den private sektor og dette, at den offentlige sektor efterhånden er blevet så stor i forhold til den private, gør det naturligt, at man ved tilrettelæggelsen af de offentlige budgetter forsøger at vurdere virkningen på hele økonomien. Også vanskeligheden med at sikre en hurtig og stabil vækst med de traditionelle midler har formentligt bidraget til at aktualisere debatten om økonomisk planlægning.

Forsøg på en egentlig omfattende økonomisk planlægning er imidlertid et relativt nyt fænomen i de vestlige industrialiserede lande. Ved en egentlig planlægning må forstås det, at man opstiller mål for udviklingen i hele økonomien, opstiller en altomfattende plan for, hvorledes landets samlede ressourcer skal udnyttes i de enkelte perioder samt skaffe de centrale myndigheder midler ved hjælp af hvilke de kan sikre planernes gennemførelse.

Egentlig planlægning i denne forstand findes ikke i de vestlige økonomier, og vanskeligheden er naturligvis som nævnt at forene en sådan planlægning med princippet om decentraliseret beslutningstagen i økonomisk henseende.

På denne baggrund har den økonomiske planlægning i Frankrig særlig interesse, idet denne i princippet er et forsøg på gennem opstilling og offentliggørelse af planer for hele økonomien at påvirke de private beslutninger på en sådan måde, at man gennem disse private (og offentlige) beslutninger får den mest hensigtsmæssige udnyttelse af eksisterende ressourcer. Den franske planlægning forsøger således ikke at erstatte prismekanismen, men at gøre den mere effektiv i henseende til udnyttelsen af landets ressourcer. Formålet er ad denne vej at opnå størst mulig vækst med de givne sparsomme ressourcer; det er »økonomisering« på nationalt plan.

De centrale myndigheder i Frankrig råder ikke over midler, der er tilstrækkelige til at sikre en fuldstændig gennemførelse af planerne, og disse er ikke bindende for de implicerede. Planlæggerne lægger imidlertid stor vægt på det synspunkt, at selve det at opstille en plan og det, at det foregår under medvirken af en lang række personer også fra erhvervslivet, betyder, at de private investeringsbeslutninger påvirkes. Planerne er så at sige en markedsanalyse på nationalt plan, der hjælper de private investorer til at afgøre, hvilke investeringer der vil være profitable.

På den anden side er regering og administration naturligvis ikke helt uden midler til at påvirke investeringsbeslutningerne mere direkte. For det første er den offentlige sektor relativt stor på grund af den store »nationaliserede« sektor, og for det andet er også en del af kreditsystemet nationaliseret. Regeringen har faktisk direkte eller indirekte via kreditgivningen kontrol over op mod halvdelen af de samlede bruttoinvesteringer.

Det centrale planlægningsorgan er Commissariat Genérale du Plan, der i samarbejde med andre dele af administrationen foretager de første beregninger og udkast og i øvrigt koordinere hele planlægningen. Dette organ assisteres af en række moderniseringskommissioner, der kan opdeles i to grupper, de vertikale og de horisontale. Den vertikale gruppe består af kommissioner for de enkelte erhverv, medens den horisontale gruppe består af kommissioner, der arbejder med mere tværgående problemer som f. eks. arbejdskraftproblemer og problemer med generel ligevægt mellem opsparing og investering. Inden for moderniseringskommissionerne nedsættes ofte studiegrupper, der koncentrerer sig om mere specifikke problemer.

Der eksisterer endvidere to konsultative organer. Det økonomiske og Sociale Råd og Planlægningsrådet. Det første består af repræsentanter fra administrationen, arbejdsmarkedets organisationer, erhvervslivet i øvrigt, teknikere og en lang række specielt sagkyndige personer. Planlægningsrådet er mindre og består fortrinsvis af personer med endelig besluttende kompe-

tence som ministre, præsidenten for Banque de France m. fl. Begge organer kan konsulteres under planernes udarbejdelse og skal konsulteres inden den endelige vedtagelse i parlamentet.

Planlægningen blev startet i 1947 af Jean Monnet, og den første plan strakte sig over perioden 1947–1953. Formålet med denne plan var i første række genopbygningen, og man koncentrerede kræfterne om basisindustrierne som kul, stål, elektricitet m. v. Formålet med den første plan var også at sikre en effektiv udnyttelse af Marshall-hjælpen.

Den anden plan (1954–57) og den tredje (1958–61) havde et betydeligt bredere sigte end den første, og man lagde mere vægt på produktivitet end på kapacitet. Skabelsen af Fællesmarkedet i 1959 og devalueringen i 1958 ændrede forudsætningerne for den tredje plan, der derfor blev revideret midt i perioden.

Den fjerde plan (1962–65) er den første mere omfattende plan, der har fungeret uden væsentlige ændringer i dens forudsætninger. Hovedvægten blev her lagt på offentligt konsum og offentlige investeringer i uddannelse m. v. Også de regionale problemer har i denne plan fået en central placering.

Fremgangsmåden ved udarbejdelsen af den fjerde plan var den, at plankommissariatet udarbejdede et udkast, der derefter forelagdes Det økonomiske og sociale Råd til udtalelse. På baggrund af denne udtalelse gav regeringen direktiver for den videre udarbejdelse, hvorefter arbejdet i planlægningskommissionerne begyndte. Inden den endelige vedtagelse i parlamentet blev såvel Det økonomiske og sociale Råd som Planlægningsrådet igen konsulteret.

Udgangspunktet for beregningerne i plankommissariatet er forbrug og forbrugsstruktur i planperiodens sidste år samt en specifikation af den ønskede vækstrate. Der opstilles tre alternativer, 3 pct., 4 1/2 pct. og 6 pct. Det endelige valg blev 5 1/2 pct. Ved beregningen af forbruget støtter man sig på befolkningsprognoser og forbrugsundersøgelser. Beregningerne foretages under forudsætning af uforandret indkomstfordeling og uforandrede relative priser. Eksporten er meget vanskelig at skønne, men man forsøger at anvende hidtidige erfaringer. Import og råstofproduktionen beregnes ved hjælp af tekniske koefficienter estimeret ud fra input-outputtabeller og tilsvarende benytter man ved investeringsberegningerne kapital-outputforhold (evt. marginale).

Det er ikke muligt at give præcis redegørelse for, hvorledes planen opstilles, idet der ikke anvendes en enkelt stor og konsistent model. I den franske planlægning er det praktiske arbejde gået forud for teorien. I det første udkast opererer man med store aggregater (3 indenlandske produktionssektorer), men i de følgende led brydes disse ned på flere sektorer. Fra det første grove udkast og til endelige mere specificerede plan ligger en lang

»iterationsproces«, hvor udkast for enkelte sektorer forelægges i planlægningskommissionerne, der reviderer, giver nye udkast osv.

Det er karakteristisk for arbejdet med planen, at den efterhånden brydes ned på så mange sektorer, at implikationerne for disse kan vurderes af personer fra administration og erhvervsliv med nært kendskab til den pågældende sektor. Derved bliver planlægningen formentlig langt mere realistisk, ligesom dens indhold og målsætning bliver kendt i store kredse.

Det er naturligvis en svaghed, at planen opstilles under forudsætning af uforandrede relative priser, og at planlægningen foregår i mængder (faste priser), men det har hidtil været nødvendigt for overhovedet at komme igennem med beregningerne.

I den femte plan, der skal dække perioden 1966–70, vil man søge at ændre dette forhold og planlægge i værdier. Diskussionen om indkomstpolitik såvel i Frankrig som i andre lande vil også sætte sig spor i den femte plan. Indkomstpolitik er et forsøg på at tilpasse de samlede indkomststigninger til stigninger i produktiviteten. Der er mere eller mindre tale om at planlægge fordelingen af den fremtidige velstandsstigning. For et land, der i forvejen har en omfattende fysisk planlægning, er det da helt naturligt at forsøge at lade indkomstpolitikken blive en del af den almindelige planlægning.

Det er overordentligt vanskeligt at give en vurdering af den franske planlægnings betydning, fordi det er ensbetydende med at give svar på spørgsmålet om, hvordan udviklingen ville have formet sig, hvis man ikke havde gjort, som man gjorde. Blandt planlæggerne synes der dog at være en fast tro på, at arbejdet nytter, og der er næppe tvivl om, at anerkendelsen såvel i den bredere befolkning som i de politiske kredse er vokset. Der er heller ikke tvivl om, at planlægningen i løbet af de godt 15 år, den

TABEL 1

Bruttonationalprodukt, arbejdsstyrke og produktivitet i nogle vestlige lande 1949–1959

	Brutto-nationalprod.	Arbejds-styrke	Produk-tivitet
Vesttyskland[a]	7.4	1.6	5.7
Italien	5.9	1.1[a]	4.8
Frankrig	4.5	0.1	4.3
U. S. A.	3.3	1.2	2.0
Danmark	3.2	1.0[b]	2.2
U. K.	2.4	0.6	1.8

a) 1950–1959. b) 1950–1960.

Anm.: Tallene angiver vækstprocenter. For bruttonationalproduktet beregnet udfra en trend indlagt efter mindste kvadraters metode. Produktivitet er arbejdsproduktivitet beregnet som bruttonationalprodukt pr. mand.

Kilde: Some Factors in Economic Growth in Europe during the 1950's. United Nations 1964.

har været praktiseret, er blevet mere præcis og mere konsistent. De første planer tilsigtede først og fremmest en hurtig genopbygning og modernisering efter krigen og koncentrerede sig som nævnt om nøglesektorer. I de senere planer har sigtet været bredere, og man har forsøgt at omfatte hele økonomien i et konsistent billede på basis af nationalregnskabsopstillinger.

Selv om det ikke er muligt umiddelbart at vurdere planlægningens betydning, er det givet, at den økonomiske vækst i Frankrig har været stor i efterkrigsårene. På trods af, at arbejdsstyrken næsten ikke er vokset i denne periode, har den gennemsnitlige vækstrate i årene 1949–59 været på ca. 4 1/2 pct. Dette overgås i Europa kun af Vesttyskland og Italien, jfr. tabel 1.

For Frankrig mere end for noget andet land har en effektiv allokering af nyinvesteringerne været en forudsætning for økonomisk vækst.

UDVIKLINGEN I ØKONOMIEN

Den nævnte gennemsnitlige vækstrate dækker over perioder med betydeligt stærkere opgang og perioder med tendens til stagnation. Under den første plan var væksten betydeligt større, men i 1952 og 1953 kom man ind i en stagnationsperiode. Udviklingen af basissektorerne var mere eller mindre tilendebragt, og økonomien var bragt ud af balance. Priserne steg kraftigt, og der var underskud på betalingsbalancen. De private investeringer steg næsten ikke, og det samme gjaldt de offentlige.

Koreakrigen medførte en kraftig eksportstigning, og i 1954 var underskuddet på betalingsbalancen næsten forsvundet. Samtidig påbegyndtes den 2. plan, der lagde mere vægt på »sekundære« sektorer og mere vægt på produktivitet. Om de mange bestræbelser på at øge produktiviteten i denne periode har haft større virkning, er det vanskeligt at afgøre, men med begyndelsen af den 2. plan begyndte også en ny stærk opgang i produktionen. Også i denne periode (1954–57) bragtes økonomien imidlertid ud af balance ved en for stærk efterspørgselsstigning. Efterspørgselspresset slog ud i prisstigninger og importstigninger med deraf følgende underskud på handelsbalancen.

Ved opstillingen af den 3. plan blev ligevægt i økonomien og specielt ligevægt på betalingsbalancen derfor et væsentligt mål. Den 3. plan blev herved den første, der omfattede hele økonomien og som havde generel ligevægt som et væsentligt led i planlægningen. I den periode, som den 3. plan omfattede, skete der imidlertid politiske ændringer af en så væsentlig karakter, at forudsætningerne bag den 3. plan måtte bryde sammen. Den femte republik dannedes i 1958, og man besluttede at klare de øjeblikkelige betalingsbalancevanskeligheder ved en devaluering. Fællesmarkedet trådte i kraft med udgangen af 1958. Planlægningskommissionen skiftede leder til den nuværende M. Massé, hvis første arbejde blev en revision

af den 3. plan. Der opstilledes en såkaldt interimistisk plan for de to sidste år i den 3. planlægningsperiode, 1960 og 1961. Denne plan stræbte mod en væsentlig forøgelse af væksten, en stærk stigning i investeringerne – herunder de offentlige – og en fjernelse af handelsbalanceunderskuddet. Planens mål blev nået; investeringer og nationalprodukt begyndte igen at stige stærkt.

Det er således karakteristisk, at den stærke vækst i perioden frem til omkring 1959 – under de tre første planer – var ledsaget af tendenser til generel uligevægt med prisstigninger og betalingsbalanceuligevægt. I begyndelsen af hver af de tre planlægningsperioder var aktivitetsstigningen stærk, men mod slutningen af perioden udviklede den stærke aktivitet et efterspørgselspres. Samtidig faldt investeringerne, hvilket gav stagnationsagtige tilstande i kortere eller længere perioder.

Med den interimistiske plan for 1960 og 1961 og efter den heldigt gennemførte devaluering begyndte igen en stærk opgang, der var ubrudt og forholdsvis stabil frem til 1963.

I 1963 slog den stærke opgang imidlertid igen over i en uligevægt, der fortsatte i begyndelsen af 1964. Årsagen hertil må i nogen udstrækning søges i mere specifikke forhold, hvoriblandt først og fremmest repatrieringen i forbindelse med Algiers uafhængighed. Pris- og lønstigningerne har i 1963 og i hvert fald i begyndelsen af 1964 været stærkere end i de tidligere år. En kraftig stigning i det private konsum som følge af repatrieringen giver en del af forklaringen herpå, ligesom også den voldsomme stigning i importen til dels kan forklares herved. Produktionen har frem til midten af 1964 været tilfredsstillende, om end stigningstakten har været noget lavere end i 1961 og 1962. Ved årsskiftet 1964/65 var der imidlertid tydelige tendenser til stagnation.

Regeringen var fast besluttet på at fastholde stabiliteten, og man gennemførte i september 1963 det såkaldte stabiliseringsprogram. Man indførte kontrol med en lang række priser og fastsatte maksimalpriser f. eks. på kød. Endvidere gennemførtes en kreditpolitisk stramning. Bestræbelserne fulgtes op i november med en udvidelse af priskontrollen, bl. a. til tjenesteydelser, ligesom diskontoen forhøjedes fra 3 1/2 pct. til 4 pct. Tendensen til uligevægt var dog stadig stærk, og yderligere kreditpolitiske forholdsregler gennemførtes i løbet af foråret og sommeren 1964.

Man var noget mere tilbageholdende med hensyn til finanspolitikken. Man var bange for, at en for stærk finanspolitisk stramning ville afbryde væksten. En vis stramning kom dog automatisk gennem den stigning i indtægterne, der fulgte af indkomststigningen. Underskuddet på budgettet for 1964 blev således væsentligt mindre end forudset. Med vedtagelsen af budgettet for 1965 (i dec. 1964) er finanspolitikken blevet yderligere strammet. For første gang i mange år opererer man med ligevægt på statsfinan-

serne, og udgiftsstigningen vil blive søgt begrænset til stigningen i nationalproduktet (der skønnes at blive 6–7 pct. i løbende priser, hvoraf 1–2 pct. er forventede prisstigninger).

Presset på arbejdsmarkedet har medført stærkt stigende lønninger, hvilket i forbindelse med priskontrollen må antages at have medført faldende profitmargin. Dette er igen sammen med de stramme kreditforhold en del af forklaringen på den lave investeringsaktivitet i 1963 og 1964. Fra 1962 til 1963 faldt investeringerne, og stigningen fra 1963 til 1964 var så lav som 3–4 pct.

Også eksporten har i 1963 og 1964 været dårligere end i tidligere år, og man kan ikke se bort fra, at det kan skyldes en ringere konkurrenceevne, måske først og fremmest i kapitalgodeindustrien.

Det er således ikke mærkeligt, at indkomstpolitikken og en forøgelse af de private investeringer er centrale temaer i forberedelsen af den 5. plan.

Den engelske arbejderregerings første budget

1. Efter mange års opposition lykkedes det ved valget i oktober sidste år for Labour at erobre et knebent flertal i det engelske underhus. På det tidspunkt var den opgangskonjunktur, som satte ind i slutningen af 1963, ved at udvikle et meget stærkt efterspørgselspres, der truede med at bringe økonomien ud af balance. Pris- og lønstigningerne blev kraftigere fra sommeren 1964. Uligevægten kom dog især til udtryk gennem en kraftig forringelse af betalingsbalancen, forårsaget af den kraftige importstigning. Mod årets slutning kom dertil spekulative kapitalbevægelser imod pundet.

Den nye regering var således tvunget til at foretage indgreb med så vidt muligt øjeblikkelig virkning, først og fremmest på betalingsbalancen. Man valgte at indføre en midlertidig ekstra importafgift på 15 pct. af importværdien. Dette skridt fulgtes op af en stramning af statsfinanserne i november.

I sidste halvdel af november forøgedes imidlertid den kortfristede kapitaleksport voldsomt, og det blev af hensyn til sterlingkursen nødvendigt at søge betalingsbalanceunderskuddet finansieret ved optagelse af lån. I slutningen af november opnåede Bank of England kredittilsagn fra en række udenlandske centralbanker på et samlet beløb af omkring £ 1000 mill. Samtidig udnyttedes trækningsretten i henhold til en »stand-by«-aftale med Den internationale Valutafond på ca. £ 300 mill.

Det blev således helt kortsigtede indgreb med karakter af kriseindgreb, der kom til at præge labourregeringens første måneder. Det var imidlertid helt klart, at de foretagne indgreb kun kunne afværge den øjeblikkelige krise, og at de måtte følges op af en mere langsigtet politik. I bestræbelserne på at skabe en bedre balance i transaktionerne med udlandet på lidt

længere sigt synes man besluttet på at koncentrere sig dels om en forøgelse af vareeksporten dels om en nedbringelse af de direkte investeringer i udlandet. Forholdsreglerne imod de direkte investeringer omtales nedenfor, afsnit 3.

For vareeksportens vedkommende vil man søge at forbedre Englands konkurrenceevne, dels ved en modernisering og effektivisering af den enkelte industri, dels ved at søge indkomststigningerne begrænset til produktivitetsstigningen gennem en effektiv indkomstpolitik. Allerede i december sidste år opnåede regeringen arbejdsmarkedets godkendelse af et »Joint Statement of Intent on Productivity, Prices and Income«, i hvilket princippet om at begrænse indkomststigningerne til stigningen i produktiviteten slås fast. I februar i år opnåedes yderligere godkendelse af et forslag om at oprette et nyt råd, »National Board for Prices and Incomes«. Dette råd skal erstatte »National Incomes Commission« (NIC) og have en lignende funktion, dog sådan, at regeringen tager initiativet til og ansvaret for de undersøgelser, rådet skal foretage. Rådet er i øjeblikket ved at blive nedsat.

Moderniserings- og effektiviseringsbestræbelserne er for så vidt en gammel tanke. Også den konservative regering ville søge at forbedre Englands konkurrenceevne ad denne vej. Moderniseringsbestræbelserne var imidlertid et meget væsentligt punkt i Labours valgpropaganda, og de er mere eller mindre tvunget til at vise et særligt initiativ her. Det synes at være hensigten at indramme disse bestræbelser i en form for økonomisk planlægning. Økonomiministeriet er for øjeblikket i gang med at udarbejde en plan, der skal dække perioden 1965–70. Det arbejde, der blev påbegyndt under den konservative regering i National Economic Development Council (NEDC) specielt med henblik på effektivisering og indførelse af nye metoder i de hertil oprettede underkommissioner (»Little Neddies«), synes dog at skulle fortsætte.

2. I de første måneder af 1965 begyndte stabiliseringsbestræbelserne at virke, og selv om der stadig er en del uro om pundet, blev den øjeblikkelige krise dog afværget. I månederne før budgettet var det overordentlig vanskeligt at vurdere udviklingstendenserne i økonomien, hvilket tilsyneladende gav anledning til stærke meningsforskelle inden for regeringen. Økonomiminister Brown syntes at være modstander af et kontraktivt budget, medens finansminister Callaghan havde den opfattelse, at de hidtil gennemførte foranstaltninger ikke ville virke tilstrækkeligt kontraktive til at sikre ligevægten i økonomien i 1965. Det blev finansministeriets synspunkter, der sejrede. Inden det vedtagne budget for finansåret 1965/66 omtales, skal udviklingstendenserne i de vigtigste økonomiske størrelser ganske kort omtales.

Den opgang, der i løbet af efteråret 1964 førte frem til en ny sterlingkrise, begyndte i slutningen af 1963, jfr. Økonomi og Politik 1964, nr. 2.

Bruttonationalproduktet steg i opgangens første år med en årsrate af op mod 6 pct. I 2. halvår var stigningstakten lavere, fordi den arbejdskraftreserve, der eksisterede ved opgangsperiodens begyndelse, stort set var brugt op. Som følge heraf vil den reale stigning i bruttonationalproduktet i 1965 være begrænset til produktivitetsstigningen plus stigningen i arbejdsstyrken. NIESR regner med en samlet årlig stigning på godt 4 pct. fra slutningen af 1964 og frem til midten af 1966. Dette implicerer dog formentlig en yderligere nedgang i arbejdsløsheden, der ved udgangen af 1964 allerede var nede på ca. 1,5 pct.

Den stigning i efterspørgslen, som forårsagede opgangen, hidrørte væsentligst fra eksport og offentlige investeringer. For begge disse efterspørgselskomponenters vedkommende gælder det imidlertid, at stigningstakten aftog i løbet af 1964. Til gengæld medførte aktivitetsstigningen, at de private investeringer i løbet af 1964 begyndte at stige kraftigt. Mellem 2. halvår 1963 og 2. halvår 1964 var stigningen i faste priser således ca. 12 pct. Undersøgelser af investeringsplanerne for 1965, foretaget i begyndelsen af 1965, tyder på, at den kraftige investeringsstigning vil fortsætte i 1965. Fortsætter investeringsstigningen, og fortsætter stigningen i de øvrige efterspørgselskomponenter med samme styrke som i 2. halvår af 1964, er der ingen tvivl om, at den samlede efterspørgselsstigning vil være tilstrækkelig til at sikre fuld udnyttelse af produktionsmulighederne.

I de mere pessimistiske vurderinger peges imidlertid på den negative virkning på investeringsaktiviteten, som kan følge af et for stærkt kontraktivt budget. Ligeledes peges på, at den samlede verdenshandel i hvert fald hen mod slutningen af 1965 vil stige svagere end i 1964. Også Englands andel af verdenshandelen har i den senere tid været nedadgående igen efter at have været omtrent konstant i 1963. Endvidere fremhæves, at importafgiften hidtil ikke har begrænset importen væsentligt, men blot medført højere importpriser. Den opsugning af indenlandsk købekraft, der herved er sket, må slå igennem på den indenlandske efterspørgsel.

De, der tror på en stærk sammenhæng mellem investeringsaktivitet og indenlandske forbrug, er således modstandere af et kontraktivt budget. NIESR anser på den anden side en afdæmpning af den indenlandske efterspørgsel for at være en nødvendig forudsætning for en væsentlig forbedring af handelsbalancen. Dels fordi dette er det eneste sikre middel til en lavere stigningstakt i importen, dels fordi der kun herved kan skabes den nødvendige »plads« for en udvidelse af eksporten.

3. Resultatet af overvejelserne forud for det nye budget blev som nævnt et ret kontraktivt budget. Medvirkende til denne beslutning har også været ønsket om at skabe tillid i internationale bankkredse til regeringens evne og vilje til at styre økonomien.

Udgiftsbudgettet (der i øvrigt var kendt før selve budgettet) viser en

stigning på omtrent samme størrelse som i de foregående år. Der synes imidlertid at være tale om en forskydning imellem offentligt forbrug og offentlige investeringer. Stigningen i de offentlige investeringer vil blive lavere end i de foregående år og forbrugsstigningen større. De store udgiftsstigninger falder på uddannelse, sundheds- og velfærdsforanstaltninger og på understøttelser m. v. Finansministeren har anført, at såvel de offentlige som de private investeringer vil blive søgt tilpasset stigningen i nationalproduktet.

På indtægtssiden blev bl. a. gennemført forhøjelser af de indenlandske afgifter på spiritus og tobak, ligesom vægtafgiften på biler forhøjedes. Endvidere gennemførtes forskellige ændringer i beskatningsreglerne for den direkte indkomstskat, en kapitalvindingsskat og en omlægning af selskabsbeskatningen.

Provenuet af de gennemførte ændringer fremgår af nedenstående oversigt:

Oversigt over skatteindtægterne 1964/65 og 1965/66

£ mill.	1964/65	1965/66	
	Faktisk	Skøn før budgettet	Skøn efter budgettet
Indkomstskat	3.272	3.800	3.792
Arveafgifter m. v.	376	355	355
Udbytteskat	423	445	445
Tobaksafgifter	982	980	1.054
Forbrugsskat	633	647	647
Benzinafgifter	674	711	711
Spiritusafgifter	576	567	616
Told og andre afgifter ..	231	207	207
Ekstratolden	77	138	138
Motorafgifter	187	185	234
Skatter og afgifter i alt ..	7.431	8.035	8.199

Kilde: Economist 10.–16. april 1965.

Ændringerne skønnes at give £ 230 mill. ekstra i finansåret 1965/66, fordelt med £ 67 mill. på lavere udgifter (herunder £ 35 mill. hidrørende fra opgivelse af TSR 2-projektet) og £ 167 mill. på højere indtægter. For 1966/67 vil det betyde knap £ 220 mill. i højere indtægter. Den samlede virkning skønnes at blive en nedsættelse af den indenlandske købekraft med ca. £ 250 mill. på årsbasis. Til sammenligning kan anføres, at det konservative budget i april sidste år betød en stramning på £ 100 mill., hvilket dengang skønnedes at nedsætte stigningstakten i den indenlandske efterspørgsel med ca. 1/2 pct. Det hidtil mest kontraktive budget i efterkrigsårene, Selwyn Lloyds i 1961, nedsatte den indenlandske købekraft med ca. £ 200 mill.

En vigtig side af budgettet er den, der gælder forsøget på at nedbringe den private kapitaleksport. Det hævdes, at investorer i England kan have skattemæssig fordel af at investere i udlandet. Dette forhold søges ændret gennem en ændring af skattereglerne. Virkningerne heraf bliver dog kun små i indeværende finansår.

Den nedbringelse af kapitaleksporten, som regeringen stræber mod i år på ca. £ 100 mill., søges opnået ved strengere regler for køb og salg af fremmede værdipapirer. Endvidere vil man skærpe kontrollen med reglen om, at eksportører skal hjemtage betaling senest 6 måneder efter varernes afskibning. Også kontrollen med turistudgifter søges skærpet.

31-5-65
B. H.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Den danske økonomi i 1. kvartal 1965

Medens der ved indgangen til 1964 fandtes visse uudnyttede arbejdskraftreserver, har den fortsat stærke stigning i den økonomiske aktivitet betydet, at man i 1965 allerede fra årets begyndelse nåede op på næsten fuld beskæftigelse. Den samlede ledighed blandt de arbejdsløshedsforsikrede omfattede i årets første kvartal gennemsnitlig godt 29.000 personer – heraf ca. 20.000 arbejdsmænd – mod knapt 44.000 personer sidste år og ca. 46.000 personer i 1962. Målt i forhold til antallet af forsikrede ud-

TABEL 1

Den gennemsnitlige ledighed efter de ugentlige opgørelser

	Arbejdsmænd		Byggefag		Andre mænd		Kvinder		I alt	
	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.
1. kvt. 1962	35.0	13.8	1.9	4.7	5.6	1.9	3.5	2.0	46.0	6.1
– 1963	52.6	20.8	4.8	12.4	8.3	2.8	4.1	2.2	69.8	9.1
– 1964	31.0	12.4	2.0	5.2	6.9	2.3	3.7	1.9	43.6	5.6
– 1965	20.9	8.4	1.4	3.5	4.4	1.4	2.5	1.3	29.2	3.7

gjorde den samlede ledighed i 1. kvartal i år kun godt 3,5 pct. mod godt 5,5 pct. sidste år og ca. 6 pct. i 1962. Den samlede beskæftigelse viste en stigning på ca. 33.000 personer – ca. 4,5 pct. – i forhold til 1. kvartal sidste år. Af den samlede tilgang forklares lidt under halvdelen af den lavere arbejdsløshed, medens resten skyldes væksten i antallet af forsikrede. For en del hænger denne tilgang sammen med den fortsatte afvandring fra

TABEL 2

Gennemsnitlig beskæftigelse og ledighed 1. kvt. 1964–1. kvt. 1965

1000 personer	1. kvt. 1964	2. kvt. 1964	3. kvt. 1964	4. kvt. 1964	1. kvt.[1] 1965
Antal arbejdsløshedsforsikrede	779	780	786	794	797
Antal ledige	44	10	6	15	29
Antal beskæftigede	735	770	780	779	768

1) Foreløbige tal.

landbrugserhvervene, hvis medhjælpsantal ved opgørelsen i februar viste et fald på 7000 personer til knap 58.000 personer. I forhold til tidligere år synes afvandringen nu at finde sted i et noget langsommere tempo. Fra 1962 til 1863 var der således tale om en nedgang på ca. 9000 og i de to foregående år på 15–17.000 personer.

Ifølge oplysningerne fra det af Statistisk Departement beregnede konjunkturbarometer afløstes den forholdsvis optimistiske vurdering af de fremtidige afsætningsforhold, der stort set var fremherskende fra foråret 1964, mod årets slutning af en vis usikkerhed. Imidlertid blev det faktiske forløb noget gunstigere end ventet, og konjunkturbarometeret for marts tyder på, at industrien fortsat befinder sig i en periode med stigende produktion og beskæftigelse, ligesom den forventede indgang af nye ordrer, navnlig eksportordrer, nu vurderes mere optimistisk end tidligere på året.

Også inden for bygge- og anlægsvirksomheden er aktiviteten fortsat høj. Efter Statistisk Departements opgørelse beskæftigedes medio februar inden for dette område i alt ca. 105.000 personer – knap 10.000 flere end året før. For nybyggeri alene var der tale om en beskæftigelsesstigning på ca. 5000 personer til knap 47.000 personer. Også for anlægsvirksomhed var der tale om en betydelig forøgelse, medens antallet af beskæftigede ved reparationsvirksomhed var af nogenlunde samme størrelse som i slutningen af 1964 og lidt lavere end i februar sidste år.

For boligbyggeriets vedkommende viser oplysningerne for de større byområder, at fuldførelserne i 1. kvartal har ligget noget lavere end sidste år, medens det påbegyndte byggeri ligger på samme niveau som i 1964.

TABEL 3

Boligbyggeriet i større byområder[1]) i 1. kvartal

Antal lejligheder	Påbegyndelser		Fuldførelser		Under opførelse ult. kvartalet	
	1964	1965	1964	1965	1964	1965
Januar	1.120	853	1.137	841	22.424	24.280
Februar	714	668	1.156	964	21.980	23.981
Marts	2.158	2.572	1.627	1.840	22.491	24.656

1) Omfatter hovedstadsområdet samt 18 provinsbyer med forstæder.

Dette skyldes imidlertid væsentligst påbegyndelserne af nogle få store montagebyggerier i hovedstaden i marts måned. I provinsbyerne var det påbegyndte boligbyggeri noget mindre end i januar kvartal i fjor. Den fortsatte stigning i den effektive rente, der nu ligger på omkring 9 pct., ville i sig selv kunne motivere en vis nedgang i det påbegyndte byggeri. Ganske vist finansieres en del af byggeriet ved forhåndslån, optaget nogen tid før den endelige prioritering, hvorfor en rentestigning først vil gøre sig gældende efterhånden. Selv i den sidste del af 1964, hvor dette forhold næppe

har haft større betydning, fortsatte imidlertid væksten i påbegyndelserne, og udviklingen i årets første måneder tyder ikke på, at selve finansieringsforholdene endnu har betydet nogen nævneværdig afdæmpning af byggetempoet. Som følge af den meget høje byggeaktivitet, der prægede 1964, lå det igangværende byggeri ved udgangen af året i det her betragtede område over 20 pct. højere end ved udgangen af 1963. Dette medfører, at fortsættelsesarbejderne beslaglægger en forholdsvis større del af arbejdsstyrken, hvilket i sig selv vil have en tendens til at reducere niveauet for såvel påbegyndelser som fuldførelser.

Da byggeaktiviteten sidste år navnlig tog et stærkt opsving uden for de større byområder, er det sandsynligt, at dette gælder endnu mere udtalt for landet som helhed. Målt ved antal kvadratmeter lå det samlede igangværende boligbyggeri ved årets begyndelse ca. 25 pct. over sidste års niveau – målt ved antal lejligheder var der tale om en stigning på ca. 38 pct. For det erhvervsmæssige byggeri under ét var der tale om en stigning på knap 25 pct., for landbrugets avlsbygninger dog ca. 75 pct. og for kontor- og butiksbyggeri kun ca. 12 pct. Det ikke erhvervsmæssige byggeri – væsentligst offentligt byggeri af skoler, hospitaler m. v. – viste en stigning i de igangværende arbejder på ca. 23 pct. For finansåret 1965–66 var der i det offentlige investeringsprogram regnet med byggeinvesteringer på ca. 1,1 mldr. kr. – en stigning i forhold til 1964–65 på ca. 30 pct. – hvoraf ca. 750 mill. kr. til fortsættelsesarbejder og ca. 350 mill. kr. til nye arbejder. Under hensyntagen til de betydelige krav, som det store igangværende byggeri stiller til arbejdskraften, har regeringen imidlertid besluttet at udskyde påbegyndelserne af nye offentlige byggearbejder til efter den 1. februar 1966, hvilket tillige vil nødvendiggøre en revision af det offentlige investeringsprogram for den kommende tre-års periode.

Detailomsætningen i årets to første måneder viste under ét en opgang på ca. 7 pct. i forhold til sidste år, dog var der for gruppen »andre forbrugsvarer« – væsentligst varige forbrugsgoder – tale om en stigning på ca. 12 pct. Korrigerer man imidlertid for de indtrufne prisstigninger, er omsætningen af nærings- og nydelsesmidler kun steget ubetydeligt, og da dette vareområde indgår i det samlede indeks med ret stor vægt, viser den

TABEL 4

Indeks for detailomsætningen i januar–februar

1961 gns. = 100	1964	1965
Nærings- og nydelsesmidler	117	124
Beklædning m. v.	107	114
Andre forbrugsvarer	107	120
I alt detailhandel	113	121

samlede detailomsætning kun en stigning på et par procent. For beklædning m. v. er der tale om en reel vækst på ca. 5 pct. og for den øvrige detailhandel på knapt nok det dobbelte. Udviklingen i forbruget – med en kraftig stigning i salget af varige forbrugsgoder – svarer til de hidtidige erfaringer, og stigningstakten synes ikke at være nævneværdigt afsvækket sammenlignet med de nærmest foregående måneder.

Derimod har bilhandelen – der ikke indgår i detailomsætningsindekset – været præget af en voldsom vækst. I 1. kvartal blev indregistreret ca. 32.500 nye personmotorkøretøjer – knap 10.000 eller godt 40 pct. flere end i samme periode sidste år. Også for lastvogne m. v. var der tale om en betydelig stigning – ca. 25 pct., og for begge grupper gælder, at antallet af nyindregistreringer lå ca. 15 pct. over 1962-niveauet. Den voldsomme stigning, der navnlig vedrører marts måned, er formentlig i overvejende grad bestemt af de under finanslovforhandlingerne fremsatte afgiftsforslag.

Medens stigningen i reguleringspristallet fra kvartal til kvartal i 1964 udgjorde omkring 1 point – i april kvartal, hvor de generelle løntillæg under helhedsløsningen gjorde sig gældende dog lidt mere – steg pristallet fra oktober til januar i år med 1,9 points, og fra januar til april var stigningen af samme størrelsesorden. Når man tager hensyn til, at den årlige regulering af huslejeposten betød en stigning i det samlede pristal på 0,5 points, har prisstigningen i januar kvartal været væsentligt stærkere end tidligere. Af den samlede stigning tegner fødevareposten samt tjenesteydelserne sig for langt den største del med forhøjelser på 0,9 resp. 0,5 points. For fødevarernes vedkommende er dette delvis en følge af de fortsat høje eksportpriser på okse- og kalvekød, medens opgangen i posten »Forskellige varer og tjenesteydelser« dels skyldes lønstigninger, dels forhøjelsen af telefontaksterne. Med stigningen i april-pristallet til 109,83 points er det

TABEL 5

Reguleringspristallet

	Januar 1964	April 1964	Juli 1964	Oktober 1964	Januar 1965	April 1965
Fødevarer i alt	102.5	104.3	106.1	107.5	108.8	111.3
Klæder, fodtøj, vask	100.9	101.8	102.2	102.9	103.5	105.0
Brændsel, belysning	104.7	107.6	108.2	108.3	110.9	113.0
Anskaffelse og vedligeholdelse af varige forbrugsgoder	101.2	101.9	102.1	103.2	104.3	104.9
Spiritus, tobak, fortæring ude	101.1	102.3	104.1	104.7	105.3	106.5
Transport	102.8	103.8	104.3	104.6	104.7	105.6
Forskellige varer og tjenester	104.3	106.9	107.6	109.4	113.0	117.8
Varer og tjenester i alt	102.5	104.1	105.2	106.3	107.7	109.9
Boligbenyttelse	104.4	104.4	104.4	104.4	109.2	109.2
Reguleringspristallet i alt	102.8	104.2	105.1	106.0	107.9	109.8

givet, at julipristallet udløser en dyrtidsportion til efteråret, idet grænsen herfor er 108,5 points. En yderligere portion vil blive udløst ved 111,5 points, og spillerummet er således kun 1,67 points. Det må her tages i betragtning, at forårets lønforhøjelser næppe endnu har påvirket pristallet i fuldt omfang. Som omtalt i sidste nummer af »Økonomi og Politik« vil de overenskomstmæssige forhøjelser sammen med dyrtidsregulering pr. 1. marts medføre en lønstigning på op mod 5 pct. Råvareprisstigningen er stort set ophørt, og den fortsatte stigning i engrospriserne må derfor overvejende tilskrives de indenlandske bestemte omkostninger.

Det fremdeles betydelige efterspørgselspres i den indenlandske økonomi har medført en stærk opgang i importen. Ganske vist ligger stigningstakten nu lidt lavere end sidste år, men i 1. kvartal af 1965 var den samlede vareimport dog ca. 17 pct. større end i samme periode i fjor.

TABEL 6

Vareimporten

Mill. kr.	1. kvt. 1964	4. kvt. 1964	1. kvt. 1965
Korn	90	51	52
Andre landbrugsvarer	295	222	293
Industrielle råvarer	861	1.176	1.113
Brændsel	587	563	547
Halvfabrikata	524	594	613
Maskiner	654	830	755
Skibe og fly	47	88	105
Motorkøretøjer m. v.	315	368	453
Andre forarbejdede varer	514	683	657
Nærings- og nydelsesmidler	269	308	276
I alt	4.156	4.883	4.864

Siden afslutningen af 1964-høsten, hvis udbytte lå ca. 10 pct. højere end i 1963, er kornimporten aftaget stærkt. Stigningen i de internationale råvarepriser medførte i begyndelsen af 1964 en vis prisbestemt lageropbygning. Ved udgangen af 1964 var prisstigningen imidlertid stort set opført, og den fortsatte opgang i råvareimporten er således overvejende bestemt af den indenlandske expansion. I alt lå importen i 1. kvartal i år ca. 30 pct. højere end sidste år, og da importpriserne nu ligger omkring 5 pct. over sidste års niveau, har der været tale om en stigning i de importerede mængder på ca. 25 pct.

Såvel importen af halvfabrikater som af maskiner m. v. viser en lidt langsommere vækst end hidtil. For maskinimportens vedkommende skyldes den aftagende stigningstakt navnlig, at importen af landbrugsmaskiner m. v. er gået tilbage i forhold til 1964, hvor investeringerne inden for dette er-

TABEL 7

Procentvis ændring i vareimporten

	1. kvartal 1963–64	2. kvartal 1963–64	3. kvartal 1963–64	4. kvartal 1963–64	1. kvartal 1964–65
Korn	91	68	152	− 41	− 42
Andre landbrugsvarer	28	6	22	4	− 1
Industrielle råvarer	30	23	18	33	29
Brændsel	20	5	− 8	13	− 7
Halvfabrikata	19	22	20	25	17
Maskiner	11	25	16	36	15
Skibe og fly	88	298	18	91	123
Motorkøretøjer m. v.	24	32	39	38	44
Andre forarbejdede varer	22	31	27	24	28
Nærings- og nydelsesmidler	25	25	16	2	3
I alt	23	26	18	24	17

hverv lå meget højt. Importen af maskiner til byerhvervene synes siden efteråret 1964 at være blevet stabiliseret, men det fortsat høje niveau tyder på, at investeringsaktiviteten på dette område er nogenlunde usvækket. Importen af skibe, der også i 1964 lå højt, er i år steget yderligere. Det samme gælder importen af motorkøretøjer, hvor en vis hamstring i forbindelse med gennemførelsen af de nye afgifter utvivlsomt har gjort sig gældende. For gruppen »andre forarbejdede varer« – væsentligst forbrugsvarer – er stigningstakten usvækket, medens importen af nærings- og nydelsesmidler ligger på samme niveau som sidste år.

Exporten af maskiner og instrumenter, der i 1. halvår af 1964 var lidt

TABEL 8

Vareexporten

Mill. kr.	1. kvt. 1964	4. kvt. 1964	1. kvt. 1965
Landbrugsvarer	1.644	1.842	1.732
Fiskeprodukter	144	167	158
Nærings- og nydelsesmidler	72	126	66
Olie, oliekager m. v.	89	108	111
Medicinalvarer	53	58	53
Andre kemiske produkter	113	122	129
Maskiner og instrumenter	522	660	643
Møbler	57	78	71
Andre trævarer	45	54	52
Tekstil og beklædning	140	151	157
Transportmidler	95	368	144
Metalvarer	106	153	133
Andre varer	245	290	262
I alt	3.345	4.177	3.712

TABEL 9

Procentvis ændring i exporten af industrivarer

	1. kvartal 1963–64	2. kvartal 1963–64	3. kvartal 1963–64	4. kvartal 1963–64	1. kvartal 1964–65
Nærings- og nydelsesmidler	67	41	62	3	−8
Olie, oliekager m. v.	24	−5	15	20	25
Medicinalvarer	29	23	18	7	–
Andre kemiske produkter	19	26	4	13	14
Maskiner, instrumenter	2	7	11	22	23
Møbler	39	44	15	34	25
Andre trævarer	36	15	17	10	16
Tekstil og beklædning	30	33	22	19	12
Metalvarer	25	20	14	26	25
Transportmidler	−29	−58	−16	188	52
Industriexport i alt, excl. nye og brugte skibe	21	18	17	17	16

trykket som følge af den vigende investeringskonjunktur i Vesteuropa, har siden midten af året været i stærk vækst, og denne udvikling er fortsat i 1965. Også for den øvrige del af industriexporten, excl. skibe, er den hidtidige fremgang fortsat for de fleste varers vedkommende. Dog synes den engelske 15 pct. særtold, der blev indført sidste efterår, at have væksten i exporten af næring- og nydelsesmidler – navnlig øl – samt af tekstil og beklædning.

Exporten af landbrugsvarer har formet sig ret ugunstigt, idet kun exporten af konserves viser en fortsat vækst. Den stærke stigning i flæskeproduktionen og de store tilførsler til det engelske baconmarked har dels trykket priserne, der nu ligger en halv snes procent lavere end sidste år, dels medført, at store mængder har måttet afsættes til tredielande, bl. a. Østeuropa og Sovjet.

TABEL 10

Landbrugseksporten

Mill. kr.	1. kvartal 1964	4. kvartal 1964	1. kvartal 1965
Svin, bacon, flæsk	513	532	470
Hornkvæg, okse- og kalvekød	241	241	234
Smør	161	198	171
Ost	91	96	86
Æg	29	20	23
Slagtet fjerkræ	60	62	52
Konserves	200	265	265
Korn	21	34	68
Andre landbrugsvarer	348	394	234
I alt	1.664	1.842	1.603

Også smørprisen har været vigende, men nedgangen er dog blevet mere end opvejet af mængdestigningen, således exportprovenuet har kunnet forøges lidt i forhold til sidste år. For ost, æg og fjerkrækød har den gradvise iværksættelse af fællesmarkedets landbrugsordninger betydet en forringelse af afsætningsvilkårene, og såvel priser som mængder har været faldende. Kun for okse- og kalvekød er exportpriserne steget yderligere, således at provenuet har kunnet opretholdes næsten uændret trods faldende mængder.

TABEL 11

Procentvis ændring i exporten af forskellige landbrugsvarer

	1. kvartal 1963-64	2. kvartal 1963-64	3. kvartal 1963-64	4. kvartal 1963-64	1. kvartal 1964-65
Svin, bacon, flæsk	26	19	12	− 1	− 8
Hornkvæg, okse- og kalvekød ...	2	−12	1	14	− 3
Smør	− 2	1	13	16	6
Ost	9	2	5	7	− 5
Æg	−55	−47	−40	−37	−21
Slagtet fjerkræ	− 2	8	12	3	−13
Konserves	6	− 5	13	24	33

Alt i alt androg vareimporten i 1. kvartal ca. 4.865 mill. kr., medens vareexporten var på ca. 3.710 mill. kr. Underskuddet på handelsbalancen blev derfor godt 1.150 mill. kr. – kun i 2. kvartal sidste år har underskuddet været større. På tjenestebalancen kan nettoindtægten skønsmæssigt anslås til ca. 525 mill. kr., således at det samlede underskud har været på ca. 625 mill. kr.

Såvel udviklingen i den indenlandske efterspørgsel som i udenrigshandelen vidner om et betydeligt efterspørgselspres, og der er ikke i øjeblikket udsigt til, at denne situation vil ændres, bl. a. fordi den gennem forårsmånederne diskuterede stramning af finanspolitikken foreløbig ikke er blevet effektiv.

Det betydelige underskud på vare- og tjenestebalancen har medført, at valutastillingen i løbet af 1. kvartal i år er blevet en del forringet. Sædvanligvis vil valutaudviklingen i årets første del forløbe noget ugunstigere end senere hen, bl. a. fordi nettoindtægterne på tjenestebalancen – navnlig af turisme – sæsonmæssigt ligger lavt. Det må tillige tages i betragtning, at valutabeholdningen i år kun i begrænset omfang er blevet suppleret med udenlandske lån, medens denne finansieringskilde i de foregående spillede en betydelig rolle. Selv med dette forbehold er forringelsen ganske markant. Korrigeret for ekstraordinære kapitalindtægter viste nettovalutabeholdningen i 1. kvartal i år en nedgang på ca. 330 mill. kr. mod en nedgang på 12 mill. kr., 32 mill. kr. resp. 125 mill. kr. i de tre foregående år.

TABEL 12

Valutastillingen

Mill. kr.	Ult. 1. kvt. 1964	Ult. 2. kvt. 1964	Ult. 3. kvt. 1964	Ult. 4. kvt. 1964	Ult. 1. kvt. 1965
Nationalbanken	2.730	3.014	3.413	3.901	3.375
Forretningsbankerne	−197	−395	−415	−730	−518
I alt	2.533	2.619	2.998	3.171	2.857

I løbet af april måned er valutastillingen blevet yderligere forringet med ca. 205 mill. kr. for nationalbanken og de private banker under ét.

Det betydelige valutatab har betydet, at bankernes likviditet er blevet stærkt forringet, og ved udgangen af 1. kvartal viste bankernes samlede nettotilgodehavende over for Nationalbanken og udlandet en nedgang i forhold til sidste år på ca. 700 mill. kr.

Kapitalmarkedet er fortsat meget stramt, og obligationskurserne vigende. Derimod er aktiekurserne fremdeles stigende.

Den stramning af pengepolitikken, der indledtes med diskontoforhøjelsen sidste sommer, blev i efteråret fulgt op med en bestemmelse om, at forretningsbankerne efter den 1. oktober på normale vilkår kun kan rediskontere veksler og belåne obligationer inden for en ramme, der for hvert kvartal svarer til en låntagning i indtil 20 dage af 25 pct. af den enkelte

TABEL 13

Forretningsbankernes likviditet ultimo kvartalet

Mill. kr.	4. kvartal 1963	1. kvartal 1964	4. kvartal 1964	1. kvartal 1965
Mellemværende med Nationalbanken:				
Tilgodehavende:				
Folio	287	187	280	181
Indlånsbeviser	563	842	574	707
Kreditbeviser	29	24	44	60
I alt	879	1.053	898	949
Gæld:				
Belåning af veksler	62	120	154	143
Belåning af andre værdipapirer	126	560	302	746
Lån mod statsgaranti	13	13	12	12
Kontokurant	273	401	345	471
I alt	474	1.094	813	1.372
Nettostilling over for Nationalbanken	405	− 41	85	−423
Mellemværende med udlandet:				
Tilgodehavende	782	930	713	928
Gæld	1.162	1.127	1.443	1.446
Nettostilling over for udlandet	−380	−197	−730	−518
Tilsammen	25	−238	−645	−941

banks egenkapital. For oktober kvartal, hvor likviditetsbelastningen som følge af den årlige indbetaling af aktieselskabsskatten er særlig stor, er dagetallet dog fastsat til 30. Af låntagning ud over denne grænse betales en overrente på 6 pct. p. a. Undtaget fra disse regler er visse specielle låneformer, navnlig intradekreditter samt belåning af indlåns- og kreditbeviser. I februar blev disse bestemmelser yderligere suppleret med en aftale mellem forretningsbanker og Nationalbanken, ifølge hvilken bankerne forpligter sig til at deponere 20 pct. af stigningen i deres indlån på en særlig konto i Nationalbanken – der forrentes med 1,5 pct. p. a. under diskonto – eller i udlandet, således at nedbringelse af bankernes udenlandske nettogæld fradrages i den deponeringspligtige indlånsstigning. Ved en nedgang i indlånene nedsættes den samlede deponeringsforpligtelse med 20 pct. af indlånsnedgangen. Stigningen eller nedgangen beregnes på grundlag af den enkelte banks gennemsnitlige udlån ved udgangen af november, december 1964 og januar 1965, eller efter bankens ønske ved udgangen af sidstnævnte måned alene. Bevægelserne i bankernes indlån opgøres månedligt, første gang ultimo marts i år. I marts blev en lignende aftale indgået med sparekasserne, dog således at deponeringspligten anses for opfyldt ved anbringelse af midlerne i realkreditfondenes obligationer eller i langfristede tredjeprioritetslån i nyt boligbyggeri. Hvert halve år optages forhandlinger mellem aftalens parter og Nationalbanken om eventuelle ændringer af deponeringsprocentsatsen. Aftalen gælder indtil videre og kan opsiges med et halvt års varsel, dog tidligst til ophør pr. 1. oktober 1968[1]).

I begrundelsen for denne aftale hedder det, at man må regne med, at et betydeligt kasseoverskud på statsfinanserne vil være nødvendigt også i de kommende år. Det må desuden antages, at det samlede efterspørgselspres vil være så stærkt, at en strammere finanspolitik ikke alene vil være tilstrækkelig til at opretholde økonomisk ligevægt, men at det tillige vil være nødvendigt at sikre, at bankernes kreditudvidelse holdes på et noget lavere niveau end i de senere år. Sidstnævnte punkt uddybes andetsteds i Nationalbankens årsberetning, hvor det hedder: »Der er næppe tvivl om, at den store udlånsstigning var en af forudsætningerne for, at den stigende efterspørgsel – hvis årsager lå andetsteds – kunne omsætte sig i et effektivt efterspørgselspres med deraf følgende betalingsbalanceunderskud«. Aftalen tilsigter ikke at standse den vækst i kreditgivningen, der er nødvendig for en fortsat økonomisk vækst, men kun at begrænse den til en efter den økonomiske udvikling afstemt stigningstakt.

LANDBRUGSSTØTTEN

Efter en række forhandlinger mellem regeringen og landbrugets organisationer blev der i marts opnået enighed om en videreførelse af land-

[1]) Aftalerne er optrykt i Nationalbankens årsberetning.

brugsstøtten for høstårene 1965–66 og 1966–67. Efter de fremlagte lovforslag videreføres hjemmemarkedsordningerne for flæsk, kød, æg og fjerkræ. Det samme gælder det årlige statstilskud til landbrugets dispositionsfond på 100 mill. kr., til nedsættelse af priserne på kunstgødning på 50 mill. kr. og til mejerirationalisering på 10 mill. kr. Derimod ændres efter landbrugsorganisationernes ønske udbetalingsgrundlaget for de hidtidige kontanttilskud efter kohold og ejendomsstørrelse på 150 mill. kr., således at dette beløb fremover vil blive udbetalt som tilskud (3 øre) pr. kg produceret mælk, og udbetalingen vil – i modsætning til tidligere – ske direkte til leverandørerne. Den samlede kontantstøtte fra staten vil således også fremover udgøre 310 mill. kr. årligt.

Den hidtidige brødkornsordning, hvorefter staten gennem opkøb garanterede visse mindstepriser på dansk brødkorn (hvede og rug), har betydet, at der gennem årene er blevet afleveret større mængder brødkorn, end hvad der har været nødvendigt til befolkningens brødforsyning, og statskassen har haft store tab ved salg af de overskydende mængder til foderkorn. Der har under forhandlingerne med landbrugets organisationer været enighed om, at den nugældende ordning er uhensigtsmæssig, men der har ikke kunnet opnås enighed om en ny ordning, hvorfor det hidtidige mindsteprissystem er foreslået forlænget uændret for det kommende høstår, dog med en forhøjelse af mindstepriserne. Ordningen har været suppleret med en indmalingspligt, der foreslås opretholdt også efter brødkornsordningens bortfald ved udgangen af høståret 1965–66. Statens tab ved salg af overskudslagre skønnes i indeværende høstår at ville andrage knap 60 mill. kr. For dansk produceret foderkorn opretholdes de fastsatte mindstepriser gennem opkrævning af udligningsafgifter på importeret korn. Afgifterne indgår i en fond, der yder kompensationsbetalinger til de kornforbrugende landbrug, dvs. mindre landbrug samt æg- og fjerkræproducenter. Ved helhedsløsningen indførtes et statstilskud til denne fond på 20 mill. kr. årligt. Samtidig med at basispriserne for dansk produceret foderkorn foreslås forhøjet, søges ved lovforslaget også statens tilskud forøget til 30 mill. kr. i høståret 1965–66 og 40 mill. kr. i høståret 1966–67.

Rapsordningen, i henhold til hvilken margarinefabrikkerne gennem de sidste år har udbetalt 7–8 mill. kr. årligt, videreføres for de kommende to høstår.

Som hidtil fritages landbruget for at svare grundskyld og grundstigningsskyld til staten (40 mill. kr.) og amtskommunal grundskyld (82 mill. kr.).

STATSFINANSERNE

Medens den økonomiske udvikling i Danmark i 1963 var præget af en – sammenlignet med de nærmest foregående år – langsom økonomisk vækst,

til dels som følge af en ret stram finanspolitik, ændredes billedet væsentligt i 1964, hvor en lempelse af finanspolitikken stimulerede en i forvejen stærkt ekspanderende økonomi. Produktionen steg kraftigt, og det spillede her en væsentlig rolle, at det var muligt gennem en reduktion af arbejdsløsheden at forøge beskæftigelsen betydeligt. Samtidig indtraf imidlertid en mærkbar forringelse af landets nettostilling over for udlandet, og for året som helhed viste betalingsbalancens løbende poster et underskud på ca. 1,3 mldr. kr., medens der i 1963 havde været et beskedent overskud.

Med en så høj udnyttelsesgrad af produktionsresourcerne, som den, der blev nået allerede i forsommeren 1964, og som siden er blevet fastholdt,

TABEL 1

Statsfinanserne 1964–65 og 1965–66

	1964–65	1965–66	
	skøn[1])	Finanslov-forslag	Finanslov
Told- og forbrugsafgifter	7.505	7.702	8.959
Personskatter	3.855	4.638	4.444
Selskabsskatter	600	700	778
Andre driftsindtægter	400	364	362
Merindtægt ved forventet ny afgiftslovgivning	–	–	650
I alt driftsindtægter	12.360	13.404	15.193
Sociale pensioner[2])	1.945	1.953	2.033
Landbrugsordninger	525	161	481
Statsvirksomheders underskud	60	131	−31
Øvrige civile driftsudgifter	5.500	6.021	6.068
Civile anlægsudgifter	1.270	1.719	1.659
Forsvar og civilforsvar	1.710	1.689	1.743
Reserver til:			
Pristalsregulering af lønninger og pensioner	–	200	365
Andre forhøjelser af lønninger og pensioner	125	–	835
ATP-bidrag for tjenestemænd	–	–	40
Bevillingsreserve til driftsbudgettet	–	200	80
Bevillingsreserve til anlægsbudgettet	–	60	60
I alt drifts- og anlægsudgifter	11.135	12.468	13.333
Overskud på drifts- og anlægsbudgettet	1.225	936	1.860
Bunden opsparing	180	−119	−119
Nye udlån, excl. genudlån	350	437	393
Andre kapitalposter, netto, excl. genudlån	25	−47	−99
Kasseoverskud, excl. genudlån	1.080	333	1.249
Genudlån til elværker af udenstående statslån	60	34	34
Kasseoverskud, incl. genudlån	1.020	299	1.215

1) cf. »Økonomisk Aarsoversigt«, udgivet af Det økonomiske Sekretariat pg. 37.
2) Heri medregnet folke- og invalidepensionsbidrag.

fulgte i sig selv en begrænsning af de reale muligheder for en yderligere produktionsforøgelse. Derimod fortsatte væksten i de monetære indkomster og dermed også i den samlede indenlandske efterspørgsel året igennem. Dette misforhold mellem de reale produktionsmuligheder og de forbrugs- og investeringsønsker, som den fortsatte indkomststigning ville motivere, gjorde det allerede ved finanslovsforslagets fremsættelse i efteråret 1964 klart, at en vis stramning i finanspolitikken ville blive nødvendig. Af flere grunde var det imidlertid ikke muligt på daværende tidspunkt at give denne politik en mere konkret udformning, og forslaget havde derfor en noget hypotetisk karakter. Sædvanligvis udarbejdes budgettet i løbet af sommermånederne forud for dets fremsættelse i folketinget, dvs. på et tidspunkt, hvor de regnskabsmæssige oplysninger om det løbende finansår må være ret mangelfulde. Alene af denne grund vil der normalt fremkomme en række ændringsforslag under finanslovsbehandlingen. Nok så væsentligt var det imidlertid, at hverken dyrtidsreguleringens omfang eller resultatet af overenskomstforhandlingerne på arbejdsmarkedet og forhandlingerne om en fortsættelse af landbrugsstøtten på dette tidspunkt endnu var kendt. Som følge heraf kom den vedtagne finanslov til at afvige en del fra det fremlagt forslag. Hovedtrækkene i de vedtagne ændringer skal kort omtales nedenfor.

Finanslovforslagets noget hypotetiske karakter måtte i første omgang også præge regeringens finanspolitik, om hvilken det i ministerens forelæggelsestale hed, at den stilede mod at tilvejebringe et kasseoverskud i 1965–66 af mindst samme størrelse som i 1964–65. Sidstnævnte blev i den Økonomiske Årsoversigt anslået til godt 1 mldr. kr., incl. genudlån af udenlandske statslån (cf. tabel 1), men vil efter de senest foreliggende oplysninger blive godt 1,1 mldr. kr. Da finanslovforslaget udviste et kasseoverskud på ca. 300 mill. kr., blev det umiddelbare »finansieringsbehov« ca. 900 mill. kr.

Som et resultat af forhandlingerne om tjenestemændenes lønefterslæb skønnedes statens udgifter i forhold til finanslovforslaget for 1965–66 at ville stige med ca. 500 mill. kr., hvortil kommer efterslæbsdækningen for det kontraktansatte personale på ca. 100 mill. kr. Tjenestemændenes indplacering under Arbejdsmarkedets Tillægspension skønnes at ville medføre udgifter til arbejdsgiverbidrag for staten på ca. 40 mill. kr. Merudgiften som følge af forårets overenskomstforhandlinger anslås til 185 mill. kr., og udgiften ved yderligere dyrtidsregulering af lønninger, sociale pensioner m. v. til ca. 165 mill. kr. Den samlede udgift til løn- og pristalsreguleringer i 1965–66 vil således blive knap 1 mldr. kr. større end forudsat i finanslovforslaget. Hertil kommer udgifterne ved landbrugstøttens fortsættelse, der opgøres til 310 mill. kr. Som kompensation for den i foråret gennemførte afgiftslovgivning (cf. nedenfor) ydes et særligt tillæg til folke-, inva-

lide- og enkepensionister, hvilket rent foreløbigt skønnes at ville medføre en udgiftsforøgelse i 1965–66 for staten på 50 mill. kr. Endelig vil den vedtagne forhøjelse af børnetilskuddene betyde, at nettoprovenuet af den personlige indkomstbeskatning falder med knap 165 mill. kr. Det samlede »finansieringsbehov« kan herefter opgøres til godt 2,4 mldr. kr.

Til dækning heraf gennemførtes allerede omkring årsskiftet en række tidsbegrænsede (til 1. juli 1965) afgiftsforhøjelser på stærke drikke og cigaretter, hvis provenu i indeværende finansår anslås til ca. 50 mill. kr. Med virkning fra 1. april gennemførtes yderligere en række afgiftsforhøjelser[1]) til et beløb af ca. 965 mill. kr., en forhøjelse af selskabsbeskatningen med ca. 128 mill. kr.[2]), af folke- og invalidepensionsbidraget med ca. 150 mill. kr. samt af statsbanernes og postvæsenets takster med ca. 127 mill. kr. (»buket I + II«). Som et led i samlede besparelser på knap 235 mill. kr. nedsattes på finansloven de civile driftsudgifter med godt 30 mill. kr., forsvarsudgifterne med knap 25 mill. kr., anlægsudgifterne med godt 140 mill. kr. – heraf alene 55 mill. kr. på vejarbejder – udlånene med godt 20 mill. kr., hovrtil kom forhøjelser af en række mindre gebyrer og afgifter på ca. 15 mill. kr. Endelig optoges på budgettet en samlet post »Merindtægt ved forventet ny afgiftslovgivning m. v.« med et beløb på 650 mill. kr. (cf. tabel 1). Denne post (buket III) er siden blevet specificeret således: udstedelse af et nyt præmieobligationslån: 100 mill. kr., indførelse af en omsætningsafgift på salg af brugte motorkøretøjer: 170 mill. kr., forhøjelse af afgiften på lotterispil, tipning m. v.: 4 mill. kr., på parfumer og toiletmidler: 24 mill. kr. samt en forhøjelse af toldsatsen på importerede motorkøretøjer fra lande uden for EFTA fra 12 til 15 pct.: 18 mill. kr. De anførte provenubeløb for disse afgifter gælder for et fuldt finansår. Lovforslagene er endnu ikke vedtaget[3]), men i sin forelæggelsestale skønnede finansministeren, at afgifterne – såfremt de kunne træde i kraft i løbet af relativ kort tid – ville indbringe ca. 150 mill. kr. i 1965–66. Det resterende beløb – ca. 400 mill. kr. – forventes tilvejebragt gennem indførelse af en merværdiafgift på 10 pct. fra 1. januar 1966. Tilsammen vil den ovenfor nævnte afgiftsforhøjelser m. v. i 1965–66 således indbringe godt 2,3 mldr. kr. Forskellen mellem dette beløb og det tidligere nævnte »finansieringsbehov« på 2,4 mldr. dækkes over en række mindre korrektioner til de på finanslovforslaget opførte beløb.

[1]) Stempelafgifter: 115 mill. kr., spiritus, vin, øl: 50 mill. kr., tobaksvarer: 126 mill. kr., mineralvand: 18 mill. kr., glødelamper, sikringer: 18 mill. kr., vægtafgift af motorkøretøjer: 118 mill. kr., omsætningsafgift af motorkøretøjer: 90 mill. kr., forhøjelse af engros-omsen fra 9 til 12,5 pct.: 430 mill. kr.

[2]) Den samlede skattestigning andrager 150 mill. kr., hvoraf ca. 128 mill. kr. tilfalder staten, resten kommunerne.

[3]) Under folketingets behandling af forslagene blev den foreslåede forhøjelse af biltolden stillet i bero indtil videre, og forhøjelsen af lotteriafgiften udgik, medens de øvrige forslag ventes vedtaget i en ændret form.

En samlet vurdering af den hermed etablerede finanspolitik for finansåret 1965–66 er af flere grunde vanskelig. Statens køb af varer og tjenester og dens direkte indkomstoverførsler til private vil umiddelbart forøge de samlede indkomster og dermed den indenlandske efterspørgsel. Omvendt vil beskatningen gennem en reduktion af de disponible realindkomster virke efterspørgselsbegrænsende. Vanskeligere er det at afgøre, i hvilket omfang statens refusionsbetalinger – af hvilke hovedparten sker til kommuner og sociale kasser – påvirker den samlede efterspørgsel. For en så betydelig budgetpost som de sociale pensioner, hvor såvel den samlede statsrefusion som den andel heraf, der udbetales som forskud, er meget høj, er sammenhængen mellem statens udbetalinger og modtagernes disponible indkomster formentlig ganske snæver. Anderledes stiller det sig i de tilfælde, hvor der er tale om godtgørelser for udgifter, afholdt på et tidligere tidspunk, f. eks. statens refusion af kommunernes vejudgifter, der udbetales i det efterfølgende finansår. En tilsvarende problemstilling genfindes på statens kapitalbudget, hvor en væsentlig del af udlånene utvivlsomt ydes på sådanne vilkår, at de må sidestilles med de indkomstoverførsler, der afholdes på driftsbudgettet, medens andre i hovedsagen må betragtes som en efterfølgende lempelse i finansieringsvilkårene for investeringsudgifter, der allerede er afholdt. Udgifter af sidstnævnte type kan ikke siges at udgøre en del af den løbende efterspørgsel, men påvirker kun denne indirekte via den likviditetsforbedring hos modtagerne, som de giver anledning til.

Da statens indtægter således stort set er efterspørgselsformindskende, og statens udgifter – i hvert fald for størstepartens vedkommende – efterspørgselsforøgende, anvendes ofte i den løbende debat forskellen mellem dem – kasseoverskuddet – som et mål for statsbudgettets efterspørgselsvirkning. Af de allerede omtalte grunde er dette mål langt fra nøjagtigt. Hertil kommer, at det i relation til den samlede efterspørgsel ikke er uden betydning, hvorledes budgetsaldoen er opstået. Et overskud, tilvejebragt ved en forhøjelse af forbrugsbeskatningen, vil således påvirke efterspørgselen anderledes end en forhøjelse af den progressive del af indkomstbeskatningen; et overskud, opstået gennem en forhøjelse af skattesatserne, er udtryk for en stærkere efterspørgselsbegrænsning end en af en kraftig forbrugsudvidelse afledet stigning i statens provenu af den indirekte beskatning. Noget summarisk kan man sige, at en stigning af sidstnævnte type er udtryk for, at det netop ikke gennem finanspolitikken er lykkedes at begrænse efterspørgselen. Heller ikke statens udgifter er i deres efterspørgselsvirkning af ganske samme karakter. Medens forbrugsudvidelsen hos de personer, der netto modtager indkomstoverførsler fra staten, ofte nogenlunde vil modsvares af forbrugsnedgangen hos de personer, der er netto-skattebetalere, er en tilsvarende overensstemmelse ikke til stede, hvor staten forøger sit reale køb af varer og arbejdskraft. Inddrages herved ledige resourcer i pro-

duktionen, vil den samlede efterspørgsel og produktionsværdi umiddelbart forøges med samme beløb som statens udgifter, hvortil kommer en virkning af en eventuel ændret indkomstfordeling. Er resourcerne i forvejen fuldt udnyttede, vil en reel produktionsudvidelse ikke kunne finde sted, og statens øgede efterspørgsel efter varer og arbejdskraft vil vise sig som øget pres på den indenlandske produktionskapacitet, øget import af varer og tjenester fra udlandet og en tendens til forringet betalingsbalance. Betydningen af denne forskel mellem statens vare- og tjenestekøb på den ene side og dens indkomstoverførsler på den anden – herhjemme navnlig fremhævet af professor Gelting – ligger deri, at en forøgelse af statens udgifter efter omstændighederne vil kunne virke efterspørgselsforøgende, selv om de modsvares af en samtidig forhøjelse af beskatningen. I nedenstående tabel er anført et ganske summarisk sammendrag af de budgetposter, som efter deres karakter må antages at påvirke den samlede efterspørgsel nogenlunde direkte.

TABEL 2

Sammendrag af statsbudgettet 1962–63 til 1965–66

	1962–63	1963–64	1964–65 skøn	1965–66 finanslov
Driftsindtægter	9.830	10.960	12.360	15.095
Bunden opsparing	–	360	180	—120
Ialt indtægter	9.830	11.320	12.540	14.975
Drifts- og anlægsudgifter, excl. automatisk vejrefusion	8.840	9.730	10.900	12.925
Nye udlån, excl. genudlån og boligstøttelån	220	285	340	385
I alt udgifter	9.060	10.015	11.240	13.310
Budgetsaldo	770	1.305	1.300	1.665

Blandt driftsindtægterne er medtaget den bundne opsparing, der i sine umiddelbare virkninger næppe adskiller sig meget fra indkomstbeskatningen. Omvendt er der set bort fra det foreslåede præmieobligationslån under »buket III«. For så vidt angår drifts- og anlægsudgifterne er samtlige poster, incl. refusionsbetalingerne, medregnet, dog med undtagelse af statens refusion af kommunernes vejudgifter. Endelig er på udgiftssiden medtaget statens udlån, bortset fra genudlån af udenlandske statslån og boligstøttelån – to hovedtyper af udlån, hvis udbetaling ikke sker i takt med de investeringsarbejder, der finansieres. Der er ikke i øvrigt foretaget nogen detailleret gennemgang af de enkelte poster på budgettet.

Det fremgår af tabellen, at de her opsummerede udgifter fra 1964–65 til 1965–66 vil stige med næsten 2,1 mldr. kr., medens indtægterne vil blive forøget med godt 2,4 mldr. kr., således at budgetoverskuddet stiger med ca.

365 mill. kr. Som ovenfor omtalt er en betydelig del af udgiftsstigningen – knap 1 mldr. kr. – udtryk for løn- og pensionsforhøjelser, som, når hensyn tages til den efterspørgselsbegrænsende virkning af deres finansiering, næppe vil udgøre noget større nettotilskud til den indenlandske efterspørgsel. Derimod vil den resterende del af udgiftsstigningen – også netto for sin egen finansiering – formentlig virke efterspørgselsforøgende, dog ikke med sit fulde beløb, idet denne del af udgifterne som nævnt omfatter visse refusionsbetalinger, der ikke står i direkte forbindelse med udviklingen i det løbende forbrug og de løbende investeringer. Over for denne efterspørgselstilvækst står en stigning i budgetoverskuddet af en væsentlig ringere størrelsesorden. Med forbehold for den meget grove betragtning, der her er anlagt, skulle resultatet blive, at finanspolitikken også for det kommende år vil virke efterspørgselsstimulerende. Fuld gyldighed har dette synspunkt dog kun, hvis finansåret i økonomisk henseende med rimelighed kan betragtes som en enhed, hvilket atter må indebære, at statsbudgettets aktivitetsvirkning er nogenlunde jævnt fordelt over året – og dette vil klart nok ikke være tilfældet. Medens nemlig den væsentligste del af udgiftsstigningen vil gøre sig gældende allerede fra finansårets begyndelse, vil store dele af indtægtsstigningen først få virkning i finansårets sidste del, navnlig i det sidste kvartal, hvor merværdiafgiften under »buket III« forudsættes at træde i kraft.

Også den likviditetsbegrænsende virkning af budgettet – for hvilken kasseoverskuddet er det egentlige mål – vil være størst i 2. halvdel af finansåret. Dette er ikke blot en følge af de oven for omtalte forhold, men også af det sæsonmønster, der med de gældende afregningsterminer allerede gælder for statens indbetalinger og udbetalinger. Medens afregningen til toldvæsenet af forbrugsafgiftsprovenuet sker løbende, indbetales selskabsskatterne med deres fulde beløb i november-december, ligesom også kommunernes kvartalsvise afregning af indkomstskatteprovenuet til staten normalt vil være lidt større efter overgangen til det nye skatteår pr. 1. juli. Som følge heraf vil de samlede indbetalinger være noget større i 2. end i 1. finanshalvår. Omvendt vil udbetalingerne snarest være størst i 1. halvdel af finansåret, blandet andet på grund af udbetalingen af den automatiske vejrefusion til kommunerne og af landbrugsstøtten.

Som følge heraf vil kasseoverskuddet normalt være væsentligt større i 2. end i 1. finanshalvår, og dette sæsonmønster vil i 1965–66 blive forstærket på grund af tidspunkterne for de nu vedtagne udgifts- og indtægtsloves ikrafttræden.

31–5–1965
H. K.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Januar 1965

1. – Ved valgene 30/12 1964 til Nigerias føderale parlament – de første siden uafhængigheden i 1960 – har premierminister Sir Abubakar Tafawa Balewas Nigerian National Alliance (NNA) opnået 198 af i alt 312 mandater; men United Progressive Grand Alliance (UPGA) boykottede valgene. – 7. danner Sir Abubakar ny regering, hvis 17 medlemmer med undtagelse af 4 tilhører NNA.

Overenskomsten af 13/8 1964 mellem Den forenede arabiske Republik, Syrien, Irak, Jordan og Kuwait om dannelsen af et fælles arabisk marked træder i kraft.

Den islandske politiker Olafur Thors, statminister i fem regeringer, er afgået ved døden nytårsaften, knap 73 år gammel.

2. – Ved præsidentvalget i Pakistan genvælges Mohammed Ayub Khan for en 5 års periode fra marts 1965. Af 80.000 valgmænd stemmer knap 50.000 på Ayub Khan, medens den samlede oppositions kandidat, frk. Fatima Jinnah, opnår ca. 28.500 stemmer. – 5. Efter blodige optøjer indføres udgangsforbud i Karachi.

Den syriske regering nationaliserer 107 industriforetagender med den begrundelse, at de hidtidige ejere har forsøgt ulovligt at overføre kapital til udlandet.

5. – En talsmand for det amerikanske udenrigsministerium benægter, at der skulle være sket en ændring i USAs Tysklandspolitik.

Sovjetregeringen meddeler, at den øverste Sovjets præsidium 28/9 1964 har truffet en beslutning, som rehabiliterer volgatyskerne, der 1941 blev fordrevet på grundlag af beskyldninger for samarbejde med fjenden.

Ministerpræsident Levi Eshkol udtaler sig i det tyske fjernsyn for oprettelse af diplomatiske forbindelser mellem Israel og den vesttyske forbundsrepublik.

6. – Ved en omdannelse af den græske regering under Georgis Papandreou udnævnes fire nye ministre, der tilhører centrumunionens venstre fløj.

Præsident Sallal, Jemen, modtager ministerpræsident Mahmoud Jaifis afskedsbegæring, og den hidtidige vicepræsident Hasan al-Amri danner ny regering med Abdul Kawy Hamin som udenrigsminister og Jaifi som økonomi- og finansminister. – 9. oprettes et nationalt forsvarsråd.

7. – Premierminister Harold Wilson giver i en tale til Commonwealthpressen udtryk for Storbritanniens vilje til med alle til rådighed stående kræfter at bidrage til forsvaret af Malaysia og nævner, at de britiske styrker til hjælp for Malaysia for tiden tæller 50.000 mand. – 8. Sydkorea har besluttet at sende 2000 soldater til Sydvietnam for at løse pioner- og transportopgaver.

Præsident Sukarno erklærer, at hans beslutning om at lade Indonesien udtræde af FN, fordi Malaysia er blevet medlem af sikkerhedsrådet, er uigenkaldelig. – 19. Præsident Tito, Jugoslavien, præsident Nasser, Den forenede arabiske Republik, og premierminister fru Sirimavo Bandaranaike, Ceylon, opfordrer præsident Sukarno til endnu en gang at overveje sin beslutning. – 21. Indonesiens delegerede ved

FN overrækker generalsekretær U Thant en skrivelse fra udenrigsminister Subandrio om Indonesiens udtræden af FN og FNs særlige organisationer.

9. – Kong Mwambutse IV af Burundi afskediger regeringen under Albin Nyamoya, og tidl. ministerpræsident Pierre Ngendundumwe danner på ny regering, men afgår 15/1 ved døden efter et attentat. – 25. Lederen af partiet for enhed og national fremskridt Joseph Bamina udnævnes til ministerpræsident. – 29. Burundi afbryder forbindelsen med den kinesiske folkerepublik og udviser den kinesiske ambassadør.

9.–12. – På en konference af de arabiske staters regeringschefer i Cairo er hovedemnet striden med Israel om udnyttelsen af Jordanflodens vand. I et kommuniqué hedder det, at man er besluttet på i fællesskab at vende sig mod enhver udenlandsk magt, der forsøger at knytte nye forbindelser med Israel og støtte Israels aggressive planer (se 5/1).

12. – Congos ministerpræsident Moise Tshombe vender sig mod et forslag af fhv. ministerpræsident Cyrille Adoula om indsættelse af tropper fra stater, tilhørende Organisationen for afrikansk enhed. Tshombe erklærer, at ingen congoleser ville finde sig i en international organisations, heller ikke en afrikansk organisations, protektorat.

14. – Den irske Republiks ministerpræsident Sean Lemass mødes i Belfast med Nordirlands premierminister Terence O'Neill. I et fælles kommuniqué meddeles, at der var enighed om at undersøge mulighederne for rådslagning og samarbejde. Det tilføjes, at konstitutionelle og politiske spørgsmål ikke blev berørt.

18. – I noter til de tre vestmagter og Vesttyskland advarer Sovjetunionen mod påståede planer om et atomminebælte langs Vesttysklands grænse til Østtyskland og Tjekoslovakiet. – 20. Forbundsforsvarsminister Kai-Uwe von Hassel benægter i forbundsdagen, at sådanne planer eksisterer.

21. – Ved et suppleringsvalg til underhuset erobrer de konservative Leyronkredsen fra arbejderpartiet. Suppleringsvalget er forårsaget af, at kredsens hidtidige repræsentant Reg. W. Sorensen har ladet sig udnævne til peer for livstid for at skaffe udenrigsminister P. Gordon Walker, der faldt i Smethwick ved de almindelige valg i oktober 1964, sæde i underhuset. Gordon Walker opnår imidlertid kun 16.339 stemmer mod den konservative kandidats 16.544 stemmer. De konservative får 42,9 (okt. 1964 33.5) pct. af stemmerne, arbejderpartiet 42.4 (50.3) pct. og de liberale 13.9 (16.2) pct. Ved det samtidige suppleringsvalg i Nuneaton bevarer minister for teknologi Frank Cousins kredsen for arbejderpartiet, men med reduceret flertal. Arbejderpartiet får 48.9 (52.8), de konservative 34.9 (29.1) og de liberale 16.2 (18.1) pct. af stemmerne. – 22. Udenrigsminister P. Gordon Walker indgiver sin afskedsbegæring. Til ny udenrigsminister udnævnes undervisningsminister Michael Stewart og til ny undervisningsminister Anthony Crosland. – 31. Den konservative politiker R. A. Butler, kandidat til premierministerposten i 1957 og 1963, udnævnes til Master of Trinity College, Cambridge, og peer (baron) for livstid.

23. – Irans premierminister Hassan Ali Mansur er genstand for et attentat og afgår ved døden 26/1. – 27. Til ny premierminister udnævnes Amir Abbas Hoveida, der fortsætter i sin hidtidige stilling som finansminister. Chefen for sikkerhedstjenesten, general Hassan Pakravan, bliver informationsminister, og den afdøde premierministers broder Javad Mansur udnævnes til minister uden portefølje.

24. – Sir Winston Churchill afgår ved døden 90 år gammel.

27. – I Syd Vietnam afsætter hæren under general Nguyen Khanh ministerpræsident Tran Van Huong (se 26/10 1964).

Nguyen Xuan Oanh bliver fungerende ministerpræsident.

28. – Præsident Johnson udnævner Nicholas B. Katzenback til justitsminister (attorney general) (se 3/9 1964).

30. – Den tidligere viceministerpræsident og medlem af præsidiet for det russiske kommunistiske partis centralkomité Frol Koslov afgår ved døden.

Februar 1965

3. – I Congo dannes et nyt parti, Confederation of Congolese Associations (Conaco) med ministerpræsident Tshombe som formand. En talsmand for partiet udtaler, at Conaco vil opstille kandidater i alle provinser ved valget, der begynder 18/3. Hidtil har Tshombe været leder af Conakat, et rent katangesisk parti.

4. – Præsident de Gaulle går på en pressekonference ind for, at guldvekselfoden afløses af en guldfod, og bemærker, at Vesteuropas totale guldbeholdning ville overstige USA's, hvis de vesteuropæiske lande ombyttede deres dollarbeholdninger med guld. FN har under pres af begivenhederne overskredet sine beføjelser m. h. t. magtanvendelse, og han foreslår, at en konference i Genève af Frankrig, USA, Storbritannien, Sovjetunionen og Kina (Peking) skal forsøge at komme til enighed om at vende tilbage til udgangspunktet. Om Tysklandsspørgsmålet udtaler de Gaulle, at en stor del af verdensopinionen har vænnet sig til den nuværende tilstand. En forening af Tyskland forudsætter først og fremmest, at der indtræder en mildnelse af den totalitære tvang i Østeuropa, og at forbundsrepublikken anerkender nødvendigheden af en regulering af de tyske grænser og den tyske bevæbning. – 5. En talsmand for det amerikanske udenrigsministerium erklærer, at USA anser en fredelig genforening af Tyskland som et hovedformål for sin politik. – 6. Fra autoritativ fransk side erklæres, at intet i de Gaulles udtalelser kan fortolkes som stridende mod den opfattelse, at de fire stormagter har ansvaret for Tysklands genforening. – 10. Forbundskansler Erhard gør i forbundsdagen rede for sine samtaler med de Gaulle i Rambouillet 18.–20./1 og siger, at efter de Gaulles mening var der i øjeblikket ingen reel chance for en genforening af Tyskland, men at man om 20, 30 eller 40 år kunne tale med Østeuropas folk om genforeningen. – Formanden for CDU, Konrad Adenauer, udtaler til New York Times sin beklagelse af, at USA viser Sydøstasien større interesse end Europa, og siger, at der mellem USA og USSR består en stiltiende overenskomst om at opretholde den nuværende status i Europa. Denne påstand dementeres af det amerikanske udenrigsministerium. – 15. Den østtyske leder Walter Ulbricht priser de Gaulles realistiske vurdering.

5. – Laos ministerpræsident Souvanna Phouma erklærer, at viceministerpræsident Phoumi Nosavan efter et mislykket kupforsøg er flygtet til Thailand og afskediget fra sit embede. – 26. Souvanna Phouma foreslår i et telegram til lederen af Pathet Lao, Souphanouvong, at fjendtlighederne indstilles, og at der optages forhandlinger mellem de tre laotiske partier. Forslaget tilstilles samtidig medlemmerne af den internationale kontrolkommission.

6. – Under et ophold i Belgien underskriver Congos ministerpræsident Moise Tshombe og udenrigsminister Paul-Henri Spaak en aftale, der regulerer de finansielle forhold mellem de to lande; først og fremmest overdrages alle den belgiske stats interesser til private foretagender i Congo.

7. – Det hvide Hus meddeler, at amerikanske og sydvietnamesiske flyvemaskiner har bombarderet militære mål i Nord Vietnam som gengældelse for Viet Congs angreb på flyvepladser og militære anlæg i Syd Vietnam. Dagen efter rettes nyt luftangreb mod militære mål i Nord Vietnam. – Adlai Stevenson underretter formanden for FNs sikkerhedsråd om modforanstaltningerne mod Viet Congs forstærkede aktivitet og erklærer, at USA anklager Nord Vietnam for krænkelse af Genèveoverenskomsten om Indokina ved at understøtte Viet Cong. – 8. Udenrigsminister Michael Stewart erklærer i underhuset, at Storbritannien billiger de amerikanske gengældelsesangreb og får tilslutning fra oppositionens fører, Sir Alec Douglas-Home. – Sovjetunionen fordømmer luftangrebene og erklærer, at den sammen med sine allierede og venner vil træffe yderligere foranstaltninger til beskyttelse af Nord Vietnam. – 9. Nord Vietnam protesterer i noter til Storbritannien og Sovjetunionen mod luftangrebene og anmoder deltagerlandene i Genèvekonferencen om Indokina om energiske foranstaltninger til genoprettelse af freden. – Pekingregeringen erklærer, at alle socialistiske lande har en ubetinget international forpligtelse til at bistå Nord Vietnam med handling. – 10. Sovjetunionen meddeler formanden for sikkerhedsrådet, at den sammen med sine allierede er nødsaget til at træffe nye foranstaltninger til sikring af Nord Vietnams sikkerhed. – Informationsminister Peyrefitte udtaler, at de seneste begivenheder i Indokina bekræfter Frankrigs holdning: Sydøstasiens problem kan ikke løses ved våbenmagt. – 11. Amerikanske og sydvietnamesiske flyvemaskiner angriber store militære uddannelseslejre i Nord Vietnam med den begrundelse, at den stadig tiltagende Viet Cong virksomhed har kostet et stort antal amerikanske soldater livet. – 18. Pekingregeringens udenrigsminister Chen Yi udtaler om muligheden for en forhandlingsfred i Vietnam, at der i intet tilfælde kan blive tale om, at Viet Cong først indstiller fjendtlighederne; en forhandlingsfred i Vietnam er umulig, så længe amerikanske styrker er stationeret dér. – 24. Efter en samtale mellem præsident de Gaulle og den russiske ambassadør Vinogradof meddeler den franske regering, at den principielt er enig i det russiske forslag om genoprettelse af freden i Sydøstasien gennem en international konference. – 25. Forsvarsminister Robert McNamara meddeler, at amerikanske flyvemaskiner efter anmodning af den sydvietnamesiske regering nu også er sat ind mod Viet Cong-koncentrationer i Syd Vietnam. – 27. Det amerikanske udenrigsministerium offentliggør en hvidbog, der skal dokumentere, at Syd Vietnam er offer for en nordvietnamesisk aggression.

Præsidenten for Uruguays nationale regeringsråd Luis Giannattasio afgår ved døden. Han efterfølges 20/2 af Washington Beltrán.

9. – Premierministrene O'Neill, Nordirland, og Sean Lemass, Den irske republik, mødes for anden gang i løbet af en måned, denne gang i Dublin (se 14/1). Det meddeles, at der i fremtiden skal afholdes regelmæssige rådslagninger om forstærket økonomisk samarbejde.

12. – Forbundskansler Erhard meddeler, at forbundsrepublikken vil tage sine politiske og økonomiske forbindelser med Den forenede arabiske Republik under overvejelse, hvis den østtyske leder Walter Ulbrichts besøg i Cairo virkelig finder sted, og at forbundsregeringen har besluttet ikke mere at eksportere våben til spændingsfyldte områder. Fra vesttysk regeringsside erklæres videre, at regeringen ikke over for tredjeland har indgået forpligtelser med hensyn til forholdet til Israel. Forbundsregeringens beslutninger er væsentligt bestemt af kravet om alene at repræsentere det tyske folk. Man bestræber sig for i forståelse med Israel at afvikle de lovede våbenleverancer. – 15. Den vesttyske regering meddeler, at den økonomiske hjælp til F.A.R. vil blive standset, hvis Ulbrichts besøg i Cairo gennemføres. – Ministerpræsident Levi Eshkol giver udtryk for sin be-

styrtelse over, at Vesttyskland vil standse våbenleverancerne, og advarer Vesttyskland imod at give efter for præsident Nassers afpresningsforsøg. Israel kræver opfyldelse af kontraktlige forpligtelser og afviser den finansielle godtgørelse, der er stillet i udsigt. – 17. Forbundskansler Erhard erklærer, at forbundsrepublikken ved at standse våbenleverancerne til Israel har forsøgt at tage hensyn til den arabiske verdens bekymringer, men med indbydelsen til Ulbricht synes F.A.R. at have sat sig ud over det tyske folks livsspørgsmål. Foruden standsningen af den økonomiske hjælp forbeholder regeringen sig politiske skridt over for F.A.R. Formanden for den socialdemokratiske fraktion i forbundsdagen, Fritz Erler, retter en skarp kritik mod regeringens politik i Det nære Østen og spørger, hvorfor det ikke skulle være tilladt Tyskland at opretholde forbindelser med Israel som andre stater. – 22. Stedfortræderne for statsoverhovederne i Den arabiske Liga udsender efter et møde i Cairo en erklæring om, at enhver uvenlig handling fra forbundsregeringens side i forbindelse med F.A.R.'s holdning i spørgsmålet om våbenleverancerne til Israel vil udløse en fælles arabisk aktion. Militær, finansiel eller økonomisk hjælp til Israel vil blive betragtet som en trussel mod alle arabiske lande. – 24. Walter Ulbricht priser i et interview i Cairobladet Al Ahram F.A.R.'s bestræbelser for som blokfri stat at pleje normale forbindelser med begge de tyske stater; DDR kræver ikke, at F.A.R. afbryder sine forbindelser med forbundsrepublikken eller blot svækker dem.

Statssekretær i det amerikanske udenrigsministerium W. Averell Harriman afløses af Thomas C. Mann. Harriman vil stå til præsidentens rådighed som særlig ambassadør.

13. – Stats- og partiledelserne i Sovjetunionen og Den kinesiske Folkerepublik udveksler hilsener i anledning af 15-års dagen for afslutningen af den russisk-kinesiske venskabs- og bistandspagt.

Jordans ministerpræsident Bahjat al-Talhouni træder tilbage af helbredsgrunde, og Wasfi el Tall danner ny regering med Hazem Nusseibah som udenrigsminister.

Den tyrkiske regering under Ismet Inönü, det republikanske parti, demissionerer efter et nederlag under budgetdebatten. – 20. Suat Hayri Ürgüplü, der står uden for partierne, danner koalitionsregering af de 4 partier, der styrtede Inönü. Af kabinettets 23 medlemmer står 2, nemlig foruden ministerpræsidenten udenrigsminister Hasan Isik, uden for partierne, 9 tilhører retfærdighedspartiet, 4 partiet Det nye Tyrkiet, 4 det republikanske bondeparti og 4 nationalpartiet.

15. – I Syd Vietnam danner efter opfordring af de væbnede styrkers råd Phan Huy Quat regering med Tran Van Do som udenrigsminister. – 19. Et militærkup i Saigon mislykkes. – 21. De væbnede styrkers råd beslutter at udnævne general Tran Van Minh til øverstkommanderende efter general Nguyen Khanh, der udnævnes til rejsende ambassadør.

16. – Ved parlamentvalget i Honduras opnår det nationale parti 35 og det liberale parti 29 mandater. Det nationale parti støtter den herskende militærjunta, hvis chef, oberst Osvaldo Lopez Arellano, er partiets kandidat ved det næste præsidentvalg.

17. – Sovjetunionen betegner i en note til den norske regering oprettelsen af en telemetrisk station på Spitzbergen (Svalbard) som en krænkelse af Spitzbergenoverenskomsten af 1920, idet stationen kan benyttes til militære formål.

17.–20. Forhandlinger mellem den napanske og den sydkoreanske udenrigsminister afsluttes med paraferingen af en overenskomst om oprettelse af diplomatiske forbindelser og Japans anerkendelse af Sydkoreas regering som Koreas eneste retmæssige regering.

18. – Gambia bliver uafhængig efter i 300 år at have været under britisk herredømme. Premierminister David Jawara erklærer, at

Cambia vil forblive i Commonwealth. Der sluttes aftale med Senegal om samarbejde på det udenrigs- og forsvarspolitiske og på det økonomiske område.

19. – Tanzanias statsminister meddeler, at Den tyske demokratiske Republiks ambassade på Zanzibar vil miste sin status, og at der vil blive oprettet et generalkonsulat, hvormed ikke er forbundet diplomatisk anerkendelse. – 26. Forbundsregeringen har p. gr. a. Tanzanias tilladelse til, at DDR opretter et generalkonsulat, besluttet at standse den militære udrustnings- og uddannelseshjælp til Tanzania.

20. – Den amerikanske månesonde Ranger VIII rammer månen og tager forinden 7000 fotografier af månens overflade.

22. – Den britiske regering meddeler, at ekstratolden (se 26/10 1964) fra 27/4 vil blive nedsat fra 15 til 10 pct.

23. – Sudans premierminister Ser al-Khatim Khalifa danner ny koalitionsregering, hvor højregrupperne – det nationale unionsparti, Ummapartiet, det muhammedanske broderskab og repræsentanter for Syd-Sudan – er i majoritet. Det folkedemokratiske og det kommunistiske parti har afslået tilbud om at deltage i den nye regering.

28. – Østrigs præsident siden maj 1957, Adolf Schärf, afgår ved døden, 74 år gammel. I henhold til forfatningen overtager kansleren, Josef Klaus, præsidentembedet, indtil en ny præsident er valgt.

Marts 1965

1. – Ved valget til lovgivende forsamling i Bechuanaland vinder Seretse Khama's demokratiske parti, der går ind for et godt naboforhold til Sydafrika, 28 af i alt 31 mandater. De resterende 3 tilfalder Philip Matante's folkeparti, der er et panafrikansk parti. – 3. bliver Seretse Khama Bechuanalands første premierminister.

Ved valget til nationalforsamling i Britisk Honduras besætter premierminister George Price's forenede folkeparti i alt 18 pladser; 2 pladser tilfalder det nationale uafhængighedsparti.

2. – Den østtyske leder Walter Ulbricht afslutter et 14 dages venskabsbesøg i Den forenede arabiske Republik. Præsident Nasser modtager indbydelse til et genbesøg i DDR. – 4. Præsident Nasser bebuder i et interview i Süddeutche Zeitung, at FAR vil opretteet generalkonsulat i Østberlin; hermed er dog ikke tilsigtet anerkendelse af DDR. – 7. Den tyske forbundsregering erklærer, at med Ulbrichts indbydelse til FAR og den modtagelse, han har fået, er forholdet til FAR blevet stærkt belastet. Forbundsregeringen vil ikke indgå yderligere aftaler om økonomisk hjælp til FAR og tilstræber oprettelse af diplomatisk forbindelse med Israel. Forbundsrepublikken vil ikke mere levere våben til spændingsfyldte områder. – I de flg. dage hjemkalder FAR, Irak, Jemen, Sudan, Syrien, Saudi Arabien, Jordan, Algeriet og Libanon deres ambassadører i Bonn. – 10. Præsident Nasser truer med at afbryde de diplomatiske forbindelser med den tyske forbundsrepublik, hvis Bonn fortsætter sine trusler mod FAR; hvis Bonn anerkender Israel, vil FAR sætte tysk ejendom under tvangsforvaltning og tage de tyske skoler i besiddelse. – 11. Under et besøg i Libanon advarer præsident Bourguiba, Tunesien, mod afbrydelse af de diplomatiske forbindelser med Vesttyskland. – 14.–15. Den arabiske Ligas udenrigsministre beslutter på et møde i Cairo at afbryde de diplomatiske forbindelser med Bonn, dersom Vesttyskland og Israel udveksler ambassadører. Tunis, Marokko og Libyen vægrer sig ved at tiltræde beslutningen. – 16. Israels parlament vedtager med 66 stemmer mod 29 et regerings-

forslag om at antage den tyske forbundsregerings tilbud om oprettelse af diplomatiske forbindelser mellem de to lande. – Den vesttyske ambassade i Baghdad stormes og sættes i brand. Der demonstreres også mod den tunesiske regerings holdning. 17/3 nedbrænder demonstranter i Tais i Jemen den derværende tyske ambassadebygning.

2. – Amerikanske og sydvietnamesiske flyvemaskiner angriber bl. a. en flådebase i Nord Vietnam. – 3. Informationsminister Peyrefitte meddeler, at den franske regering kan godkende det russiske forslag om i fællesskab at arbejde for en konference om en fredelig løsning af krisen i Vietnam. – 4. Såvel Peking som Moskva fordømmer de nye amerikanske angreb. – I demonstrationer mod den amerikanske ambassade i Moskva deltager bl. a. kinesiske studenter. Peking protesterer mod det russiske politis brutalitet over for demonstranterne, men Moskva afviser protesten som ubegrundet. – 8. USA og Syd Vietnam giver meddelelse om afsendelse af 3500 amerikanske mairneinfanterister til Vietnam for at forstærke flyvepladsforsvaret og frigøre sydvietnamesiske tropper til offensive opgaver mod Viet Cong. – 12. Peking betegner landingen af amerikansk marineinfanteri som et nyt skridt i retning af krigsudvidelse. – 14.–15. Amerikanske og sydvietnamesiske flyvemaskiner angriber den nordvietnamesiske flådebase på Tigerøen og ammunitionslagre i Nord Vietnam. – 19. og flg. dage bombarderes på ny militære mål i Nord Vietnam. – 24. Udenrigsminister Dean Rusk erklærer i anledning af meddelelser om, at amerikanerne anvender kampgasser i Vietnam, at det drejer sig om gasser som tåregas, der i hele verden anvendes af politiet ved opretholdelse af ro og orden. Om anvendelse af giftgas i strid med folkeretten er og vil der ikke blive tale. – 26. Sovjetunionen protesterer i en note til USA mod den folkeretsstridige anvendelse af giftgas. Den amerikanske ambassadør Foy Kohler nægter at modtage noten, da den indeholder fuldstændig falske påstande. – 30. Viet Cong forøver bombeattentat mod den amerikanske ambassade i Saigon. Flere mennesker dræbes og mange såres.

5. – Ved en rekonstruktion af den italienske regering, nødvendiggjort ved udenrigsminister Giuseppe Saragats valg til Italiens præsident (se 6/12 1964), bliver Amintore Fanfani, kristelig demokrat, udenrigsminister, medens handels- og industriministeriet tilfalder en socialdemokrat.

7. – Ved valget i Chile besætter præsident Eduardo Frei's kristelig-demokratisk parti 80 af de 147 mandater i repræsentanternes hus mod hidtil 28. Det radikale parti får 20 (39) mandater, det kommunistiske parti 18 (16), det socialistiske parti 15 (12), det liberale parti 8 (28), det konservative parti 3 (17), det nationaldemokratiske parti 4 (8). Socialister og kommunister danner ved valget en folkefront. Samtidig vælges 21 senatorer. Heraf får de kristelige demokrater 12 og afløser dermed de radikale som det største parti også i senatet.

10. – Indien protesterer i note til Pekingregeringen mod det pakistansk-kinesiske kommuniqué af 7/3 (under præsident Ayub Khans besøg i Peking) om en grænseaftale mellem Kina og Pakistan, idet de to lande er skilt fra hinanden ved den indiske stat Jammu og Kashmir, som Pakistan retsstridigt har sat sig i besiddelse af. – 26. Under et besøg af udenrigsminister Chen Yi i Rawalpindi underskrives en protokol, hvorved grænsen mellem Kina og Pakistan defineres og fastlægges.

13. – Pathet Laos leder, Souphanouvong, erklærer over for ministerpræsident Souvanna Phouma, (se 5/2), at han er rede til forhandlinger, når det amerikanske luftvåben standser angrebene på de af Pathet Lao besatte områder.

14. – I Argentina afholdes valg til halvdelen af det føderale andetkammer. Peronisterne har deres bedste valg siden præsident Perons afsættelse for 10 år siden. Iflg. officiel opgørelse af 19/3 er partistillingen

i det nye kammer: det radikale folkeparti (regeringspartiet) 70 (hidtil 72), folkeunionen (Perónister) 35 (–), Neo-Perónister 16 (16), uafhængige 16 (15), konservative 14 (12), intransigente radikale 10 (19) det demokratiske fremskridtsparti 12 (10), unionen af det argentinske folk 8 (14), andre partier 11 (34).

15. – Præsident Johnson kræver, at kongressen ufortøvet vedtager et lovforslag, der én gang for alle fjerner de skranker, der i nogle sydstater hindrer negrene i at udøve deres valgret.

18.–19. – En russisk rumkapsel omkredser jorden 17 gange med 2 astronauter, hvoraf den ene i 20 minutter opholder sig i rummet uden for kapslen. – 23. Fra Kap Kennedy opsendes en styrbar rumkapsel, som med 2 mand omkredser jorden 3 gange.

Sikkerhedsrådet drøfter Cypernspørgsmålet og beslutter enstemmigt at forlænge FN-styrkens mandat 3 måneder til 28/6. – 19. Ministerpræsident Ürgüplü foreslår i et interview i et græsk dagblad direkte forhandlinger mellem den tyrkiske og den græske regering om en fredelig løsning af Cypernspørgsmålet. – 20. Ministerpræsident Papandreou afviser Ürgüplüs forslag og erklærer, at Grækenland vil foretrække en løsning ved FNs formidling. – 30. I en rapport går FN-mægleren Galo Plaza imod såvel Cyperns forening med Grækenland som øens deling; Cypern må være en enhedsstat, og den tyrkiske befolkning må have en garanteret status under kontrol af en FN-kommissær. – 31. Den tyrkiske regering kræver, at Plaza's mission bringes til ophør, fordi han har overskredet sine beføjelser. Den græske regering erklærer, at Plaza's rapport på de fleste punkter er positiv.

19. – Rumæniens præsident og lederen af Rumæniens kommunistiske parti, Gheorghiu-Dej, afgår ved døden, 64 år gl. – 22. vælger partiets centralkomité Nicolai Ceausescu til partileder (førstesekretær), og 24/3 vælger nationalforsamlingen Chivu Stoica til præsident. I talerne ved Gheorghiu-Dejs begravelse, der bl. a. overværes af præsident Mikojan og ministerpræsident Chou En-lai samt en særlig udsending fra general de Gaulle, fremhæver hans efterfølgere, at grundpillerne i Rumæniens udenrigspolitik er og bliver respekt for lighed, suverænitet og uafhængighed.

Præsident Johnson udnævner tidligere statssekretær i finansministeriet Henry H. Fowler til finansminister efter Douglas Dillon, der er trådt tilbage.

Den indonesiske regering meddeler, at alle udenlandske olieselskaber med øjeblikkelig virkning er stillet under statens kontrol.

20. – Libyens ministerpræsident Mahmoud Muntasir træder tilbage på gr. af dårligt helbred. Hans efterfølger er den hidtidige udenrigsminister Husain Maziq. Libyens permanente repræsentant ved FN Wahbi Bury overtager udenrigsministeriet.

Præsident Amadou Ahidjo af Kamerun genvælges med 99,35 pct. af stemmerne uden modkandidat.

22. – Ved valget i Ceylon (se 17/12 1964) bliver det førende oppositionsparti, det forenede nationale parti under tidl. premierminister Dudley Senanayake, det største parti med 66 mandater, medens premierminister fru Sirimawo Bandaranaike's Sri Lanka frihedsparti kun opnår 41 mandater. Trotzkyisterne, Lanka Sama Samaj partiet, der er deltager i fru Bandaranaikes koalitionsregering, får 10 mandater, og kommunisterne 4. Sri Lanka Freedom Socialist Party får 5 mandater, det føderale parti 14, andre partier i alt 5, og der vælges desuden 6 uafhængige. – 27. danner Senanayake ny regering, en koalition af det forenede nationale parti, Sri Lanka Freedom Party og det føderale parti. Senanayake overtager selv udenrigs- og forsvarsministeriet.

23. – Den norske regering besvarer Sovjetunionens note af 17/2 med en erklæring om, at den telemetriske station på Spitzbergen (Svalbard) kun tjener fredelige for-

mål, og at Norge altid vil overholde traktaten af 1920.

Lederen af militærjuntaen i Honduras, oberst Osvaldo Lopez Arellano, vælges af nationalforsamlingen til præsident med det nationale partis stemmer mod det liberale partis.

25. – Den tyske forbundsdag vedtager med 364 stemmer mod 96 et lovforslag, hvorefter den 20-årige forældelsesfrist for forbrydelser fra nationalsocialismens tid, som kan straffes med livsvarigt tugthus, skal løbe fra 31/12 1949 i stedet for 8/5 1945. Forbundsjustitsminister Ewald Bucher (FDP) træder tilbage, og i hans sted udnævnes 27/3 Karl Weber (CDU).

Ved et suppleringsvalg i Roxburgh vinder de liberale kredsen fra de konservative. De liberale tæller herefter 10 mand i underhuset.

26. – Den tidligere præsident i Congo (Brazzaville) Fulbert Youlou flygter til Congo (Leopoldville), hvor han får politisk asyl.

30. – Ved præsidentvalget i Madagascar genvælges Philibert Tsiranana for en 7 års periode med 1.218.000 stemmer af 1.242,000.

31. – Det østrigske nationalråd vedtager enstemmigt en ændring af straffeloven, hvorefter forbrydelser, der kan straffes med livsvarigt fængsel, ikke forældes. Medlemmerne af det frisindede parti forlader salen før afstemningen som protest mod ændringen, der først og fremmest tager sigte på nationalsocialistiske forbrydelser.

DANMARK

Januar 1965

1. – Mellem repræsentanter for de store erhvervsorganisationer og det østtyske kammer for udenrigshandel er sluttet en aftale om samhandelen i 1965.

3. – Statsminister J. O. Krag og frue ankommer til Tel Aviv på et 6 dages officielt besøg i Israel.

6. – Departementet for told- og forbrugsafgifter offentliggør en redegørelse vedrørende merværdiafgift med skitse til et lovforslag. Idet der regnes med, at al erhvervsmæssig omsætning i 1965–66 vil andrage 40,8 milliarder kr., vil en afgiftssats på 10 pct. give statskassen 4080 mill. kr. eller et merprovenu på 2630 mill. kr., når engrosomsen samtidig bortfalder.

11. – Økonominister Grünbaum udtaler, at en vis nedsættelse af den meget høje skattefri afskrivning nok er rimelig, og det samme gælder andre former for subsidier, f. eks. til landbruget.

Fhv. statsminister Erik Eriksen (v.) udtaler, at det er en urimelig tanke, at en lov om merværdiafgift kan gennemføres i indeværende folketingsår.

Der opnås enighed mellem hovedorganisationernes forretningsudvalg om en beløbsramme og de generelle overenskomstkravs indpasning i denne. Forslaget indeholder forhøjelser på godt 5 pct. fordelt over 2 år, heri indbefattet bl. a. lavtlønstillæg og en arbejdstidsforkortelse på 1 time ugtl. fra 1/3 1966. Et særligt udvalg skal kulegrave problemerne ved en eventuel fremtidig nedsættelse af arbejdstiden og afgive rapport inden 1/3 1966. Hovedorganisationerne er enige om at henstille til overenskomstparterne, at der dispenseres fra gældende overenskomstmæssige begrænsninger i arbejdsgivernes ret til at kræve overarbejde udført.

13. – Monopolrådet beslutter, at de faste priser på tobaksvarer skal ophæves fra 1/1 1966.

Forhandlingerne mellem grundejer- og lejerrepræsentanter (se 9/11 1964) er resulteret i enighed om huslejeforhøjelser på 5–25 pct. af 1939-niveauet fra 1/6 1965.

14. – Statsminister J. O. Krag og frue aflægger besøg hos fhv. statsminister Erik Eriksen i Ringe. Besøget udløser en række spekulationer om dets eventuelle politiske betydning.

15. – Det tyske mindretal fremsætter ønske om ophævelse af valglovens spærreregler for mindretallet.

17. – Fhv. fiskeriminister A. C. Normann (r. v.) udtaler, at regeringen bør opgive at pille ved afskrivningsreglerne, ikke mindst hvad angår maskiner, bygninger, skibe og andre transportmidler, men måske kunne man overveje ændringer m. h. t. lagre.

18. – Efter et møde i den socialdemokratiske folketingsgruppe udtaler statsminister J. O. Krag, at regeringen ikke vil fremsætte forslag om merværdiafgift til løsning af de aktuelle dækningsproblemer. Statsministeren stiller sig meget tvivlende over for fhv. statsminister Erik Eriksens tanke om et udenlandsk statslån og erklærer, at regeringen ikke har overvejet ændringer i de gældende afskrivningsregler.

Folketingsmand Poul Møller (k. f.) udtaler ønsket om, at der fremsættes forslag om merværdiafgift i folketinget til drøf-

telse i vinter sideløbende med, at de aktuelle problemer søges løst med andre midler.

19. – Økonomiminister Grünbaum giver folketinget en redegørelse for de offentlige investeringsopgaver i de kommende år. Herefter vil de offentlige investeringsudgifter i de 3 finansår 1965–66, 1966–67 og 1967–68 overstige 14 milliarder kr.

Fanger (k. f.) og Ib Thyregod (v.) genfremsætter deres gruppers forslag om ændring af beskatningen af kooperative virksomheder.

20. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om ændring i lov om vurdering og beskatning til staten af faste ejendomme. Herefter skal omvurderinger for fremtiden foregå efter hovedvurderingens prisniveau, og landbrugsjord i yderzonerne skal i alle tilfælde vurderes som landbrugsjord efter bondegårdsreglen.

Indenrigsminister Hans Hækkerup fremsætter forslag, hvorefter indenrigsministeren kan godkende oprettelsen af en låneforening af kraftproducerende selskaber.

Justitsminister K. Axel Nielsen meddeler i folketinget som svar på et spørgsmål af Else-Merete Ross (r. v.), at der vil blive udstedt forholdsordre om tilintetgørelse af efterretningsvæsenets hemmelige kartoteker i en given situation. Han oplyser i øvrigt om arbejdet i det nedsatte kontroludvalg (se 8/6 1964), at der er gennemført meget væsentlige begrænsninger i personregistreringerne.

21. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag om ændringer i straffeloven med lettere adgang til prøveløsladelse m. m.

Folketinget vedtager enstemmigt forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af konventionen af 1962 om ligestilling af ind- og udlændinge i henseende til social tryghed (se 18/11 1964).

23. – Statsminister J. O. Krag har nedsat en kommission til at undersøge kvindernes ligestilling i samfundet og på baggrund heraf stille forslag med henblik på en reel ligestilling for kvinderne på alle samfundslivets områder. Borgmester Edel Saunte er kommissionens formand.

24. – Teknikerudvalget vedr. anlæg af tunnelbaner i København afgiver betænkning. Der regnes med, at arbejdet vil vare 25 år og koste 1 milliard kr. i 1962-priser plus rullende materiel for 120–160 mill. kr. I finansieringsudvalget er s., k. f., r. v. og s. f. samt finansministeriets og trafikministeriets repræsentanter gået ind for, at udgifterne fordeles med 25 pct. på hovedstadskommunerne og 75 pct. på staten.

26. – Folketinget debatterer økonomiministerens redegørelse 19/1 om de offentlige investeringer. Henry Christensen (v.) fremsætter ønske om et særligt investeringsudvalg, og økonomiminister Grünbaum giver tilsagn om at fremlægge alt tilgængeligt materiale for udvalget.

27. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om ændring af ligningsloven m. fl. forslag. Herefter indføres der særbeskatning af hustruindkomster af en række kategorier, først og fremmest indkomst ved selvstændig virksomhed og indkomst ved arbejde for fremmede. Samtidig fremsætter indenrigsminister Hans Hækkerup forslag om ændring af lov vedrørende personlig skat til kommunen med samme formål for kommuneskattens vedkommende.

Alfred Bøgh (v.) fremsætter på venstres og de konservatives vegne forslag om ændring af lov om den amtskommunale beskatning, således at hele bidraget fra kommunerne fordeles efter indkomst mod hidtil halvdelen.

29. – A. C. Normann fremsætter på det radikale venstres vegne forslag til folketingsbeslutning om en omlægning af ejendomsbeskatningen til udelukkende at være en kommunal grundskyld.

Flertallet af medlemmerne i tillægspensionsudvalget, der blev nedsat i januar

1964, kan ikke gå ind for, at ATP kommer til at omfatte selvstændige næringsdrivende.

Januarpristallet, der er opgjort til 108 (107,9) og hermed er steget med 5 pct. i løbet af et år, udløser en dyrtidstillægsportion for arbejdere fra 1/3 og for tjenestemænd fra 1/4.

Februar 1965

1. – Statsminister J. O. Krag udtaler, at der i øjeblikket intet alternativ er til dansk medlemsskab af EFTA.

2. – Folketinget vedtager enstemmigt forslag om ratifikation af internationale overenskomster om oprettelse af en midlertidig ordning vedrørende et globalt kommercielt satellitkommunikationssystem (se 10/12 1964).

Landbrugets kompensationsudvalg kræver kornordning med basispris 55 kr., bevarelse af hjemmemarkedsordningerne, bibeholdelse af dispositionsfonden og de eksportfremmende foranstaltninger, mælketilskud og rationaliseringstilskud (i stedet for kotilskud og arealtilskud) samt aftrapning af ejendomsskatter ikke blot til staten og amterne, men også til sognekommunerne. Husmændene går imod forhøjelse af kornprisen.

3. – Finansminister Poul Hansen fremsætter 12 lovforslag om skatte- og afgiftsforhøjelser (»buketten«). De i december (se 19/11 1964) gennemførte afgiftsforhøjelser for spiritus, vin, øl og cigaretter, der er tidsbegrænset til 1/7, foreslås forlænget, cigaretafgiften forhøjes herudover yderligere med 1 øre pr. stk., og der foreslås også forhøjelser for cigarillos, cerutter og cigarer samt forhøjelse af mineralvandsafgiften. Vægtafgiften af motorkøretøjer fordobles fra 1/4, og benzinafgiften forhøjes med 10 øre pr. l. Den alm. omsætningsafgift forhøjes fra 9 til 10 pct. af den afgiftspligtige værdi, for guld- og sølvvarer dog til 25 pct. Endvidere foreslås en el-afgift på 2 øre pr. kWh og en annonceafgift på 10 pct. Afgiften af arv og gave forhøjes med 25 pct., og stempelafgiften fordobles. Selskabsskatten forhøjes (for et år) med 20 pct., og den særlige indkomstskat på fortjeneste ved salg af aktier og andre værdipapirer skærpes. Endelig fremsætter finansministeren et nyt forslag til udskrivningslov for 1965–66 med forhøjelse af børnetilskuddene med 100 kr. pr. barn og herudover særlige personfilskud til skatteydere med skalaindkomster på 16.000 kr. og derunder. Det tidligere fremsatte forslag til udskrivningslov (se 27/11 1964) tages tilbage, men genoptages af Poul Møller (k. f.).

Trafikminister Lindberg fremsætter forslag om forhøjelse af statsbane- og posttakster, og socialminister Bundvad foreslår folkepensionsbidraget forhøjet fra de nuværende 1 3/4 til 3 1/4 pct., beregnet af den del af skalaindkomsten, der ligger over 4500 kr. for forsørgere og 2500 kr. for ikke-forsørgere.

Provenuet af skatte-, afgifts- og takstforhøjelserne er for 1965–66 anslået til ca. 1450 mill. kr., kompensationerne i form af forhøjelse af børne- og indførelse af personfilskud til 250 mill. kr., nettoprovenuet altså til 1200 mill. kr. Formålet med skattebuketten er at skabe dækning for de merudgifter, der ikke er taget hensyn til i finanslovforslaget, samt i det kommende finansår at tilvejebringe et kasseoverskud af mindst samme størrelsesorden som i 1964–65, nu anslået til 800 mill. kr. Da der må påregnes yderligere merudgifter som følge af de nye overenskomster på arbejdsmarkedet og støtten til landbruget, bebuder finansministeren nye dækningsforslag. I øvrigt erklærer finansministeren, at gennemførelsen af en merværdiafgift i stedet for den nuværende engros-oms vil give grundlag for en delvis

ophævelse af de foreslåede afgiftsforhøjelser og for en reform af indkomstbeskatningen.

4. – A. C. Normann fremsætter på det radikale venstres vegne forslag til folketingsbeslutning om civil benyttelse af de militære flyvepladser.

5. – Socialdemokratiets næstformand, fagforbundsformand Hans Rasmussen, udtaler, at regeringen bør dreje nøglen om for pengene til landbruget, hvis v. og k. f. ikke vil støtte regeringen i dens synspunkter på den økonomiske sanering.

8. – Fhv. fiskeriminister H. Larsen (Bjerre) (se 9/10 1964) har meddelt sin opstillingskreds, at han nedlægger sit folketingsmandat 1/3.

9. – Udenrigsminister Per Hækkerup fremsætter forslag til folketingsbeslutning om opsigelse af overenskomsten med Norge af 9/7 1924 ang. Østgrønland. Forslaget vedtaget enstemmigt 28/4.

10. – Udenrigsminister Per Hækkerup fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af protokollen af 8/2 1965 om at indføre bestemmelser i GATT til fordel for udviklingslandene. Forslaget vedtages 11/3.

Handelsminister Lars P. Jensen fremsætter forslag om, at lov om indseende med priser gøres permanent; bestemmelsen om, at der ikke i de af monopoltilsynet fastsatte priser vil kunne indregnes lønomkostninger med større beløb end de pr. 26/2 1963 gældende lønninger plus dyrtidstillæg m. m., bortfalder.

Ved folketingets 1. behandling af »bukettens« mange lovforslag (se 3/2) kritiseres navnlig de foreslåede nye afgifter på elektricitet og annoncer samt forslaget om persontilskud stærkt.

Forligsmanden stiller mæglingsforslag i overensstemmelse med forliget mellem parterne af 11/1. Parternes svar skal være afgivet 26/2 kl. 19,00. Knap 1000 overenskomster har været gennem forhandlingsmaskineriet, heraf er godt 600 tilvejebragt af organisationerne selv, medens 300 har været i forligsinstitutionen under hovedorganisationernes medvirken.

11. – Undervisningsminister K. B. Andersen fremsætter forslag om ændring af lov om udbygning af Danmarks tekniske højskole og Danmarks ingeniørakademi. Forslaget går ud på at forøge det afsatte beløb 500 mill. kr. til 564 mill. kr., hvorved hele den polytekniske læreanstalt kan flyttes til Lundtoftesletten.

Carl Petersen (s.) fremsætter på de 5 udvalgsberettigede partiers vegne forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af et folketingsudvalg vedrørende de offentlige investeringer (se 26/1). Forslaget vedtages 3/3 med 98 stemmer mod 5 (uafh.).

13. – Nordisk Råds 13. session åbnes i Reykjavik af præsidenten, Bertil Ohlin, Sverige. Til ny præsident vælges Sigurdur Bjarnason, Island, til vicepræsidenter Harald Nielsen, Danmark, K. A. Fagerholm, Finland, John Lyng, Norge, og Ohlin, Sverige. Et hovedemne under generaldebatten, der afsluttes 14/2, er de nordiske landes stilling til EFTA og markedssituationen som helhed. Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler, at Danmark kan blive tvunget til at revidere sin markedspolitik, hvis det ikke gennem en videreudbygning af EFTA-samarbejdet er i stand til at se en fremtid for sin økonomiske udvikling. Andre danske talere om dette emne er Harald Nielsen (v.) og Poul Møller (k. f.).

15. – Folketingsmand Niels Westerby (v.) udtaler, at der i 1965–66 bør stiles mod et kasseoverskud på henved 1500 mill. kr. eller 500 mill. kr. mere, end regeringen har bedt om.

16. – Et medlemsforslag om nordisk skoleordning giver anledning til en længere debat i Nordisk Råd. Fra dansk side deltager kulturudvalgets ordfører, Bomholt, undervisningsminister K. B. Andersen og Hartling (v.).

17. – Nordisk Råd vedtager enstemmigt, idet de finske folkedemokrater undlader at stemme, en henstilling til regeringerne, hvori de opfordres til 1) ved det førstkommende møde i EFTA's ministerudvalg i fællesskab at arbejde for at sikre en hurtig og fuldstændig afvikling af den britiske importafgift, 2) at arbejde for en udvikling af det økonomiske samarbejde, også vedrørende landbrugs- og fiskeriprodukter, inden for EFTA med hensyntagen til hvert enkelt lands særlige forhold, 3) at undersøge alle muligheder for at sætte EFTA i stand til aktivt at støtte bestræbelserne for at sikre udvidet europæisk samhandel og 4) at fortsætte bestræbelserne for at udvide det nordiske økonomiske samarbejde inden for EFTA's ramme.

Efter en længere debat, hvori fra dansk side deltager trafikudvalgets ordfører Horn (s.), trafikminister Lindberg og Aksel Larsen (s. f.), vedtager Nordisk Råd at henstille til den danske og den svenske regering så snart som muligt at tage initiativ til, at der træffes principbeslutning om at anlægge den første faste forbindelse i Øresund mellem København og Malmø. Vedtagelsen sker med 40 stemmer mod 8 (7 svenske socialdemokrater og 1 medlem af det svenske centerparti), medens 6 undlader at stemme. En anden rekommandation, der henstiller til regeringerne at undersøge mulighederne for en fælles løsning af lufthavnsproblemerne i Øresundsregionen og herved i første række mulighederne for at lægge en eventuel storlufthavn på Saltholm vedtages med 40 stemmer mod 9 (8 svenske socialdemokrater og 1 medlem af centerpartiet), medens 5 undlader at stemme.

18. – Nordisk Råds 13. session slutter. På sessionen er vedtaget i alt 38 rekommandationer til regeringerne.

20. – Første runde af forhandlingerne om landbrugets overenskomstforhold er afsluttet uden resultat.

22. – På ministerrådsmødet i EFTA meddeler økonomiminister George Brown, at den britiske ekstratold med virkning fra 27/4 vil blive nedsat fra 15 til 10 pct. Udenrigsminister Per Hækkerup udtaler, at krisen i EFTA er overvundet, og at han er meget tilfreds med mødets forløb.

Poul Møller (k. f.) udtaler, at tilliden til England ikke kan genoprettes, før ekstratolden er helt afviklet.

Finansminister Poul Hansen tilstiller folketingsudvalget, der behandler skatte- og afgiftsforslagene (se 3/2), en oversigt over den statsfinansielle stilling fra finansåret 1963–64 frem til 1966–67. Heraf fremgår, at kasseoverskuddet for 1964–65 nu anslås til 1000 mill. kr. Finansministeren udtaler, at et kasseoverskud for 1965–66 på 1000 mill. kr. ikke som hidtil forudsat er tilstrækkeligt, men at det må op på 1200 mill. kr.

23. – Folketinget vedtager enstemmigt forslag om oprettelse af forvaltningshøjskolen (se 18/11 1964), de uafh. undlader at stemme.

Venstres markedspolitiske ordfører Per Federspiel udtaler, at han har lidt svært ved at få øje på grundlaget for den tilsyneladende almindelige begejstring i anledning af den britiske nedsættelse af ekstratolden med en tredjedel og gør opmærksom på, at særtolden kun er en del af EFTA's problem.

24. – Udenrigsminister Per Hækkerup giver folketinget en redegørelse for nedrustningsspørgsmålet og udtaler herunder, at en overenskomst om Norden som permanent atomfri zone kun kan tænkes som et led i en almindelig europæisk sikkerhedsordning, men de facto danner de nordiske lande en kernevåbenfri zone.

Socialminister Bundvad fremsætter forslag til lov om invalidepension m. v. og forslag til lov om folkepension. Ved det første udskilles bestemmelserne om invalidepension i lov om invalide- og folkepension i en selvstændig lov, og invalidepensionen gradueres med 3 pensionsstørrelser efter graden af invaliditet. I en overgangsperiode – finansåret 1966–67 –

anslås merudgiften til 137 mill. kr. og derefter til 255 mill. kr. årligt.

Poul Dam fremsætter på socialistisk folkepartis vegne forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af en parlamentarisk kommission på 23 medlemmer til at undersøge alle forhold i forbindelse med Danmarks medlemsskab af NATO og til at overveje, om et fortsat medlemsskab tjener Danmarks interesser.

Mellem Danmarks Nationalbank og Danske Bankers Fællesrepræsentation sluttes aftale, hvorefter bankerne indtil videre skal deponere 20 pct. af stigningerne i deres indlån på en særlig konto i Nationalbanken, på en særlig konto i andre banker eller i udlandet. Banker, som modtager indskud på særlig konto, skal genanbringe disse på særlig konto i Nationalbanken. Endvidere skal enhver forøgelse af en banks nettogæld til udlandet medføre fuld deponering af forøgelsen. Der skal hvert halve år forhandles mellem parterne om evtl. ændring af procentsatsen. Aftalen kan opsiges med et halvt års varsel, dog tidligst til ophør 1/9 1968.

Økonomiminister Grünbaum udtaler sin og regeringens tilfredshed med, at fællesrepræsentationen er gået positivt ind for udvidelse af samarbejdet om pengepolitikken.

25. – Den danske regering giver over for den vesttyske regering udtryk for bekymring for, at tilliden til forbundsrepublikken vil blive svækket, hvis anmeldelsesfristen for krigsforbrydelser ikke forlænges ud over 8/5.

Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om ændring i lov om skattefri afskrivninger m. v., hvorefter der indføres skærpede afskrivningsregler for visse biler, bl. a. derved, at der ikke kan afskrives på den del af anskaffelsessummer, der overstiger 35.000 kr., og for ældre driftsbygninger, der skifter ejer. Finansministeren fremsætter endvidere forslag om ændring i ligningsloven, hvorefter lønmodtagerfradraget forhøjes fra 400 til 800 kr. fra og med skatteåret 1966–67. Provenutabet for 1966–67 anslås til 110 mill. kr.

26. – Mæglingsforslaget (se 10/2) er vedtaget af såvel arbejdere som arbejdsgivere. Ved urafstemning inden for LO er der afgivet 177.571 ja-stemmer og 80.694 nejstemmer. Suppleret op ved de kompetente forsamlinger bliver stemmetallene 381.538 ja og 100.265 nej. 46,3 pct. af LOs medlemmer deltager i urafstemningen. På arbejdsgiverforeningens ekstraordinære generalforsamling afgives 487 ja-stemmer og 73 nej-stemmer, medens 3 stemmer er ugyldige.

Fhv. statsminister Erik Eriksen skriver i Berlingske Tidende, at alle vel efterhånden har erkendt, at det var den dårligste af alle oms-mulighederne, der valgtes i 1962. Betænkningen om merværdiafgiften indeholder mange synspunkter, som ikke uden videre kan afvises, men det er nødvendigt at tænke sig godt om, før man farer ud i noget nyt, for erhvervslivet skal ikke gøres til prøveklud for skattepolitiske eksperimenter. Derfor skal man heller ikke regne med, at et forslag vil kunne gennemføres det første års tid.

Marts 1965

1. – Den nye samarbejdsaftale mellem LO og Dansk Arbejdsgiverforening træder i kraft.

2. – Fg. udenrigsminister J. O. Krag fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af konvention om Det internationale Havundersøgelsesråd. Forslaget vedtages enstemmigt 17/3.

3. – Boligminister Kaj Andresen fremsætter forslag om ændringer i lov om leje.

Ændringerne er i overensstemmelse med det forslag (se 13/1), som lejelovsudvalget af 1964 er nået til enighed om, og går ud på en almindelig procentuel lejeforhøjelse i de ældre ejendomme i de områder af landet, hvor huslejestoppet gælder, samt oprettelse af et huslejeråd, der skal træffe beslutning om fremtidige lejeforhøjelser. For lejligheder udlejet før 1939 udgør forhøjelsen 25 pct. af 1939-lejen. Forhøjelsesprocenten nedsættes derefter gradvist, således at den for lejligheder taget i brug mellem 1/1 1953 og 31/3 1959 udgør 5 pct. af lejen ved første udlejning.

Kvindeligt Arbejderforbund og Jern- og Metalindustriens Sammenslutning forlænger aftalen om korttidsbeskæftigelse af kvindelige arbejdere for 3 måneder fra 1/3.

4. – Minister for offentlige arbejder Lindberg fremsætter forslag om projektering m. v. af en nord-sydgående motorvej i Jylland, fra grænsen vest for Padborg til Ålborg.

Knud Bro (k. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om en nærmere kontakt mellem folketingets medlemmer og den videnskabelige forskning.

Ved en urafstemning blandt Dansk Typograf-Forbunds ca. 11.000 medlemmer stemmer 4819 for udmeldelse af LO, 3833 imod.

5. – Mellem Nationalbanken og Danmarks Sparekasseforening er der sluttet aftale svarende til aftalen mellem Nationalbanken og Danske Bankers Fællesrepræsentation (se 24/2).

Mellem finansministeren og statstjenestemændenes organisationer er opnået enighed om, at tjenestemændene fra 1/4 skal have en lønforhøjelse svarende til 9 overenskomstportioner og fra 1/4 1966 yderligere 5 portioner (se 19/11 1964).

Ingeniørens Ugeblad meddeler, at der mellem finansministeriet og Civil- og Akademiingeniørforbundet er truffet aftale om en ny overenskomst for civilingeniører i statens tjeneste fra 1/3. Hermed er en 2 1/2 års overenskomstløn periode ophørt.

6. – Fhv. handelsminister Baunsgaard udtaler ved det radikale venstres hovedbestyrelsesmøde, at regeringen snarest må fremkomme med sine planer vedrørende landbruget, så at en samlet bedømmelse af opgaverne bliver mulig. Han opfordrer også regeringen til snarest at fremsætte forslag om merværdiafgift, så folketinget kan foretage en undersøgelse af, om engrosomsen skal afløses af merværdiafgift eller detailoms, og rejser tanken om en engangsskat.

8. – Folketingsmand Thestrup (k. f.) udtaler, at regeringen bør pålægge cheferne for de enkelte administrationsgrene at gennemgå de offentlige udgifter med henblik på at finde frem til besparelsesmuligheder på de lovbestemte udgifter.

Buschaufførerne hos private rutebilejere og privatbaner i det nordlige og midtjyske område nedlægger arbejdet. De kræver samme løn som DSBs chauffører.

9. – Undervisningsminister K. B. Andersen fremsætter forslag om oprettelse af en afdeling af Danmarks Ingeniørakademi i Ålborg.

Aksel Larsen fremsætter på socialistisk folkepartis vegne forslag om oprettelse af det sociale boligbyggeris prioriteringsfond (boligfonden) (se 22/11 1963).

Boligministeriets såkaldte målsætningsudvalg går i en betænkning ind for, at der som sidestykke til forhøjelsen af lejen i ældre beboelsesejendomme sker en forhøjelse af lejeværdien for bolig i egen ejendom og hermed af parcelhusejernes skattepligtige indkomster.

Samtidig foreligger et notat fra Det økonomiske Råds formandskab, der ønsker en frigørelse af huslejen og peger på, at den samlede leje herved vil stige med ca. 1 milliard kr. Da en sådan lejestignings indregning i pristallet vil betyde 3–4 dyrtidstillægsportioner eller 2–3 milliarder kr., fastslår formandskabet, at det vil være af stor betydning, hvis der vælges en fremgangsmåde, der holder lejestigningen uden for pristallet.

10. – Handelsminister Lars P. Jensen fremsætter forslag om ændringer i lov om valutaforhold m. v. Herefter begrænses handelsministerens bemyndigelse til udførselsregulerende foranstaltninger, således at der ikke i valutaloven vil være hjemmel for at indføre centralsalg. En sådan hjemmel vil fremtidig udelukkende være indeholdt i lovgivningen vedrørende landbrugsvarer. Endvidere foreslås, at lovens gyldighedstid ikke begrænses.

Undervisningsminister K. B. Andersen fremsætter forslag om ændring af lov om Danmarks lærerhøjskole. Højskolen får herefter adgang til at etablere kursusvirksomheder i provinsen ved oprettelse af indtil 8 afdelinger af højskolen.

Arbejdsretten erklærer busstrejken (se 8/3) for ulovlig og idømmer de strejkende en bod på 40 kr. hver.

11. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag til lov om indskud på etableringskonto, forslag til ændringer i lov om beskatningen af renteforsikringer m. v. og forslag om ophævelse af lov om skattelettelse for visse indskud m. v. Forslagene bygger på en betænkning fra det udvalg, der har været nedsat for at overveje en reform af de hidtidige skattebegunstigelser for opsparing. Finansministeren fremsætter endvidere forslag til lov om fritagelse for grundskyld til staten samt grundstigningsskyld for skatteåret 1965–66 af landbrugsejendomme. Dette forslag vedtages 4/5 med 137 stemmer mod 8 (s. f.).

Socialminister Bundvad fremsætter forslag om midlertidigt tillæg til folke-, invalide- og enkepensionister samt om midlertidig forhøjelse af grænsen for hjælp til underhold. Baggrunden er ønsket om at give pensionisterne en forbedring på linje med de indtægtsstigninger, der i den sidste tid har fundet sted for andre befolkningsgrupper. Merudgifterne for statskassen er anslået til 63 mill. kr. i 1965–66. Forslaget vedtages enstemmigt 24/3. Endvidere fremsætter socialministeren forslag om ændring i lov om den offentlige sygeforsikring (Om forhøjelse af dagpenge m. m.).

Undervisningsminister K. B. Andersen fremsætter forslag til lov om undervisningen på de godkendte handelsskoler, hvis væsentligste bestemmelse er, at ministeren skal nedsætte et uddannelsesråd for handels- og kontorfagene.

Fiskeriminister Risgaard Knudsen fremsætter forslag til lov om udførsel af fisk og fiskevarer med hjemmel til at fastsætte mindsteprisordninger, når hensynet til eksporten taler derfor.

Kirkegaard fremsætter på det radikale venstres vegne forslag til folketingsbeslutning om etableringslån for unge landbrugere og forslag til folketingsbeslutning om ændringer i retten til at bringe underskud på driften af landbrugsejendomme til fradrag i anden erhvervsindtægt. Det sidste opfordrer til gennemførelse af bestemmelser om, at folk, der ejer landbrug uden at have landbrug som erhverv, ikke i deres indkomst fra andet erhverv må fradrage underskud på deres landbrugsejendom.

Landbruget afviser et tilbud fra landbrugsminister Chr. Thomsen om fortsat landbrugsstøtte på 210 mill. kr. i stedet for 310 mill. kr.

12. – Finansminister Poul Hansen fremsætter i folketingsudvalget om skatte- og afgiftsforslagene af 3/2 forslag om yderligere forøgelse af statens indtægter med 750 mill. kr. Omsen foreslås nu forhøjet til 12 1/2 pct. af den afgiftspligtige værdi, tæppeafgiften til 25 pct. mod nu 9 pct., og en ekstra statsindkomst skal indbringe ca. 8 pct. Desuden vil der blive fremsat forslag om forhøjelse af registreringsafgiften af motorkøretøjer med ca. 12 pct. Formålet er at dække de nye forhøjelser af tjenestemandslønningerne m. v. (se 5/3) og forøge kasseoverskuddet i 1965–66 til 1200 mill. kr.

Arbejdsminister Dinesen fremsætter forslag om ændring i lov om Arbejdsmarkedets Tillægspension. ATP udvides herefter til også at omfatte statens og kommunernes tjenestemænd. Forslaget vedtages 11/5. For stemmer s., k. f., r. v., s. f., imod de uafh., medens v. samt den konservative Adolph Sørensen og folkesocialisten Skræppenborg Nielsen undlader at stemme.

Undervisningsminister K. B. Andersen fremsætter forslag til lov om handelshøjskoler. Herefter ophøjes handelsskolerne i København og Århus til højere læreanstalter.

Indenrigsminister Hans Hækkerup fremsætter forslag om ændring i lov om købstadkommunernes styrelse og forslag om ændring i lov om landkommunernes styrelse. Forslagene giver hjemmel for at yde vederlag til det kommunalbestyrelsesmedlem, der under borgmesterens eller sognerådsformandens forfald er stedfortræder for denne. Forslagene tager endvidere sigte på dels at lette adgangen til at gennemføre grænsereguleringer mellem sognekommuner, dels at bane vejen for sammenlægning af en mindre købstadkommune og de omkringliggende sognekommuner, og der gives mulighed for at oprette kommuner med Marstal-status. Ministeren bebuder, at der i næste folketingsår vil blive fremsat forslag til en samlet kommunalreform med oprettelse af nye amtskommuner fælles for land og by.

Indenrigsministeren fremsætter endvidere forslag til lov om lån til betaling af ejendomsskatter for visse parcel- og rækkehuse.

13. – Fhv. statsminister Erik Eriksen udtaler, at der altid i vanskelige situationer har været stillet særlige forventninger til venstre, og venstre møder også med en ansvarsbevidst holdning i den aktuelle situation, men vil ikke være redningsplanke for regeringen.

14. – Statsminister J. O. Krag udtaler, at finansministeren snart vil komme med forslag om besparelser på 200 mill. kr. Regeringen ønsker at binde overskuddet i Nationalbanken, gerne i form af en boligfond og således, at den tilsvarende kapital benyttes til at støtte obligationsmarkedet.

Den socialdemokratiske ordfører Peter Nielsen udtaler, at et valg kan blive resultatet, hvis oppositionen erklærer strejke.

16. – Finansminister Poul Hansen fremsætter forslag om ændringer i lov om omsætningsafgift af motorkøretøjer m. v. (se 12/3).

Tyske tropper, der skal deltage i en NATO-øvelse ved Randers, bliver ved ankomsten mødt af demonstranter, der søger at hindre de tyske køretøjers passage. En halv snes demonstranter arresteres.

Arbejdsretten idømmer de ca. 275 nordjyske buschauffører, der endnu er i strejke (se 10/2) yderligere en bod på 60 kr. pr. mand for hver strejkedag efter rettens første dom.

17. – Finansminister Poul Hansen forelægger i skatte- og afgiftsudvalget en liste over besparelser på 213 mill. kr. på en række ministeriers drifts- og anlægsbudgetter.

Iflg. den økonomiske årsoversigt vil nationalproduktet i 1965, såfremt landbrugets bidrag bliver nogenlunde uændret, vokse med ca. 4 pct. i faste priser, men indtægterne vil blive 11–12 pct. højere end i 1964.

I Nationalbankens årsberetning hedder det, at det er strengt påkrævet, at den økonomiske politik indrettes på at holde igen på efterspørgselspresset, og navnlig må finanspolitikken strammes. Billige udenlandske lån bør komme erhvervslivet og eksporten til gode frem for koncessionerede selskaber og kommuner.

Landbrugets kompensationsudvalg meddeler landbrugsminister Chr. Thomsen, at det vil stille krav om forhøjelse af de kontante tilskud til landbruget med 250 til 560 mill. kr. Forhøjelsen begrundes med løn- og andre omkostningsstigninger.

18. – Forslagene om ferskvandsfiskeri og om fiskeri i Randers Fjord og Gudenå (se 10/12 1964) vedtages enstemmigt.

De samvirkende danske Husmandsforeninger kræver en årlig landbrugsstøtte på 568 mill. kr., hvoraf 150 mill. kr. til en landbrugets investeringsfond for førstegangsetablerede.

19. – Landbrugsminister Chr. Thomsen forhøjer tilbudet til landbruget med 100 mill. kr. til 310 mill. kr., hvilket er land-

brugsstøttens nuværende beløb, og ko- og ejendomstilskuddene ændres til et mælketilskud på 3 øre pr. l.

20. – Buschaufførernes strejke (se 16/2) afblæses, og arbejdet genoptages.

23. – Såvel det konservative folkeparti som venstre afholder hovedbestyrelsesmøde. Formanden for den konservative folketingsgruppe, Poul Sørensen, udtaler, at hovedbestyrelsen er indstillet på, at gruppen ikke indgår på forlig med den nuværende regering, og venstres formand, Erik Eriksen, at der i venstres hovedbestyrelse var en udtalt mistillid til regeringen i den nuværende situation, men at man overlod til folketingsgruppen at føre de igangværende forhandlinger til ende. Også socialdemokratiet og det radikale venstre holder hovedbestyrelsesmøde.

24. – De to Liberal Debat-medlemmer af venstres folketingsgruppe Niels Westerby og Børge Diderichsen giver i venstres gruppemøde meddelelse om, at de har optaget forhandlinger med regeringen. I et ekstraordinært gruppemøde vedtager venstres øvrige 36 folketingsmedlemmer en fordømmelse af, at de 2 ikke på forhånd havde orienteret gruppen om forhandlingerne.

Der er i udvalgene opnået enighed mellem s., v., k. f. og r. v. om en forhøjelse af folkepensionsbidraget og om en ny huslejelov.

Forsvarsminister Victor Gram besvarer på statsministerens og egne vegne en forespørgsel fra s. f., om regeringen mener, at dansk-tyske fællesmanøvrer i Danmark (se 16/3) er egnet til at fremskynde en international afspænding. Ordføreren for forespørgerne, Morten Lange, foreslår en dagsorden, hvori det henstilles, at det meddeles NATOs ministerråd, at der ikke fremtidig vil kunne afholdes fællesmanøvrer i Danmark med deltagelse af tyske troppekontingenter. Forslaget forkastes med 104 stemmer mod 10 (s. f.), medens 9 (r. v.) undlader at stemme.

25. – Statsminister J. O. Krag meddeler på et socialdemokratisk hovedbestyrelsesmøde, at samtalerne med Liberal Debats folketingsmænd fortrinsvis havde drejet sig om løsningen af de økonomiske problemer, og at der var enighed om ikke at aktualisere spørgsmålet om regeringsændring. På længere sigt ser socialdemokratiet gerne en flertalsregering dannet sammen med det radikale venstre og Liberal Debat, men en sådan mulighed findes ikke i den nuværende situation.

Landbrugsminister Chr. Thomsen udtaler, at regeringen vedstår sit tilbud om en konstant årlig støtte til landbruget på 310 mill. kr., uanset at der ikke er opnået et forlig mellem de 4 gamle partier.

26. – Folketinget foretager 2. behandling af skatte- og afgiftsforslagene (se 3/2 og 12/3). Debatten indledes med, at finensministeren tager forslagene om annonceafgift, elektricitetsafgift og forhøjelse af arve- og gaveafgiften tilbage. I øvrigt sker der følgende ændringer i de oprindelige forslag: Den ekstra forhøjelse af guld- og sølvvareafgiften og af tæppeafgiften til 25 pct. bortfalder, indkomstskatteforhøjelsen og forhøjelsen af benzinafgiften ligeledes, medens afgiften af elektriske pærer og sikringer fordobles. Henry Christensen (v.) stiller på egne og Poul Møllers (k. f.) vegne forslag til mistillidsdagsorden til regeringen, og Aksel Larsen (s. f.) foreslår to dagsordener, hvoraf den ene henstiller til regeringen ikke at gennemføre påtænkte besparelser vedrørende børne- og ungdomsforsorgen og vedrørende skoler og læreanstalter, og den anden opfordrer regeringen til at gennemføre væsentlige besparelser på forsvaret. Hilmar Baunsgaard (r. v.) foreslår en dagsorden, der opfordrer regeringen til at fortsætte bestræbelserne for at tilvejebringe økonomisk balance og gennemføre en skattereform samt at stille sådanne ændringsforslag til finansloven, at størst mulige besparelser opnås uden at skade udbygningen på de sociale og uddannelsesmæssige områder. Baunsgaards forslag vedtages med 90 stemmer (s., r. v., Westerby og Diderichsen samt grønlænde-

ren Hertling) mod 77 (v., k. f., uafh.), medens 12 (s. f., grønlænderen Rosing og færingen Poul Andreasen) undlader at stemme.

Finansminister Poul Hansen udtaler under debatten, at kasseoverskuddet bør være mindst 1200 mill. kr. Under forudsætning af merværdiafgift fra 1/1 1966 vil der mangle 250 mill. kr., og han agter derfor i april at fremsætte nye forslag, bl. a. om afgift på brugte motorkøretøjer og tipskuponer.

Fhv. statsminister Erik Eriksen (v.) udtaler, at han kender den almindelige bedømmelse i socialdemokratiet af Westerbys og Diderichsens handling, og at statsministeren kompromitterer sig selv ved at forhandle med dem om ministerposter.

Erik Westerby og Børge Diderichsen meddeler folketingets formand, at de er udtrådt af venstres folketingsgruppe.

27. – Forslaget om udlån til sammenlægning, supplering samt oprettelse af mindre jordbrug m. m. (se 18/11 1964) vedtages mod 39 stemmer (k. f. og uafh.); 35 (v.) undlader at stemme.

Forligsmanden fremsætter mæglingsforslag for landbrugsområdet. Mæglingsforslaget indeholder bl. a. en lønforbedring på 75 øre pr. time for det første år af den 2-årige gyldighedsperiode og arbejdstidsnedsættelse. Landbrugets forhandlere går først ind for mæglingsforslaget, efter at regeringen har afgivet løfter m. h. t. landbrugsstøtten.

29. – Folketinget vedtager ved 3. behandling forslag om ændringer i lov om afgift af spiritus, vin og øl samt i lov om forskellige forbrugsafgifter, forslag om ændring i lov om tobaksafgifter, forslag om ændringer i lov om omsætningsafgift af motorkøretøjer m. v., forslag om ændringer i lov om alm. omsætningsafgift, forslag om forhøjelse af stempelafgift, forslag om forhøjelse af indkomstskatten af aktieselskaber, forslag om udskrivning af indkomst- og formueskat til staten for skatteåret 1965–66 (med forhøjelse af børnetilskud, men uden personfradrag, se 3/2), forslag om ændringer i postloven, forslag om ændringer i statsbaneloven og forslag om forhøjelse af folkepensionsbidraget. Dette sidste vedtages enstemmigt med 179 stemmer. For alle forslagene stemmer s., r. v., Westerby og Diderichsen. V. og k. f. stemmer imod forhøjelsen af selskabsskatten og for forhøjelsen af banetaksterne, men undlader i øvrigt at stemme. De uafhængige stemmer imod forhøjelse af stempelafgift, vægtafgift af motorkøretøjer, alm. omsætningsafgift, selskabsskat og posttakster og undlader i øvrigt at stemme. S. f. stemmer for forhøjelse af vægtafgiften, selskabsskatten og forslaget til udskrivningslov, imod forhøjelsen af omsen og de andre indirekte skatter samt forhøjelse af posttaksterne og undlader at stemme om forhøjelse af banetaksterne. Grønlænderen Hertling stemmer i nogle tilfælde sammen med regeringsflertallet, men afholder sig i øvrigt ligesom færingen Andreasen og grønlænderen Rosing fra at stemme. Holger Eriksen (s.) stemmer imod forhøjelsen af omsætningsafgiften.

29. – Folketinget vedtager ved 3. behandling forslag til lov om leje (se 3/3) med 166 (s., v., k. f., r. v., uafh.) mod 10 (s. f.). Ved forliget mellem s., v., k. f. og r. v. er det bestemt, at loven skal have gyldighed i 2 år i stedet for som foreslået 4 år; et folketingsudvalg skal udarbejde forslag til gradvis normalisering af boligmarkedet; normaliseringen skal fremmes ved at give adgang til gradvise lejeforhøjelser i bestående lejemål og til procentvise forhøjelser ved genudlejning; et andet folketingsudvalg skal følge afviklingen af de gældende restriktioner for boligbyggeriet, og foreløbig skal areal- og prisgrænser for parcelhuse som led heri ophæves fra 1/10 1965; det sociale boligbyggeris muligheder for større selvfinansiering skal søges fremmet; boligafgiften skal indregnes i pristallet.

30. – Finanslovforslaget for 1965–66 vedtages med 150 stemmer (s., r. v., k. f., v.); 15 (s. f. og uafh.) undlader at stemme. I den vedtagne skikkelse er overskuddet på

drifts- og anlægsbudgettet 1860 mill. kr. og kasseoverskuddet 1214 mill. kr. mod 299 mill. kr. i det oprindelige finanslovforslag. På indtægtssiden er imidlertid opført en post på 650 mill. kr. som forventede nye afgifter, der regnes dækket ved nye indtægtslove, hvorom der vil blive fremsat forslag i april, og ved indførelse af merværdiafgift fra 1/1 1966.

Folketinget forhandler udenrigsministerens redegørelse af 24/2 angående nedrustningsspørgsmålene.

Venstres hovedbestyrelse fordømmer enstemmigt Westerbys og Diderichsens handlemåde og opfordrer dem til at nedlægge deres folketingsmandater. Det vedtages at godkende en ny organisation – Venstre i Hovedstaden – som venstres eneste officielle organisation i København-Frederiksberg. Biskop Dons Christensen, som har støttet Liberal-Debat-fløjen inden for venstre, nedlægger sit mandat som medlem af venstres hovedbestyrelse.

31. – Landbrugsminister Chr. Thomsen fremsætter forslag til lov om afsætning af danske landbrugsvarer, forslag til kornordning for høstårene 1965–66 og 1966–67, forslag til lov om afsætning af frisk dansk frugt og danske gartneriprodukter og forslag til lov om en rapsordning. Det første forslag betyder en næsten uændret videreførelse af den gældende lovgivning, idet dog de 150 mill. kr., der har været udbetalt som ejendoms- og kotilskud, skal udbetales med et beløb pr. kg produceret mælk. Hvad angår kornordningen, er for det første års vedkommende både brødkornsordningen og foderkornsordningen videreført efter samme principper som hidtil, men forslaget indeholder en forhøjelse af brødkornpriserne med 1 kr. for hvede og 2 kr. for rug og en forhøjelse af basispriserne for de forskellige kornarter til en fælles basispris på 50 kr. ved høstårets begyndelse og 53 kr. ved slutningen.

Nyt tidsskrift om international politik

COOPERATION AND CONFLICT

Nordic Studies in International Politics

Fra og med 1965 udgives ved et samarbejde mellem de nordiske lande et nyt engelsksproget tidsskrift om international politik.
Dets formål er fortrinsvis at præsentere nordisk forskning og udenrigspolitisk debat for et internationalt, videnskabeligt forum. Det vil utvivlsomt også være af interesse for alle i Norden, der interesserer sig for tidsskriftets emneområde og gerne vil følge udviklingen inden for dette.
Hovedvægten vil blive lagt på artikler, der behandler de nordiske landes situation, men tidsskriftet vil også indeholde artikler med videre perspektiv. Foruden anmeldelser vil der blive givet orienterende oversigter over litteraturen og forskningsvirksomheden i hele Norden.
Tidsskriftet er blevet til på initiativ af den nordiske samarbejdskomité for international politik. I redaktionskomiteen sidder fra dansk side professor, dr. phil. *Sven Henningsen,* København, og rektor, mag. art. *Erik Reske-Nielsen,* Århus. Ansvarlig redaktør er docent *Krister Wahlbäck,* Stockholm. Redaktionens adresse er: *Cooperation and Conflict, Box 23015, Stockholm 23, Sverige.*
Cooperation and Conflict udgives af Scandinavian University Books og vil udkomme med to numre årligt. Abonnement kan tegnes på alle posthuse i Danmark mod indbetaling af 40 danske kroner til *postkonto nr. 55160, University Book Center, Johanneshov, Sverige.*

ØKONOMI OG POLITIK

POLITISKE OG ØKONOMISKE
KVARTALSOVERSIGTER

38. ÅRGANG
1964

UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG
SAMFUNDSØKONOMI

SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

DANSKE BOGHANDLERES KOMMISSIONSANSTALT

PERSON- OG SAGREGISTER

Et A efter sidetallet angiver, at emnet er behandlet i en hel artikel.

Abhond, Ibrahim, sudansk præs., 403, 405.
Adenauer, Konrad, tysk pol., 85, 403.
Adoula, Cyrille, congolesisk pol., 197.
Adsjubej, russisk redaktør, 310.
Afganistan: ny forfatning, 402.
Algieriet: nationalisering, 191, 402.
Allende, Salvadoz, chilensk præsident, 313.
Andersen, Anders, dansk pol., 204, 315, 408.
Andersen, K. B., dansk min., 319, 407, 415.
Andersen, Leer, dansk biskop, 198.
Andresen Kaj, dansk min., 319, 410, 412.
Andriessen, J. L., hollandsk min., 22.
Anne Marie, dansk prinsesse, 86, 93, 199, 204, 318.
Appel, Elin, dansk pol., 203.
Azef, irakisk præs., 80, 194.
Aron, Raymond, fransk videnskabsmand, 102.
Asmussen, Johan, dansk pol., 414.
Axel, dansk prins, 315.

Banda, Hastings, malawisk premiermin., 308, 313, 401.
Bandaranaike, Sirimavo, indisk min., 81.
Barwich, Sir Garfield, australsk min., 85.
Baunsgaard, Hilmer, dansk pol., 86, 90, 198, 199, 201, 409.
Baylet, Jean, fransk pol., 103.
Belgien, congospørgsmålet, 85.
Bella, Muhammed Ben, algiersk premiermin., 81, 101, 191.
Benediktson, Bjarni, islandsk pol., 86.
Bernard, Stephane, fransk videnskabsmand, 99, 104.
Bertelsen, Aage, dansk pol., 202.
Bidault, Georges, fransk pol., 338.
Bjerregaard, Søren, dansk pol., 203.
Bomholt, Julius, dansk pol., 91, 319, 402, 413.
Boulding, Kenneth E., amerikansk videnskabsmand, 215.
Boun Oum, laotisk pol., 313.
Bourguiba, Habib, tunesisk præs., 402, 404.
Bowden, Herbert, engelsk pol., 402.
Boyle, Sir Edward, engelsk min., 80.
Braga, Giorgio, italiensk videnskabsmand, 101.
Branco, Humberto Castelo, brasiliansk pol., 190, 309.
Brandt, Willy, tysk pol., 77, 81, 83, 194.
Brasilien: Cuba, afbrydelse af dipl. forb. med, 194. Marinemytteri, 85. Præsidentvalg, 190.
Bratteli, Trygve, norsk pol., 79.
Bredsdorff, Peter, dansk videnskabsmand, 32.
Brentano, Heinrich von, tysk pol., 405.
Bresjnev, Leonid, russisk ministerpræs., 309, 402.
Brisson, Pierre, fransk redaktør, 102.
Bro, Vagn, dansk pol., 92.
Brosio, Manlio, italiensk diplomat, 194, 310.
Brown, George, engelsk min., 402.
Bucher, Ewald, tysk pol., 308.
Buhl, Jon Palle, dansk højesteretssagfører, 204.
Bundvad, Kaj, dansk min., 87, 92, 319, 407, 412.
Burnham, Forbes, Guiansk pol., 406.
Butler, Richard, engelsk pol., 82, 88, 193.
Byrd, Harry, amerikansk pol., 327.

Callagan, James, engelsk min., 402, 405.
Cambodia: udenrigspolitik, 84.
Castle, Barbara, engelsk pol., 402.
Castro, Fidel, cubansk diktator, 192, 197.
Ceylon: Østtyskland, anerkendelse af, 81.
Chehab, Fouad, libanesisk general, 312.

Chen Yi, kinesisk min., 193.
Chile: præsidentvalg, 313.
Chiume, Kampama, malawisk min., 313.
Chitepo, Herbert, syd-rhodesisk pol., 312.
Chou En Lai, kinesisk min., 78.
Christensen, Ove, dansk byretsdommer, 205.
Congo: folkeafstemning, 197, forfatningsændring, 310. Kina, anerkendelse af, 81. Oprør, 311, 404. Regeringsdannelse, 309.
Coty, René, fransk min., 33.
Cousins, Frank, engelsk min., 402.
Crossman, Richard, engelsk min., 402.
Cuba: Handel med Storbritannien, 197.
Cypernkrisen, 77, 191, 195.

Damsgaard, K, dansk pol., 413.
Danmark: Afgiftsforhøjelser, 89. Arbejdsmarkedsspørgsmål, 86, 87, 88, 89, 90, 300 ff, 315, 316, 317, 318. A. T. P. 72 ff, 87, 91, 94. Banker og sparekasser, 202. Bemandingsregler, 90, 315. Beskæftigelse, 65 ff, 171, 285 ff, 380. Betalingsbalance, 292 ff. Boligspørgsmål, 89, 303 ff. Bruttonationalprodukt, 379. Byggeri, 65 ff, 172, 288 ff. Byplanlægning, 27 A. Cypernstyrke, 199. Detailomsætning, 66, 291. Diskonto, 205, 384. Efterretningstjeneste, 88, 201, 204. Ejendomsvurdering, 92. Eksport, 67 ff, 177, 295 ff, 393. Engrosomsætning, 290. Finanslov, 94, 412, 413. Finanspolitik, 88, 385 ff. FN styrke, permanent, 93. Folkepension, 76, 87, 88, 202. Folketingsvalg, 199, 318, 319. Fredspolitisk Folkeparti, 202. Grundskyld, 87. Grønland, 92, 93, 201, 202, 203, 206, 317, 411. Handelaftale, dansk-tysk, 315. Helhedsløsning, 136. Huslejespørgsmål, 399. Import, 66 ff, 176, 294 ff, 384. Industriproduktion, 173, 174. Interesseorg. 135 ff. Islandske Håndskrifter, 86. Kildeskat, 87, 92, 200, 203. Kommunestruktur, 27 A. Konservative Folkeparti, 198, 411. Krushchev-besøget, 204, 205. Landbrug, 69, 88, 136, 137, 181 ff, 204, 408, 410. Lejeloven, 410. Ligningsloven, 413. Lufthavnsplaner, 201. Lønramme, 200. Markedspolitik, 88, 89, 90, 91, 411. Merværdiafgift, 414. Nordisk Hovedstadskonference, 201. Nordisk Råds møde, 90. Nordisk udenrigsministermøde, 199. Offentlige investeringer, 71, 391 ff. Overenskomstforhandlinger, 198, 201, 202, 204, 415, 396 ff, 407, 408, 411, 414. Partsoffentlighed, 91. Pengepolitik, 202. Pristal, 70, 88, 175, 176, 291 ff, 316, 398, 410. Radikale Venstre, 203. Rammebevillinger, 199. Regeringsdannelse, 319. Skattepolitik, 86, 199. Socialistisk Folkeparti, 198. Sociallovskommission, 93. Storebæltsbro, 204. Tjenestemandslønninger, 200, 206, 412. Tvungen voldgift, 200. Tyske mindretal, kontaktudvalg for, 415. Uddannelse, højere, 415. U-landshjælp, 78, 407. Ungdommens uddannelsesfond, 87. Universitetsplanlægning, 86, 92, 202. Valglov, 87, 414. Valutastilling, 71, 180, 201. Venstre, 206. Økonomisk demokrati, 198. Økonomiske situation, 65 ff, 171 ff, 285 ff, 379 ff, 408, 409. Øresundsbro, 409.
Debat, Alphonse Massamba, kongolesisk oprørsleder, 308.
Debré, Michel, fransk pol., 331, 337, 342.
Defferre, Gaston, fransk pol., 80, 347.
Dinesen, Erling, dansk min., 88, 200, 319.
Djurhuus, Hakon, færøsk pol., 316.
Dorje, Jigme P., bhutansk pol., 191.
Duong Van Minh, sydvietnamesisk pol., 79, 312, 403.
Drachmann, G., dansk direktør, 94.
Dupont, Clifford, sydrhodesisk min., 312.
Duran, Julio, chilensk pol., 313.
Duvalier, François, haitiansk præs., 191.

E. E. C.: fælles kornpris, 195, 406.
E. F. T. A.: toldnedsættelser, 406.
Eisenhower, Dwight D., amerikansk præs., 324.
Erhard, Ludwig, tysk forbundskansler, 77, 81, 83, 84, 194, 245, 308, 309, 312, 315, 401.
Eriksen, Erik, dansk pol., 86, 87, 90, 93, 199, 205, 206, 316, 317, 319, 408, 409, 410, 414.
Eriksen, Holger, dansk pol., 87, 407, 412.
Eriksen, P. E., dansk pol., 93.
Erler, Fritz, tysk pol., 81.

Eshkol, Levi, israelsk min. præs., 406.
Estenssoro, Victor Paz, boliviansk præs., 404.

Faisal, arabisk prins, 85, 403.
Federspiel, Per, dansk pol., 89.
Field, Winston, sydrhodesisk prem. min., 79, 191.
Finland: Interesseorg., 137. Regeringsændring, 313, 314.
F. N.: Cypernspørgsmål, 80, 83, 309, 311, 312, 313. Kontingentkrise, 402. Sydafrikaresolution, 197.
Fogh, Aage, dansk pol., 89, 199, 202.
Foss, Einar P., dansk pol., 198.
Franco, Francisco, spansk diktator, 190.
Frankrig: Algierkrisen, 337, 338. Betalingsbalance, 282. Folkeafstemning, 330, 340, 341, 345. Indenrigspolitik, 328 ff. Interesseorg., 137. Kanaltunnel, 80. Kina, anerkendelse af, 78. MLF, 404. Nedrustning, 105 ff. Officersoprør, 329. Spanien, samarbejde med, 195. Tysklandsspørgsmål, 196, 197. Udenrigspolitik, 329. Vietnamspørgsmål, 190, 191. Valglov, 335. Økonomisk politik, 54, 328.
Fraser, Thomas, eng. min., 402.
Frederik IX, dansk konge, 204, 319.
Frei, Eduardo, chilensk præs., 313, 404.
From, Simon, dansk pol., 407.
Fullbright, J. William, amerikansk pol., 84.

Gam, Mikael, dansk min., 89, 92, 93, 317, 318.
Gandhi, indisk pol., 5, 255.
Gandhi, Indira, indisk pol., 196, 254.
Gardiner, Lord, eng. min., 402.
de Gaulle, Charles fr. præs., 84, 103, 104, 190, 244, 245, 308, 328–348 Art., 403.
George, Henry, nationaløkonom, 233.
Gerard, R. W., am. videnskabsmand, 212.
Ghana: Forfatningsændring, 79.
Ghenye, Christophe, sudansk min., 404.
Gillin, John, am. videnskabsmand, 215.
Gizenga, Antoine, congolesisk pol., 309, 311.
Goldwater, Barry, am. pol., 309, 323, 325, 403.
Gorbach, Alphons, østrigsk pol., 81.
Goulart, Jaoa, bras. præs., 85, 190, 196.
Grækenland: Fangeløsladelse, 83. Parlamentsvalg, 78, 81.
Gram, Victor, dansk min., 93, 319, 410.
Greenwood, Anthony, eng. min., 402.
Griffith, James, eng. min., 402.
Grivas, George, græsk gen., 77, 191, 195, 311.
Gromyko, Andrei, russisk min., 82, 204.
Grotewohl, Otto, tysk pol., 314.
Grünbaum, Henry, dansk min. 408.
Gunter, Raymond, eng. min., 402.
Ben-Gurion, David, israelsk pol., 406.
Gyani, P. S., indisk gen., 77, 83, 195.

el-Hafez, Amin, syr. pol., 192, 401.
Hagberg, Hilding, svensk pol., 78.
Hansen, Poul, dansk min., 87, 89, 91, 92, 93, 199, 200, 202, 319, 407, 410, 411, 412, 413.
Hansen, Urban, Kbh. overbgm., 201.
Hauch, Viggo, dansk pol., 203.
Healey, Dennis, eng. min., 402.
Heick, Fr., dansk pol., 410.
Heineke, Svend, dansk pol., 87, 90, 201.
Hermansson, C. H., svensk pol., 78.
Hertling, Knud, dansk pol., 318.
Himle, Erik, norsk pol., 79.
Hoffmeyer, Erik, dansk nationaløkonom, 317, 413.
Hogg, Quintin, eng. min., 80.
Holland: Eksport, 17. Import, 17. Politiske partier, 22 ff. Økonomisk udvikling, 12 A.
Holm, Gunnar, dansk direktør, 202.
Holmberg, Gustav, dansk pol., 201.
Home, Sir Douglas, eng. prem. min., 79, 82, 192, 196, 244, 247, 313, 402.
Horn, Svend, dansk pol., 411.
Houghton, Douglas, eng. min., 402.
Humphrey, Hubert B., am. vicepræs., 312, 403.
Hurwitz, Stephan, dansk ombudsmand, 410.
Hvidtfeldt, Johan, dansk videnskabsmand, 204.
Hækkerup, Hans, dansk min., 91, 93, 319, 414.
Hækkerup, Per, dansk udenrigsmin., 88, 89, 90, 93, 201, 204, 205, 315, 316, 319, 407, 409, 410, 411, 412, 415.

Ikeda, Hayato, jap. prem. min., 195, 402, 404.
Indien: Befolkning, 250. Betalingsbalance, 252 ff. Landbrugsproduktion, 250 ff. Nationalprodukt, 252. Politiske udvikling, 249. Premierministervalg, 196. Sprogforhold, 253.
Indonesien: Malaysiaspørgsmålet, 79, 193.
Interesseorganisationer, 135 A.
Inönü, Ismet, tyrkisk prem. min., 191, 193, 309, 311.
Irak: Nationalisering, 309.
Israel: Regeringsændring, 406. Syrien, grænsestridigheder med, 405.
Italien: Præsidentvalg, 405, 406. Regeringsændring, 79, 197, 309. Økonomisk politik, 54, 57 ff.

Jakobsen, Erhard, dansk pol., 87.
Japan: Sovjet, fredstraktat med, 195.
Jay, Douglas, eng. min., 402.
Jensen, Carl P., dansk min., 89, 93, 315, 319.
Jensen, Eiler, dansk pol., 202, 206.
Jensen, Erik A., dansk pol., 94.
Jensen, Jens P., dansk pol., 198.
Jensen, Johannes, dansk pol., 86.
Jensen, Lars P., dansk min., 92, 319, 410, 412, 413.
Jensen, E. Pemann, dansk fagforeningsform., 318.
Jespersen, Knud, dansk pol., 198.
Johnson, Lyndon B., am. præs., 6, 79, 80, 82, 84, 85, 106, 108, 133, 190, 191, 192, 193, 196, 204, 244, 308, 310, 312, 313, 323, 324, 325, 326, 327, 365, 366, 367, 370, 373, 376, 401, 403, 405, 406.
Jordan: Regeringsdannelse, 308.
Jouhaux, Edmond, fr. gen., 339.
Joxe, Louise, fr. pol., 339.

Kadar, Janos, ungarsk prem. min., 190.
Kalonij, Albert, congolesisk pol., 197.
Khalifa, Khalifa Abdallah, adensk pol., 247.
Kaitila, Esa, finsk pol., 314.
Karjalainen, Ahti, finsk pol., 314.
Kasavubu, J., congolesisk pol., 197.
Kaunda, Kenneth, nordrhodesisk pol., 77, 194, 402.
Kenyatta, Joseph, kenyansk præs., 406.
Kennedy, John F., am. præs., 6, 107, 115, 127, 244, 314, 323, 325, 326, 365, 366, 370.
Kennedy, Robert, am. pol., 79, 312, 324, 404.
Khan, Mohammed Ayub, pakistansk præs., 85, 402.
Khanh, Nguyen, vietnamesisk pol., 79, 80, 312, 403, 406.
Khrushchev, Nikita, russisk min. prem., 79, 83, 84, 89, 90, 93, 105, 106, 107, 108, 114, 125, 127, 128, 133, 190, 193, 194, 196, 204, 205, 245, 310, 311, 312, 313, 402.
Kina: Atomforsøg, 402. Kommunistisk verdenskonference, 193, 310.
King, Martin Luther, am. negerleder, 5, 6.
Kierkegaard, Jacob, dansk pol., 319.
Kjærbøl, Niels, dansk embedsmand, 200.
Klaus, Josef, østrigsk forbundskansler, 81, 190.
Knudsen, Jens Risgaard, dansk pol., 408, 414.
Knuth-Winterfeldt, E., dansk rektor, 88.
Kock, Bodil, dansk min., 198, 316, 319.
Konfliktforskning, 99 A.
Konstantin XIII, græsk konge, 83, 86, 93, 199, 204, 311, 318.
Kosygin, Alexi, russisk pol., 402.
Kraft, Ole Bjørn, dansk pol., 89.
Krag, Jens Otto, dansk statsmin., 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 198, 199, 200, 204, 205, 315, 316, 317, 318, 319, 407, 408, 410, 411, 415.
Kristensen, Aksel, dansk pol., 319, 410.
Krone, Heinrich, tysk pol., 79.
Krüger, Hans, tysk pol., 79, 81.
Kubitchek, Joscelino, bras. pol., 196.
Kuusinen, Otto, finsk pol., 194.
Kütchük, Fayel, cypriotisk pol., 77, 191, 195, 309.

Lange, Morten, dansk pol., 94, 319, 407, 413.
Laos: 14 magtskonference, 310, 313.
Larsen, Aksel, dansk pol., 87, 90, 91, 93, 94, 198, 202, 236, 319, 409, 413, 414.

Larsen, H, dansk pol., 203, 319, 408.
Lee, Fr., eng. min., 402.
Lemmer, Ernst, tysk pol., 81.
Leone, Giovanni, ital. pol., 406.
Letho, Reino, finsk pol., 313.
Lie, Tryggve, norsk pol., 79.
Lindberg, Kaj, dansk min., 88, 91, 92, 201, 319, 414.
Litvinov, russisk pol., 119.
Lodge, Henry Cabot, am. diplomat, 79, 195, 317.
Longford, Lord, eng. min., 402.
Longo, Luigi, ital. pol., 312, 313.
Lund, Arne, dansk direktør, 137, 200.
Luns, Joseph, hollandsk pol., 25, 310.
Lübke, Heinrich, tysk præs., 308.
Lyng, John, norsk pol., 79.

Macapagal, Diosdato, phillippinsk præs., 79, 197.
Mac-Leod, Jain, eng. min., 402.
Mac Millan, Harold, eng. pol., 80.
Magnussen, Arne, islandsk videnskabsmand, 407.
Makarios, ærkebiskop, cypriotisk pol., 77, 80, 83, 88, 191, 195, 309, 311, 312, 313.
Malavi: Regeringsændring, 313.
Malaysia: Parlamentsvalg, 192.
Malmstrøm, P. E, dansk ing., 201, 408.
Malta: Folkeafstemning, 193.
Mansholt, hollandsk pol., 90.
Marijnen, Victor, hollandsk pol., 22.
Marshall, Alfred, eng. nationaløkonom, 214.
Matcos, Lopez, mexikansk pol., 405.
Maudling, Reginald, eng. pol., 167, 283.
Mazzilli, Ranieri, bras. pol., 190.
McNamara, Robert, am. min., 85, 116, 191, 195, 405.
Mende, Erich, tysk pol., 84.
Menon, Krishna, indisk pol., 249.
Merton, Robert K., am. videnskabsmand, 213.
Mexico: Præsidentvalg, 308.
Mikojan, Anastas, russisk pol., 195, 309.
Mollet, Guy, fr. pol., 338.
Monnerville, Gaston, fr. pol., 335, 343.
Montes, Oscar Treller, peruviansk pol., 77.
Moro, Aldo, ital. pol., 79, 197, 309.
Mulele, Pierre, sudansk pol., 404.
Murville, Couve de, fr. min., 78, 195, 404.
Møller, Poul, dansk pol., 89, 90, 199, 206, 315, 316, 319, 409, 411, 413.
Møller, A. P., dansk skibsred., 315.

Nasser, Gamal, ægyptisk præs., 191, 193, 194, 311, 312, 338.
Nato: Cypernkrisen, 311, 312.
Nehru, Jawaharlal, indisk prem. min., 79, 85, 195, 249, 250, 254.
Ngala, Ronald, kenyansk pol., 404.
Nielsen, Aksel, dansk pol., 319, 412, 415.
Nilson, George R., dansk embedsmand, 94.
Nielsen, Harald, dansk pol., 87, 206, 409.
Nielsen Peter, dansk pol., 407, 409.
Nielsen, Svend, dansk nationalbankdir., 200, 201, 202, 413, 414.
Nixon, Richard, am. pol., 323.
Nkrumah, Kwame, ghanesisk præs., 82, 84.
Norge: Arbejdsmarkedsforhandlinger, 63 ff. Regeringsændring, 79.
Normann, A. C., dansk min., 201, 317.
Norodom, Sihanouk, cambodiansk pol., 78, 80, 84, 190, 191.
Norstrand, Idar, norsk pol., 79.
Nosavan, Phoumi, laotisk pol., 193.
Novotny, Antonin, tjekkisk pol., 405.
Nyerere, Julius, tanganyikansk min. præs., 79, 192.

Ollenhauer, Erich, tysk pol., 81.
Olsen, Erling, dansk pol., 138.
Olsen, Mogens, dansk pol., 411.
Odaz, Gustavo Diaz, mexikansk præs., 308, 405.
Ortuno, Rene Barrientos, boliviansk pol., 404.

Panama: Præsidentvalg, 194. USA fjentlige demonstrationer, 78.
Papandreou, Georgis, græsk min. præs., 81, 83, 191, 309, 311.
Paul I, græsk konge, 78, 83.
Pedersen, Gustav, dansk pol., 90, 319.
Pedersen, Helga, dansk pol., 204.

Pedersen, Alfred, dansk pol., 87.
Petersen, Carl, dansk min., 319, 409.
Petersen, Helveg, dansk min., 87, 92, 415.
Peron, Juan, argentinsk diktator, 405.
Peru: Regeringsskifte, 77.
Philip, Kjeld, dansk min., 91, 202.
Phon, Khac Sun, sydvietn. pol., 403, 406.
Phouma, Souvanna, laotisk pol., 192, 193, 195, 312.
Pinay, Antoine, fr. pol., 103, 338.
Pompidou, Georges, fr. pol., 191, 342, 343, 344, 404.
Poulsen, Iver, dansk pol., 316, 319, 409.
Poulsen, Johan, dansk pol., 31, 89, 92.

Raab, Julius, østrigsk pol., 78.
Rahman, Tunku Abdul, malaysisk pol., 79, 82, 192, 197.
Rasmussen, Hans, dansk pol., 198, 200, 316.
Rasmussen, Herluf, dansk pol., 94, 198, 200, 203.
Rimstad, I. A., dansk pol., 319, 408.
Roberts, H. J., nordrhodesisk pol., 77.
Robles, M., panamansk præs., 194.
Ronney, Georges, am. pol., 324, 325.
Roosevelt, F. D., am. præs., 323, 325, 326.
Rosing, Nikolaj, grønlandsk pol., 89, 318.
Ross, William, eng. min., 402.
Ruby, Jack, am. natklubvært, 314.
Rumænien: Ideologisk strid Kina-Sovjet, 190. GATT, optagelse i, 196.
Rusk, Dean, am. min., 84, 190, 195, 314, 401.
Rørdam, Skat, dansk embedsmand, 206.

Salah, Bitar, syrisk pol., 194, 401.
Salan, Raoul, fr. gen., 339.
Salinger, Pierre, am. pol., 324.
Samfundsvidenskaber, samarbejde mellem, 212 A.
Sandys, Duncan, eng. min., 77, 79, 82, 192, 194.
Saragat, Guiseppe, ital. pol., 79, 405, 406.
Sartre, Jean-Paul, fr. forfatter, 342.
Sato, Eisuko, jap. pol., 404.
Saud, konge af Saudi-Arabien, 85, 403.
Schmit, Hans, dansk pol., 89.
Schröder, Gerhard, tysk min., 312, 315, 403.
Schärf, Adolf, østrigsk præs., 201.
Scranton, William W., am. pol., 309.
Seebohm, Hans C., tysk min., 194.
Segni, Antonio, ital. pol., 197, 405.
Shastri, Lal Bahadur, indisk min. præs., 79, 196, 250, 254, 309, 402.
Simonen, Aarre, finsk pol., 194.
Sindballe, Kr., dansk professor, 28.
Skræppenborg-Nielsen, dansk pol., 88, 91.
Skytte, Karl, dansk min., 88, 93, 204, 205, 319, 409.
Slim, Mongi, tunesisk diplomat, 404.
Smith, Ian D., sydrhodesisk pol., 191, 196, 247, 313.
Snow, C. P., eng. videnskabsmand, 211.
Sockice, Frank, eng. min., 402.
Soumaliot, Gaston, sudanesisk pol., 311, 404.
Souphanouvong, laotisk pol., 313.
Soustelle, Jacques, fr. pol., 338.
Sovjetunionen: FN-styrker, finansering af, 85. Khrushchevs tilbagetræden, 402. Kina, ideologisk strid med, 190. Nedrustning, 82, 105 ff. Rumforsøg, 402. Tysklandsspørgsmål, 196, 197.
Somalia: Grænsekonflikt med Ætiopien, 80.
Spaak, Paul Henri, belgisk pol., 85, 127, 245.
Spanien: Frankrig, samarbejde med, 195. Kongedømme, 190.
Stevenson, Adlai, am. pol., 310.
Stewart, Michael, eng. min., 402.
Stikker, Dirk B., hollandsk pol., 194, 310.
Stoph, Willi, tysk pol., 77, 314.
Storbritannien: Arbejdsløshed, 166, 167. Betalingsbalance, 160, 168, 169, 283, 402, 403. Bruttonationalprodukt, 165. Commonwealth-konference, 308, 309. Cuba, handel med, 78. Disconto, 405. Eksport, 163. Ekstratold, 244, 405. Industriprod., 165, 166. Indkomstpolitik, 160, 162. Kanaltunnel, 80. Malaysiaspørgsmål, 79. Markedspolitik, 244 ff. MLF, 82, 402, 405. Offentlige investeringer, 163. Sydrhodesiaspørgsmålet, 79, 81, 313. Udenrigspolitik, 245 ff. Underhusvalg, 242, 402. Økonomisk udvikling, 159 ff.
Storgaard, Anders, dansk pol., 94, 202.
Strauss, Franz Joseph, tysk pol., 308.

Subandrio, indonesisk pol., 25, 191.
Sukarno, A., indonesisk prem. min., 179, 197, 246, 406.
Suslov, Mikhail, russisk pol., 190.
Sverige: Arbejdsmarkedsforhandlinger, 63 ff. Andetkammervalg, 314. Kernevåbenfri zone, 84. Kommunistiske parti, 78. Nedrustning, 134.
Sydrhodesia: Regeringsændring, 191.
Sydvietnam: Regeringsændring, 79, 312, 403, 406.
Syrien: Regeringsændring, 194, 402.
Søbye, Harald, dansk præst, 198.
Sølvhøj, Hans, dansk min., 319, 413.
Sørensen, Aksel, dansk pol., 202.
Sørensen, Poul, dansk pol., 86, 198, 319, 411.

Taylor, Maxwell, am. gen., 85, 195, 403.
al-Talhoum, Bahjat, jordansk pol., 308.
Tamm, Henrik, dansk højesteretsdommer, 411.
Tanganyika: Soldatermyteri, 79. Zanzibar, sammenslutning med, 192.
Thestrup, Knud, dansk pol., 407.
Thimayya, K. S., indisk gen., 195.
Thomsen, Chr., dansk pol., 319, 410.
Thorez, Maurice, fr. pol., 194, 309.
Thygesen, I. C., dansk dir., 198, 410, 414.
Tillion, Germaine, fr. etnograf, 100.
Tjekkoslovakiet: Præsidentvalg, 405.
Togliatti, Palmiro, ital. pol., 312, 313.
Torres, Jose Gonzales, mexikansk pol., 308.
Tran Van Huong, vietnamesisk pol., 403.
Tshombe, Moise, congolesisk pol., 197, 309, 313, 401, 404.
Tunesien: Kina, anerkendelse af, 78. Præsidentvalg, 404.
Tuomioja, Sakari, finsk diplomat, 83, 313.

Ulbricht, Walter, tysk min., 77, 196.
USA: Arbejdsløshed, 367 ff. Betalingsbalance, 283, 371. Borgerrettighedslov, 197, 308. Bruttonationalprodukt, 373 ff. Cuba, blokade, 193. Indenrigspolitik, 323. MLF, 402. Nedrustning, 105 ff. Negerspørgsmål, 3 A. Præsidentvalg, 309, 312, 323 ff, 403, 404. Valuta, 369 ff. Warrenrapporten, 314. Sydvietnamspørgsmål, 80, 84, 85, 310. Sydøstasien, 195. Tysklandsspørgsmålet, 196, 197. Økonomisk politik, 326, 365 ff, 376 ff. Østblokhandel, 84.
U Thant, FN generalsekretær, 80, 83, 85, 191, 195, 309.

Walker, Patrich Gordon, eng. min., 401, 402.
Wallace, George, am. pol., 10.
Valutafonden, 272 A.
Vecchietti, Tullio, ital. pol., 79.
Wechselmann, Sigurd, dansk amtmand, 200.
Wehner, Herbert, tysk pol., 881.
Vesttyskland: Berlinspørgsmål, 83, 84. Betalingsbalance, 52 ff, 282. Forbundspræsidentvalg, 308. Markedspolitik, 308. MLF, 402. Pasordning, 77, 81, 314. Territorialkrav, 83.
Wilson, Harold, eng. prem. min., 82, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 402, 403, 404, 405.
Virolainen, Johannes, finsk pol., 313.
Wivel, Viggo, dansk fagforeningsformand, 87, 199.

Youssef, Mohammed ben, marokkansk sultan, 104.

Zanzibar: Oprør, 79. Tanganyika, sammenslutning med, 192.
Zeller, André, fr. gen., 339.
Zowadzki, Aleksander, polsk præs., 312.

Ætiopien: Somalia, grænsekonflikt med, 80.

Østrig: Regeringsændring, 81, 190.
Østtyskland: Pasordning, 77, 314. Sovjet, bistandstraktat med, 196.

INDHOLDSFORTEGNELSE

ARTIKLER

Johannes Laursen: Negerspørgsmålet i USA 3
Vagn Heiselberg: Træk af de senere års økonomiske og politiske udvikling i Holland 12
Oluf Ingvartsen: Kommunestrukturen og byplanlægningen 27
Erling Bjøl: Konfliktforskning af afkoloniseringen 99
Bertel Heurlin: Nedrustningsforhandlingerne efter Cubakrisen 105
Iver Hornemann Møller: Interessegrupperne og det politiske demokrati . . 135
Henning Friis: Samarbejde mellem samfundsvidenskaberne 211
Aksel Lassen: Politisk omgruppering 227
Peter Dalhoff: Storbritannien efter valget 242
K. Janaki: Træk af den politiske udvikling i Indien 249
Johannes Laursen: USA's valg i november 1964 323
Jacques Berg: De Gaulles Republik I 328
Et udvalg af litteratur om Danmark og Fællesrådet 349

REGELMÆSSIGE OVERSIGTER

Litteraturanskaffelser omhandlende moderne historie og statskundskab . . . . . 41; 143; 257; –
Den internationale økonomiske situation 52; 159; 272; 365
Den danske økonomiske situation 65; 171; 285; 379
Politisk kronik 77; 190; 308; 401